SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. WYŻSZEGO GIMNAZYUM

W TARNOPOLU

za rok szkolny 1901.

TREŚĆ:

Jan Łopa...

TARNOPOL.
NAKŁADEM FUNDUSZU SZKOLNEGO.

DRUKARNIA LEONA WIERZBICKIEGO.
1901.

REFORMA
NAUKI JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO

rozpoczęta przez

H. PERTHESA.

Przy końcu XVIII. w. ruszono z posad, jak tyle innych dawnych urządzeń społecznych, tak też i stary przywilej języka łacińskiego, który go robił dotychczas wyłącznym prawie językiem w uczonym świecie, a przeważnym w dyplomacyi, w sądach i kościele całej zachodniej i środkowej Europy [1]).

Świetny rozwój literatur narodowych, jako to: angielskiej, francuskiej, niemieckiej i polskiej, usunął używanie języka łacińskiego z życia publicznego — z wyjątkiem chyba kościoła rzymsko-katolickiego, — ale nie usunął go ze szkół, ponieważ i sam był ugruntowany na obszernem studyum literatur starożytnego świata. Owszem przekonanie o wielce kształcącym wpływie płodów ducha starożytnych Greków i Rzymian było tak powszechne, tak silne i głębokie, że pozostało i nadal studyum łaciny, a przy niej i greki centralnym punktem nauki w szkołach średnich. Ba, co więcej: w roku 1837. zmieniono w Prusiech plan nauki szkolnej z r. 1816. w ten sposób, że na naukę języka łacińskiego przeznaczono w klasach od VI. do II. włącznie po 10, a w I. 8 godzin tygodniowo. Wymiar ów godzin dla języka łacińskiego w Prusiech z r. 1837., przejęty i do planu z r. 1856., obowiązywał, jak wiadomo, aż do r. 1882.

Jednak i nauka tegoż języka nie była przez ten cały czas nienaruszoną i niezmienną. Zmiana znaczenia języka łacińskiego w prak-

---

[1]) Mówię tylko o przeważnem, a nie wyłącznem używaniu języka łacińskiego w kościele w XVIII. w., bo protestanci nie używali go już od XVI. w., mówię dalej tylko o zachodniej i środkowej Europie, bo wschodnia posługiwała się w publicznem życiu wewnętrznem aż prawie do końca XVIII. w. przeważnie językiem cerkiewnym, (którego podstawę tworzył język s arobułgarski), a w stosunkach z zagranicą, jak wypadało, przeważnie językiem łacińskim, lub greckim.

tycznem życiu, wzrost nauk przyrodniczych, matematycznych i technicznych, wreszcie rozwój lingwistyki i psychologii wpływały na to, że nauce tej stawiano coraz inne cele i stosowano w niej coraz inne metody.

Wiek XIX. zastał naukę łaciny pod wpływem działalności znakomitego i głośnego reorganizatora nauk filologicznych, Fryderyka Augusta Wolfa. »Dużo czytać« było — jak powiada Lattmann [1]) — alfą i omegą nauki łaciny w owym peryodzie, wobec równocześnie panującego przypuszczenia, że obszerna lektura sama przez się nawet bez długiej systematycznej nauki gramatyki przyniesie z sobą i znajomość języka i możność władania nim. Pedagogicznym przedstawicielem tego realistycznego humanizmu był na początku XIX. w. Fr. Jacobs, którego, po raz pierwszy w r. 1808. wydany łaciński elementarz p. t. »Lateinisches Elementarbuch« (w sześciu tomikach), wkrótce nietylko we wszystkich prowincyach cesarstwa niemieckiego, ale i poza jego granicami do szkół został zaprowadzony i długi czas w nich był używany [2]).

Dla charakterystyki książki i ówczesnej metody nauczania przytoczę parę zdań autora z przedmowy do pierwszego wydania. »Es ist oft gesagt worden — czytamy tamże — dass kein alter Schriftsteller ganz für Anfänger geeignet sei... Es ist daher zweckmässig von kleinen Sätzen, Bemerkungen, Geschichten und Fabeln zu dem zusammenhängenden Vortrage aufzusteigen... Kein Alter des Lebens ist gering zu schätzen; und nie soll dem Geiste derer, die für den gelehrten Stand bestimmt sind, eine inhaltleere oder unbedeutende und geschmacklose Nahrung geboten werden. Vor allen Dingen sollen sie schon früh in die alte Welt eingeführt werden, um diese in der Zeit der empfänglichen Jugendblüte zu ihrer besseren Heimat zu machen«. — »Der erste Theil (vorbereitender Cursus) kann sogleich mit den ersten Anfängern gelesen werden, wenn sie sich die Declination und die Formen der regelmässigen Zeitwörter bekannt gemacht haben. Dieses kann, unseres Bedünkens, von einem thätigen Lehrer binnen vier bis sechs Wochen bewerkstelligt werden. Denn nichts ist dem Fortgange in dem Erlernen der Sprache nachtheiliger, als das langwierige ausschliessende Treiben der grammatischen Elemente allein, die doch erst in ihrer Anwendung hinlänglich von Kindern gefasst und verstanden werden. Man muss bald zum Lesen schreiten und dabei das Lernen der Elemente fortsetzen... So wird das Kind gleich vom Anfang an durch das Verstehen kleiner Geschichten, Fabeln und drgl. belohnt und zu weiteren Fortschritten gereizt«.

---

[1]) Die Combination der methodischen Principien in dem lateinischen Unterrichte der unteren und mittleren Classen. Programm, Clausthal 1882, str. 3.

[2]) por. 17. wydanie (Jena 1864).

I tak pierwszy tomik elementarza Jacobsa zawiera: 1) gramatyczne ćwiczenia wstępne (Grammatische Vorübungen); 2) bajki Ezopa; 3) mitologię; 4) opowiadania o sławnych osobach starożytności; 5) zarys rzymskiej historyi; wiadomości o krajach i ludach starożytnego świata. Drugi tomik obejmował: 1) Żywot Cycerona wraz z wyborem lekkich ustępów z pism tegoż; 2) główne rysy historyi starożytnej prócz rzymskiej na podstawie Justina i Neposa zestawione. Tomik trzeci podawał wyciągi z historyków łacińskich; czwarty wyjątki z pism Cycerona; piąty i szósty wybór z poetów łacińskich. Widzimy z tego, że Jacobsowi głównie chodziło o wprowadzenie ucznia do starożytnego świata i to już od samego początku nauki języka łacińskiego.

Nie długo atoli trwał ten kierunek.

Postęp gramatyki w pierwszych dziesiątkach naszego stulecia i wysunięcie jej na pierwszy plan w nauce filologicznej przez znakomitego uczonego Gottfrieda Hermanna sprowadziły w szkolnej nauce języka łacińskiego tę zmianę, że naukę deklinacyi i form regularnych czasownika rozciągnięto na cały rok, a na ich uzupełnienie dodano drugi; zamiast czytanek Jacobsa zaprowadzono wielkie Wypisy do ćwiczeń gramatycznych (t. zw. Übungsbücher) z pojedynczemi zdaniami, powyrywanemi z rozmaitych autorów bez najmniejszego rzeczowego związku, regularną zaś lekturę ciągłą, i to często przerywaną analizą gramatyczną, odsunięto aż na rok trzeci nauki gimnazyalnej. Jednem słowem — cała nauka stała się przeważnie gramatyczną. Celem nauki miało być t. zw. »formalne wykształcenie«.

Ponieważ atoli tak cel jak i metoda takiej nauki podpadały — zwłaszcza wobec rozwoju psychologii — z wielu względów pod krytykę, a co gorsza, nietylko że nie przynosiły rezultatów odpowiadających pracy na naukę łaciny łożonej, ale nadto umysły młodzieńcze do niej zniechęcały: więc musieli występować obok absolutnych przeciwników nauki łaciny jej zwolennicy z projektami reform. Jednym z najpierwszych i najznakomitszych, pod którego wpływem i dzisiejsza literatura pedagogiczno-dydaktyczna zostaje i prawdopodobnie długo jeszcze zostawać będzie, był Dr. Herman Perthes [1]).

Pierwszy raz poruszył on sprawę reformy nauki języka łacińskiego w szkołach średnich na czwartej pomorskiej konferencyi dyrektorów w r. 1870 [2]). Przedstawił zaś swój plan reformy i zastosował go w pięciu obszernych artykułach, zatytułowanych »Zur Reform des lateinischen Unterrichts auf Gymnasien und Realschulen«

[1]) Umarł jako emerytowany dyrektor gimnazyalny i tajny radca dworu w Bonn 13. czerwca 1883 r.

[2]) por. Verhandlungen der 4-ten pommerschen Directorenconferenz Stettin 1870 str. 41—42.

i w podręcznikach do nauki szkolnej ułożonych p. t. »Lateinische Lesebücher« wraz z wokabularzami p. t. »Lateinische Wortkunde im Anschluss an die Lectüre«. Nadto wydał osobno »Lateinische Formenlehre zum wörtlichen Auswendiglernen«. Wszystkie te prace Perthesa pojawiły się w latach 1873—1876, a dotyczą głównie nauki języka łacińskiego w niższych klasach szkół średnich t. j. według rozkładu gimnazyów niemieckich klas VI—III.

W niniejszej rozprawie przedstawię naprzód zasady i pojedyncze punkty tej reformy Perthesa, a potem dodam uwagi i o przyjęciu, jakiego doznały pisma Perthesa w literaturze pedagogicznej, i o ich znaczeniu dla obecnego stanu nauki języka łacińskiego w szkołach średnich.

Co do celu i zadań nauki języka łacińskiego w szkołach średnich stoi Perthes na stanowisku pruskich instrukcyi szkolnych z r. 1856. t. j. żąda od niej, nietylko przygotowania uczniów do czytania i rozumienia dzieł starożytnych pisarzy, ale nadto wpojenia uczniom takiej znajomości języka, iżby samodzielnie mogli go używać w piśmie, a poniekąd i w mowie. Pierwsze wymaganie motywuje Perthes względami historycznego, drugie względami formalnego wykształcenia. Obydwa postulaty są u Perthesa w ogóle równoważne, ale niekiedy zdaje się wzgląd drugi nawet przeważać nad pierwszym. Widać to zwłaszcza z polemiki, jaką prowadzi Perthes z Ostendorfem w sprawie projektu rozpoczynania nauki obcych języków w szkołach średnich od języka francuskiego [1]). Ostendorf oświadczył się — ze względu na potrzebę wczesnej obecnie decyzyi o przyszłym zawodzie wychowanków — za projektem zrównania niższych klas gimnazyów i szkół realnych, ale pod warunkiem, że celem nauki języka łacińskiego będzie tylko wprowadzenie uczniów do samodzielnego źródłowego poznawania starożytności. Perthes oświadcza się przeciw projektowi właśnie na tej podstawie, że przyjęcie projektu uniemożliwiłoby osiągnięcie owych celów nauki języka łacińskiego, jakie instrukcye stawiają, a on za słuszne uważa. »Das Ziel der Schule im Lateinischen kann, ebenso wie im Griechischen, nur Kenntnis des Alterthums sein« — pisze Ostendorf [2]). Natomiast oświadcza

[1]) Zur Reform IV. str. 131 nast.

[2]) Ostendorf: Mit welcher Sprache beginnt am zweckmässigsten der fremdsprachliche Unterricht? Düsseldorf, 1873 str. 32. Por. nadto: »Andererseits aber fragt es sich auch sehr, ob die Anforderungen der gegenwärtigen Abiturienten-Prüfungs-Ordnung im Lateinischen überhaupt und namentlich noch jetzt berechtigt sind. Bei der Beantwortung dieser Frage gehe ich wieder von dem Grundsatz aus, dass eine höhere allgemeine Bildungsanstalt, und nicht etwa eine Fachschule, also auch das Gymnasium keine Fachschule für Philologen sein soll. Wird dies zugegeben — und es lässt sich ja wohl nicht bestreiten —, so

Perthes: »das lateinische Extemporale nach dem Masse der gegenwärtigen Anforderungen beim Abiturienten-Examen muss unbedingt als eine Zielleistung des Gymnasiums festgehalten werden [1].« Zresztą przyjmuje Perthes co do celu nauki języków starożytnych w gimnazyach w całości zdanie Sybela, które tak brzmi: »Bekanntlich erwarten wir von dem Gymnasialunterrichte in den alten Sprachen ein Doppeltes: zunächst Schulung des Geistes..., sodann Einführung in die Lectüre der antiken Schriftsteller« [2].

Do tego podwójnego celu zastosowane są i pojedyncze punkty reformy Perthesa.

Rozumienie i używanie obcego języka opiera się z jednej strony na znajomości słów, z drugiej na znajomości tych prawideł, według jakich pojedyncze słowa formują się i łączą w żywym organizmie języka t. j. na znajomości morfologii i składni. Te trzy momenty omawia i Perthes i to naukę słów w dwóch pierwszych artykułach, naukę o formach w trzecim i piątym, naukę o składni w czwartym. Ten porządek zachowam i ja.

Metodyczna nauka słów łacińskich weszła w praktykę w niemieckich szkołach po rozporządzeniu ministeryalnem z dnia 10. kwietnia 1856, które nakazywało — oprócz uczenia słów znajdujących się w lekturze i gramatyce — zaprowadzić nadto metodyczną naukę wokabuł. Pierwszy metodyczny (etymologicznie ułożony) wokabularz Döderleina pojawił się atoli już w r. 1852 p. t. »Vocabularium für den lateinischen Elementarunterricht«, mając na celu usunąć martwe, oderwane i mechaniczne uczenie słówek, przekazane przez tradycyę. Po rozporządzeniu ministeryalnem pojawiły się inne wokabularze według innych zasad metodycznie układane n. p. Haupta i Krahnera według materyi, Schmidta, Spiessa, Ostermanna według ustępów dotyczących nauki o formach w związku z odpowiedniemi »Wypisami«, Wiggerta według porządku alfabetycznego słów pierwotnych p. t. »Handbüchlein der lateinischen Stammwörter«. Wszystkie te wokabularze miały swoje niedogodności, a przedewszystkiem tę, że nie były ściśle złączone z lekturą, przez co nauka

---

ergibt sich von selbst, dass im Lateinischen ebenso wenig wie im Griechischen der mündliche und schriftliche Gebrauch der Sprache ein Ziel der Schule sein kann. Denn beide Sprachen sind todte und haben daher für die neuen Verhältnisse, die allmählich entstanden sind, für die Gedanken, welche das jetzige Leben bewegen, keinen ganz entsprechenden Ausdruck. Ja es gilt dies für das Lateinische, bei dem geringeren Reichthum und der geringeren Bildsamkeit der Sprache in noch höherem Grade als für das Griechische (str. 30).

[1]) Zur Reform IV. 149.

[2]) Die deutschen Universitäten, ihre Leistungen und Bedürfnisse, Bonn 1874. str. 54.

słówek z nich była oderwaną i mechaniczną. Najwięcej jeszcze odpowiadały tej potrzebie gramatyczne wokabularze Schmidta, Spiessa i Ostermanna, ale — podawały znowu zanadto wielką liczbę słówek naraz do nauki (n. p. do pierwszej deklinacyi Ostermann 128, Spiess 103), a przytem nie uwzględniały ważnych momentów, jakimi się kierowali Döderlein i Wiggert. Wszystkim trzem względom t. j. gramatycznemu, etymologicznemu i pierwiastkowemu postarał się naraz zadość uczynić dopiero Perthes i w tem zużytkował tylko pracę swoich poprzedników. Co atoli głównie wyróżnia jego wokabularze od wyżej wspomnianych t. j. ścisłe połączenie ich z lekturą i takie stopniowe ich urządzenie, że odpowiadają coraz wyższym stopniom dojrzałości i wiedzy uczniów, to jest najpoważniejszą jego reformą w tym względzie.

Pierwsza część tej reformy jest już zaznaczona we wspólnym tytule wokabularzy Perthesa: »Wortkunde im Anschluss an die Lectüre«. Podczas gdy bowiem i praktyka i teorya dydaktyczna czasów Perthesa wymagała naprzód memorowania wokabuł, a potem tłumaczenia odpowiednich ustępów z książki i ćwiczeń, Perthes żąda bezwarunkowo, żeby przy nauce wokabuł wychodzić od zdania [1]). Żądanie swoje motywuje Perthes w następujący sposób: Jeżeli nauka obcego języka, a zwłaszcza takiego, który głównie dla gimnastyki ducha bywa uprawiany, ma przynieść rzeczywistą korzyść t. j. ma rzeczywiście spotęgować rozumienie logicznej i estystycznej budowy mowy ludzkiej wogóle, to musi być dopełniony przy jego nauce przedewszystkiem ten warunek, żeby każdemu obcemu słowu i każdej obcej formie odpowiadało w umyśle ucznia jasno określone wyobrażenie odpowiedniej rzeczy, stanu lub procesu, które niemi są wyrażone. Inaczej bowiem, jeżeli się z sobą będą tylko nakrywać słowa swojskie z obcemi bez jasnych wyobrażeń, lub według możności i pojęć, bliskiem będzie niebezpieczeństwo powierzchowności, tak niezgodnej z pojęciem prawdziwie wykształconego człowieka i tak niebezpiecznej nie tylko dla nauki, ale i dla życia społecznego wogóle. Jakąż atoli jasność wyobrażeń może posiadać uczeń, odczytujący kilka lub nawet kilkanaście razy raz za razem kilkanaście słów, zupełnie się niczem nie kojarzących ze sobą, chyba może zewnętrznem podobieństwem zakończeń gramatycznych, a raczej często wykluczających się zupełnie, jak n. p. dziesięć pierwszych słów u Ostermanna: agricola, ala, amicitia, aqua, aquila, ara, audacia, ava-

---

[1]) Bei den Vocabellernen ist nicht von der einzelnen Vocabel, sondern vom Satze auszugehen... Der lateinische Satz ist zuerst vom Lehrer vorzulesen und, nachdem er richtig von mehreren Schülern wiederholt ist, Wort für Wort vorzuübersetzen, dann in gleicher Weise jeder der übrigen für eine Stunde bestimmten Sätze vorzunehmen, und nun erst eine Vocabel nach der andern aus dem zugehörigen Vocabelpensum zu lesen und zu memorieren (Zur Reform I. str. 10).

ritia, benevolentia, bestia? Przy takiej nauce każde nowe słowo zrywa nitkę wyobrażeń nawiązaną do poprzedniego, nawiązuje do siebie nową, a ją zrywa znowu za parę sekund następne słowo, nim się jeszcze potrafi zamknąć w skończonej i zupełnej formie zdania. Ponieważ tedy udowodnioną jest rzeczą, że zdrowa dusza człowieka operuje tylko zdaniami [1]), t. j. że każde wrażenie otrzymane ze świata zewnętrznego umieszcza się w świadomości człowieka w postaci całego zdania, którego jest podmiotem, więc i przy nauce słówek obcego języka, potrzeba zdaniem Perthesa, uwzględnić to psychologiczne prawidło i przed memorowaniem pokazać pojedyncze słowo uczniom w związku zdaniowym. Perthes uzasadnia takie postępowanie następującym przykładem: »Jeder Knabe, der noch nicht künstlich zur Gedankenlosigkeit erzogen ist, wird, wenn er, »ala der Flügel« hört, unbewusst unter seinen Erinnerungen suchen und sich fragen, in welchem Zusammenhange er schon einmal von einem Flügel gehört habe; wird ihm nun nicht »ala der Flügel«, sondern »ala aquilae der Flügel des Adlers« vorgesagt, so wird das Hinstreben zur ersten Vorstellung sich mit dem zur zweiten verbinden und so der gewünschte Process sich rascher vollziehen, als wenn er nur durch das eine Wort »der Flügel« angeregt wäre. Diese Beschleunigung wird umso mehr eintreten, wenn, wie es bei diesem Beispiele der Fall ist, die hinzugefügte zweite Vorstellung der Seele des Knaben noch näher liegt, als die erste. Denn sobald er von einem Flügel des Adlers hört, wird er unwillkürlich sich eines Adlers erinnern, den er einmal in seinem Bilderbuche, in einem Thiergarten oder ausgestopft in einer Sammlung gesehen hat... Und nun wird der psychologisch verfahrende Lehrer seine Kunst vollenden: wie er dem natürlichen Verlaufe der Vorstellungen den Weg bahnte, indem er zu »ala der Flügel« noch »aquilae des Adlers« hinzufügte, so wird er auch dem aus den Vorstellungen hervorkeimenden Urtheile den Boden lockern, indem er dem Knaben vorspricht: »ala aquilae magna est der Flügel des Adlers ist gross«. So werden die unruhig flatternden Vorstellungen des Kindes in einen Kreis gebannt, in dem sie zur Ruhe kommen können« [2]).

Po takiem przygotowaniu nie zachodzi już przy memorowaniu słówek owo wyżej przeze mnie zaznaczone przerywanie nici wyobrażeń, ponieważ każde wyobrażenie wiąże się już z pewną myślą, reprodukującą się za każdym razem z coraz to większą szybkością według znanego, przez Lazarusa wykazanego faktu »zgęszczania myślenia« [3]).

---

[1]) Steinthal: Abriss der Sprachwissenschaft I. 400 nast.

[2]) Zur Reform II. 8—9.

[3]) Lazarus: »Verdichtung des Denkens in der Geschichte« w »Zeitschrift für Völkerpsychologie II. (1862), 54 n.«.

Drugą ważną nowością, jaką przy uczeniu słówek proponował Perthes zaprowadzić, jest to, by nie żądać początkowo ścisłego memorowania wszystkich słówek nieznanych, zachodzących w pojedynczych ustępach czytanek, tylko słów pierwotnych i tych pochodnych, które pod względem gramatycznym są ważne. Inne słowa pochodne każe on pozostawić nieświadomemu przyswojeniu aż do czasu spotkania odpowiedniego im słowa pierwotnego w lekturze, przy którem dopiero ze świadomością, ale też i ze znacznie większą łatwością, niż przy zwykłym sposobie uczenia, mają być w pamięć wbite. Żądanie to motywuje Perthes też dydaktycznymi i psychologicznymi względami: Nie można się obejść nawet w pierwszych początkach bez słów pochodnych, bo podstawą nauki słówek ma być lektura, a ze samych słów pierwotnych trudno utworzyć odpowiednią ilość rozumnych i dla chłopięcego pojmowania przystępnych zdań. Perthes nawet żąda tak prędko, jak tylko można, ciągłych ustępów w czytankach łacińskich. Z drugiej strony nie można kazać odrazu memorować i słów pochodnych, bo materyał byłby niepokonalny. Nie wypada zatem nic, jak zostawić derivata tymczasowo nieświadomej apercepcyi, która, jak to wykazali Fichte, Steinthal i Hartmann, niepośledni odgrywa rolę w życiu duchowem człowieka [1]). Jak bowiem patrząc na obraz wiszący na ścianie spostrzegamy nie tylko ten obraz, ale także, choć z daleko mniejszym stopniem świadomości, i inne przedmioty w tej stronie leżące, tak i przy uczeniu słów pierwotnych bodaj jakieś słabe wyobrażenie pozostanie uczniowi i z równocześnie widzianych, słyszanych i wymawianych słów pochodnych. Te później przy odpowiedniem słowie pierwotnem i naukę tegoż ułatwią i same łatwiej w pamięci ugrzęzną [2]).

Te rozważania skłoniły Perthesa do zaprowadzenia następujących urządzeń w wokabularzu na najniższą klasę gimnazyalną: 1) Ograniczył materyał ścisłego i świadomego memorowania na słowa pierwotne i na te pochodne, które pod względem gramatycznym są ważne. 2) Podał zachodzące w ustępach czytanek derivata tylko dla tymczasowej nieświadomej apercepcyi, oznaczając je mniejszym drukiem i umieszczając je osobno od słów pierwotnych. 3) Tak słowa pierwotne jak i pochodne ugrupował według kategoryi gramatycznych t. j. osobno rzeczowniki, osobno przymiotniki i t. d., a w tych znowu

---

[1]) por. E. Hartmann: Die Philosophie des Unbewussten.

[2]) »Es liegt eine Geisteskraft verborgen, die, falls nicht alles täuscht, bei der gegenwärtig üblichen Methode des Sprachunterrichtes in der Regel fast gar nich benützt wird und doch, wenn sie planmässig zur Anwendung gebracht wird, einen höchst bedeutenden Gewinn verheisst: die Geisteskraft der das bewusste Lernen mühelos begleitenden unbewussten Aneignung« (Zur Reform II. 17).

osobno słowa tej samej deklinacyi w porządku alfabetycznym. 4) Ilość i wybór słów ściśle dostosował do odpowiedniego ustępu czytanki. 5) Uwzględnił korzyści etymologicznie grupującej repetycyi tego, co już w poprzednich ustępach zachodziło n. p. przy słowie rex podane są wszystkie derivata jego, które uczeń już poznał, a więc regina, regnum, rego i t. d.[1]).

Nie wszystkie atoli wokabularze Perthesa są według tej samej modły urządzone. Uwzględnił on bowiem też pochód nauki od łatwiejszego do trudniejszego. Widać to choćby z tytułów jego wokabularzy dla pojedynczych klas. I tak pierwszy kurs grupuje słowa według gramatycznych zakończeń i dlatego nazywa się »Grammatisches Vocabularium im Anschluss an Perthes' Lateinisches Lesebuch für Sexta«. Drugi »Grammatisch-etymologisches Vocabularium im Anschluss an Perthes' und Vogels Lateinisches Lesebuch für Quinta« łączy słowa pod względem ich gramatycznego zakończenia i pochodzenia. Trzeci »Etymologisch-phraseologisches Vocabularium im Anschluss an Vogels Nepos plenior« ma dać wyobrażenie uczniowi o pochodzeniu i składni słów. Czwarty »Lateinisch-Deutsche vergleichende Wortkunde im Anschluss an Cäsars Bellum Gallicum, ein Hilfsbuch für den lateinischen und deutschen Unterricht« rozważa słowa według ich pochodzenia, połączenia i zmiany znaczenia, a więc słowa w związku zdania odnośnie do dosłownego i poprawnego, ale wiernego tłómaczenia. We wszystkich atoli kursach zachował Perthes znakomitą metodę grupującej repetycyi, jako taką, która i naukę nowego bardzo ułatwia i powtórzenie wyuczonego bez nudów i mechanizmu uskutecznia i od pierwszego stopnia nauki umysł młodzieńczy do indukcyi przyzwyczaja [2]).

Nadto chciał Perthes swoją »porównawczą nauką słów w związku z Cezara Bellum Gallicum« nie tylko podać sposób, w jaki najłatwiej przyswoić uczniowi rozumienie słowa w zdaniu wraz z jego konstrukcyą [3]) ale nadto stworzyć książkę, którąby zastąpiła uczniowi

---

[1]) Jeden przykład dla unaocznienia tego urządzenia wokabularza podaje Perthes w drugim artykule (Zur Reform II. 18—19).

[2]) por. Zur Reform I. 87.

[3]) Dla przykładu przytoczę traktowanie czasownika p r a e s t a r e przez Perthesa w »Vergl. Wortkunde im Anschluss an Cäsars Bellum Gallicum«: »Wie gedankenlos wird z. B. nicht selten das Wort p r a e s t a r e auch noch von den Schülern der oberen Classen so wiedergegeben, wie es der jedesmalige Zusammenhang ungefähr errathen lässt oder wie es das vom Schüler benutzte Hilfsmittel vorübersetzt. Geht man dagegen, wie es 2, 27, 3 geschehen, von denjenigen Stellen aus, in welcher die Grundbedeutung »vor etwas stehen« deutlich zu Tage tritt, und reiht daran dann mit einer kurzen Andeutung einige anschauliche Beispiele mit der Bedeutung »vor einer Person oder Sache stehend für

zakazane książki pomocnicze przy przygotowaniach domowych. Słusznie bowiem zaznacza Perthes, że z jednej strony szkoła ma święty obowiązek z całą powagą występować przeciw niebezpieczeństwom, jakie szeroko rozpowszechnione używanie zakazanych środków pomocniczych przy nauce dla prawdomowności młodzieży w sobie zawiera, a z drugiej przygotowanie do lektury autorów z samym słownikiem ogólnym stawia uczniom niepokonalne trudności i tak chcąc nie chc c zmusza ich do zakazanej pomocy. Zdaniem Perthesa można dop-ero od ucznia sekundy (t. j. mniej-więcej naszej VI. gimnazyalnej klasy) wymagać przygotowania z samym słownikiem t. j. wtedy, gdy jego znajomość słów już i intenzywnie i extenzywnie należytą wprzódy otrzyma podstawę [1]). (Doświadczenie jednak uczy, że bardzo często nawet kandydat filologii musi i powinien przy lekturze starożytnych autorów zaglądać bądź do obszernego komentarza bądź nawet do tłómaczenia, jeżeli nie chce tracić drogiego czasu i męczyć z wątpliwym skutkiem własnego mózgu nad tem, nad czem całe

dieselbe einstehen« oder »sie vertreten«, so wird die Übersetzung des 1, 17, 2 vorgekommenen und nun wieder ins Gedächtnis zurückgerufenen frumentum praestare »das Getreide seiner Verpflichtung gemäss liefern« nicht mehr als eine willkürliche erscheinen, sondern mit Hilfe des sich noch enger anschliessenden Ausdrucks »für das Getreide einstehen« dem Schüler vollkommen verständlich werden. Auf dieser Brücke wird er dann weiter schreiten zu der bis dahin nur mechanisch wiedergegeben Verbindung fidem praestare und darin die Vorstellung erkennen, dass der die Treue Bewährende dieselbe gleichsam als ihr Vertreter zu ihrem Rechte bringt. Endlich wird das von der Structur praestare alicui aliqua re »Jemanden in etwas übertreffen« so weit abliegenden praesta te amicum doch die gemeinsame Wurzel erkennen lassen, wenn die zu Grunde liegende Anschauung, dass der Angeredete in seinem äussern Handeln gleichsam vor sein inneres Wesen hintreten und dasselbe zur Geltung bringen soll, durch Vermittelung jener anderen Vorstellungen in der Seele des Schülers lebendig wird« (Zur Reform I. 89). — Warto zauważyć, że austryackie Instrukcye szkolne wyraźnie zwracają uwagę nauczycieli na to bystre rozumowanie Perthesa [por. Lehrplan und Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Österreich. Zweite Auflage. Wien 1900 str. 36].

[1]) Zur Reform I. 96—101. Bardzo ważne przedewszystkiem te słowa Perthesa: »Welchen Antheil die Schule, und insbesondere die höhere Schule an der Aufgabe der Erziehung habe, mag bestritten werden: eins ist unzweifelhaft ihre Pflicht so viel in ihren Kräften liegt, alle Versuchungen hinwegzuräumen, die unsere Schüler zu irgend welcher unwahren Handlungsweise verleiten und ihr sittliches Gefühl abstumpfen können. Zu solchen Versuchungen scheinen mir aber vor allen Dingen die Schwierigkeiten zu gehören, welche bei der jetzt üblichen Methode die Vorbereitung auf die Lectüre der Autoren in der Regel darbietet [Zur Ref. I. 98].

pokolenia już pracowały i jako pewny dorobek następcom w spadku przekazały. Wobec tego należy być bardzo umiarkowanym i wyrozumiałym w ocenianiu sprytu uczniów co do oryentowania się w autorach starożytnych, zwłaszcza przy egzaminach dojrzałości).

To są w krótkości zebrane uwagi Perthesa dotyczące wokabularzy i nauki słówek łacińskich w ogóle. Przechodzę do nauki o formach.

W początkach XIX. stulecia przystępowano do czytania ustępów z czytanek dopiero wtedy, gdy uczniowie naprzód wyuczyli się regularnych form deklinacyjnych i konjugacyjnych. Widać to przedewszystkiem z przedmowy Jacobsa do pierwszego wydania łacińskich czytanek z r. 1808. Jacobs wyraźnie powiada tamże: »Der erste Cursus kann sogleich mit den Schülern gelesen werden, wenn sie sich die Declinationen und die Formen der regelmässigen Zeitwörter bekannt gemacht haben«. Podobną zasadą kierują się i Ellendt w r. 1826 i Blume w r. 1829 w przedmiotach do swoich elementarzy, jakkolwiek i ci, podobnie jak Jacobs, radziby jak najprędzej rozpoczynać czytanie, by nie męczyć chłopców samem memorowaniem oderwanych form [1]). Potrzeba ta coraz bardziej odczuwana sprowadziła wreszcie w układzie wypisów (Lese- und Übungsbücher) tę zmianę, że je przystosowano do powolnego postępu nauki gramatycznej o formach. Największy wpływ wywarły w tym względzie dwa pisma Karola Ferdynanda Beckera: »Der Organismus der Sprache (r. 1827) i »Über die Methode des Unterrichts in der deutschen Sprache (r. 1833). Widać to przedewszystkiem z przedmowy do pierwszej w nowym duchu ułożonej elementarnej czytanki łacińskiej Schönborna z r. 1835, gdzie czytamy, co następuje: Um bei diesem Unterrichte mechanisches Auswendiglernen und einseitige Beschäftigung des Gedächtnisses zu vermeiden, ist die Einrichtung getroffen, dass die erlernten grammatischen Formen stets bald möglichst zum Übersetzen kleinerer Sätze angewendet werden. Zu diesem Zwecke aber liesst sich kein passendes Buch auffinden, denn bei mehreren etc... Dass sogleich von Anfang an dem Schüler Übersetzen vollständiger Sätze zugemuthet wird, bedarf nach der Erörterung Becker's keiner weitern Rechtfertigung« [2]).

Mimo tej jednak wielce doniosłej i zupełnie usprawiedliwionej reformy zachowano i nadal dawny dedukcyjny sposób nauki form

---

[1]) Por. Jacobsa słowa wyżej przytoczone, nadto Ellendta: »Man quäle den Knaben nicht lange mit dem Declinieren und Conjugieren allein: die Einzelheiten können theoretisch doch nicht gefasst werden, sondern bedürfen der Einübung«. Podobnie Blume: »Lese- und Übersetzungsübungen sind mit den Anfängern so früh als möglich zu beginnen, damit das Erlernte baldigst zur Anwendung und zur Anschauung im Satze komme«.

[2]) por. Zur Reform IV. 22.

t. j. uczeń musiał się naprzód z gramatyki wyuczyć wzoru deklinacyjnego lub konjugacyjnego, a później dopiero poznawał go na przykładach w czytance. Perthes i tutaj, podobnie jak przy nauce słówek żąda indukcyjnego postępowania: albowiem »nie od pojęcia do wyobrażenia — jak powiada — tylko od wyobrażenia do pojęcia kroczy według praw natury ludzkie poznawanie« [1]).

A więc przed nauką n. p. wzoru pierwszej deklinacyi »mensa« ma nauczyciel zdaniem Perthesa naprzód sam czytać i tłómaczyć (»vorübersetzen«) pojedyncze zdania odnośnego ustępu wypisów i za każdym razem mają uczniowie tłómaczenie za nauczycielem powtórzyć; dalej ma iść poznanie znaczenia słówek z wokabularza; potem ma nastąpić zestawienie i grupowanie jednorodnych form z przetłómaczonych zdań przez uczniów przy pomocy nauczyciela; a dopiero wtedy objaśnienie wzoru deklinacyjnego z gramatyki [2]). — Potrzebę takiego postępowania motywuje Perthes nadto tym względem, że uczeń najniższego stopnia nauki gimnazyalnej nie może jeszcze posiadać jasnego wyobrażenia o oderwanych kategoryach gramatycznych przypadków i wskutek tego przy dedukcyjnym sposobie uczenia formy łatwo przyzwyczaja się do powierzchowności i bezmyślności [3]).

Reszta uwag Perthesa dotyczących nauki o formach ma właściwie na celu wyjaśnić i usprawiedliwić urządzenie wydanych przez niego czytanek i podręcznika »Lateinische Formenlehre zum wörtlichen Auswendiglernen«. Ponieważ atoli zawierają wiele prawd psychologicznych, wymagających koniecznie uwzględnienia w kwestyi dydaktyki języka łacińskiego, bo opierają się na ważnych i bezpośrednich obserwacyach autora, więc uważam za swój obowiązek przytoczyć tutaj je chociażby w krótkiem ugrupowaniu.

Perthes rozważa w nich przedewszystkiem pytania, w jakim zakresie i w jaki sposób podawać naukę form łacińskich uczniom najniższych klas szkół średnich.

Odpowiedź ogólną na pierwsze pytanie wywodzi Perthes z dwóch dydaktycznych postulatów, a to: 1) że pojedyncze części nauki o formach muszą w potrzebnej ilości być przez uczniów najniższego stopnia dosłownie z podręcznika memorowane [4]) ; 2) że uczniom ta praca łatwiej przychodzi, jeżeli podręcznik wyłącznie materyał do

---

[1]) Zur Reform III. 5.

[2]) Zur Reform III. 4—6.

[3]) W tym względzie miał Perthes znakomitego poprzednika w osobie Lattmanna, który też kazał wzoru deklinacyjnego »mensa« uczyć aż po lekturze odpowiednich zdań z czytanki (Zur Methodik des grammatischen Unterrichts im Lateinischen und Deutschen, Göttingen 1866 str. 37).

[4]) Zur Reform V. str. 3.

dosłownego memorowania przeznaczony zawiera [1]). Odnośnie tedy do celów nauki języka łacińskiego, przyjętych przez Perthesa, ma podręcznik nauki o formach dla najniższych klas szkół średnich zawierać te tylko formy i reguły, których ścisłej znajomości uczeń do rozumienia lektury i do własnego używania języka potrzebuje. A więc muszą odpaść poboczne formy n. p. parsi obok peperci, uwagi odnoszące się do stanu języka poza klasyczną dobą, wreszcie wszystkie te rzeczy, których omówienie wprawdzie do systematycznej gramatyki należy, ale których znajomość wcale się uczniowi na nic nie przydaje ze względu na cel nauki języka w gimnazyum n. p. sprawa tematów trzeciej deklinacyi i t. p. Ponieważ atoli w wyższych klasach zachodzą w lekturze i formy poboczne i formy nieklasyczne, i uczeń musi znaleść też w swoim podręczniku ich wytłómaczenie, przeto radzi Perthes ze względu na korzyści dydaktyczne, jakie daje krótki i przejrzysty podręcznik, uczyć form z osobnego krótkiego podręcznika, a uczniom wyższych klas dać do rąk obszerniejszą gramatykę systematyczną, jako książkę pomocniczą (Nachschlagebuch) [2]).

Materyał nauki o formach dzieli Perthes — według powszechnie przyjętej zasady, że w pierwszym roku nauki ma się uczeń wyuczyć form prawidłowych, w drugim t. zw. nieprawidłowych — na dwie klasy. Różni się atoli w tem od innych autorów gramatyki, że dla drugiej klasy przeznacza i rzeczowniki trzeciej deklinacyi z abl. **e**, gen. plur. **ium** i wyjątki od reguł rodzajowych i deponentia i czasowniki trzeciej konjugacyi na **io**. Przeprowadza więc daleko ściślej zasadę niż inni, a robi to dlatego, żeby nietylko niczem nie zamącać nauki prawidłowych form, ale ją przez to raczej jeszcze tylko spotęgować [3]).

---

[1]) Zur Ref. V. str. 9: »Es ist ferner nicht zu unterschätzen, dass es dem Knaben eine grössere Freude gewährt, das, was in seinem Buche steht, vollständig zu seinem geistigen Besitze gemacht zu haben, als wenn er den nicht memorierten Theilen mehr oder weniger mit dem Gefühle einer noch nicht völlig überwundenen Arbeit gegenübersteht... Vortrefflich sagt Döderlein in den Erläuterungen zu seinem Vocabularium (Erlangen 1852) S. 7: »Ein Schulbuch sei nicht bloss gut, es sei auch möglichst kurz und apetitlich. Eine lateinische Grammatik von 500 Seiten nimmt der Knabe gleich von vorn herein mit Schrecken zur Hand, gebraucht sie mit Widerwillen und Verzweiflung, oder mit der stillen Resignation sie je bewältigen zu können; bei einem Büchlein von 6 Bogen sieht er ein Ende vor sich und mit ihm die Möglichkeit der Bewältigung, und fühlt sich nicht von vorn herein entmuthigt«.

[2]) Gruber natomiast urządził swoją gramatykę łacińską dla całego gimnazyum w ten sposób, że rzeczy mniejszej wagi podał w uwagach. To atoli — zdanie Perthesa — rozpraszają uwagę uczniów.

[3]) »Ein Knabe, welcher hundertmal Wörter der ersten Declination mit einem femininen Adjectiv gelesen hat, wird sicherlich, wenn etwa ein zu Beginn

Pod względem sposobu podawania uczniom pojedynczych prawideł językowych żąda Perthes z jednej strony jak najściślejszego możliwie grupowania materyału, z drugiej jak największego uwzględnienia wyników badań językoznawczych. Za pierwszym postulatem bowiem przemawia potrzeba jak najwcześniejszego przyzwyczajenia uczniów do samodzielności, za drugim ten wzgląd, że racyonalna nauka nietylko jest lżejszą i trwalszą w rezultatach od czysto pamięciowej, ale, co ważniejsza, że już na najniższym stopniu nauki logiczne myślenie u uczniów znakomicie rozwija [1]). Ponieważ atoli nie wszystkie prawidła szczegółowe dadzą się uczniowi początkującemu odpowiednio krótko i pożytecznie naukowo wytłómaczyć jak n. p., reguły rodzajowe, to też jest Perthes za ograniczeniem naukowych wyjaśnień tam, gdzie musiałyby być bardzo obszerne lub niezrozumiałe. »Überall da« — pisze on — »wo die uns vorliegende Gestalt der lateinischen Sprache aus einer so langen Reihe sprachlicher Entwickelungen hervorgegangen ist, dass sie einem zehnjährigen Knaben nicht ohne umständliche Erläuterungen verständlich gemacht werden kann, ist eine Erkenntnis derselben nur vorzubereiten, nicht unmittelbar zu erstreben, alles Gewicht aber zu legen auf eine möglichst rasche und sichere Aneignung des in der classischen Periode sich zeigenden Bestandes der Sprache« [2]). Natomiast stosownie do pierwszego

---

des zweiten Semester in die Classe eingetretener Neuling sagen sollte mensa rotundus, auch dann Anstoss nehmen, wenn er nie die Genusregel gehört hätte. Ist doch selbst den Thieren dies instinctive Bewusstsein in so hohen Grade eigen, dass z. B. ein Hund welcher seinen Herrn stets in eleganter Kleidung gesehen hat, ein Befremden fühlt, wenn er ihn einmal in Bettellumpen erblicken sollte. Wenn aber diese Kraft vorhanden ist, so wird die Schule wohl thun, sie in ihrem Interesse zu verwerten... Man führt in Bezug auf diejenigen Sprachgesetze, welcher der Schüler erlernen soll, einerseits so lange stets wiederkehrende, das Gesetz bestätigende Einzelfälle vor und hält andererseits so lange jede dem Gesetz widerstreitende Ausnahme fern, bis sich auch der Fülle der Einzelwahrnehmungen ein instinctives Gefühl für das zu Grunde liegende Gemeinsame entwickelt hat« (Zur Reform III. 58—59).

[1]) Perthes powołuje się na następujące słowa znakomitego kolegi zawodowego Lattmanna: »Dass der Quartaner im Griechischen, ja schon der Sextaner im Lateinischen das Wesen eines Systems auffasst und dasselbe beherrschen lernt, dass er das Eintheilungsprincip begreift, dass er die Einzelerscheinungen nach bestimmten Merkmalen unter Kategorieen unterordnet, seine Kenntnisse in einer bewussten Ordnung in sich trägt, das ist eine elementare Grundlage alles wissenschaftlichen Denkens« (por. tegoż rozprawę: »Die durch die neuere Sprachwissenschaft herbeigeführte Reform des Elementarunterrichtes in den alten Sprachen«. Pgrm. Clausthal 1871 str. 9.

[2]) Zur Reform III, 11.

postulatu żąda Perthes energicznego użycia samodzielności ucznia tam, gdzie może być użytą. I tak w nauce konjugacyi podaje Perthes cały schemat tylko przy 1. konjugacyi, przy innych ma uczeń sam tworzyć formy drogą analogii. Podobnie ma się postępować i przy nauce deponencyów, przy których Perthes wysuwa na pierwszy plan przedewszystkiem te formy, które nie podchodzą pod zwykłe określenie, iż deponens ma formę bierną, a znacznie czynne. Jest to dydaktycznym i pedagogicznym błędem — powiada on — zwracać się do pamięci tam, gdzie rozsądek może być czynny, kazać chodzić na kulach, gdzie siły starczą do samodzielnego chodu« [1]).

W końcu jest Perthes za wyłączeniem z podręcznika wszystkich trudno zrozumiałych oderwanych określeń pojęć i za zastosowaniem środków mnemotechnicznych n. p. za wierszowaniem reguł, podawaniem tak zw. wyjątków zawsze w formie odstępującej od ogólnego prawidła i t. p. [2]).

Przedstawiwszy w ten sposób pokrótce ogólne zasady dydaktyczne Perthesa dotyczące nauki łacińskich form, wskażę teraz te specyalne części tejże nauki, które Perthes bądź zupełnie bądź w części odmiennie od swoich poprzedników traktuje [3]). I tak:

1. Wyłącza ze swego podręcznika »Lateinische Formenlehre zum wörtlichen Auswendiglernen« przegląd systemu spółgłosek, ponieważ ani niema jeszcze zgodności między uczonymi co do ich podziału, ani nie odgrywają one tak ważnej roli w formacyi języka łacińskiego, jak n. p. greckiego. Gdy bowiem przy nauce form greckiego języka niemal na każdym kroku musi się uwzględnić spółgłoskową jakość zakończenia tematowego, za główną podstawę podziału deklinacyi i konjugacyi łacińskich służą zakończenia tematów samogłoskowe: w deklinacyi: **a, o, i, u, e**, w konjugacyi **a, e, i**. Tematy spółgłoskowe łacińskie nie wykazują wybitnych różnic w procesach formacyjnych i tworzą tylko po jednej grupie w deklinacyi i konjugacyi.

2. Perthes dzieli rzeczowniki na dwie główne grupy, a to: a) rodzajowane rzeczowniki animalne masculini i feminini generis i b) bezrodzajowe rzeczowniki realne neutrius generis (geschlechtige Animalwörter und ungeschlechtige Realwörter). Podział ten, jak widać, z terminologii, przeprowadzony już w starożytności, znajduje

---

[1]) Zur Reform V. 20 i 24.

[2]) »Wer zehn oder zwanzigmal paupere, pubere, vetere gehört hat, ist offenbar vor Anwendung der falschen Form mehr geschützt, als wer ebenso oft gehört hat, das zu den Wörtern, die im Ablativ **e** statt **i** haben, auch pauper, pubes, und vetus gehöre« (Zur Reform V. str. 35). Tę zasadę Perthesa powtarzają Instrukcye austryackie dosłownie. (Lehrplan und Instruction str. 32).

[3]) Materyę tę omawia Perthes w piątym artykule str. 43—86.

swoje należyte uzasadnienie w wybitnych różnicach, jakie zachodzą między fleksyą łacińskich rzeczowników męskich i żeńskich z jednej, a nijakich z drugiej strony. Rzeczowniki nieżywotne rodzajowane weszły w skład słów animalnych bądź jeszcze wtedy, gdy wyobrażenia nimi oznaczone uważano za coś żywotnego i rodzajowego, bądź później na podstawie już tylko zewnętrznej analogii n. p. fem. hiems a fem. pars. Taki podział rzeczowników zaprowadził był do gramatyki szkolnej już Blume, ale jego przykład pozostał bez skutku.

3. Przy nauce deklinacyi każe Perthes rozróżniać obok tematów nadto pnie rzeczowników (Wortstamm i Wortstock); fałszywem bowiem jest zwykłe w gramatykach szkolnych twierdzenie, jakoby to było tematem, co się otrzymuje po odtrąceniu końcówki genetiwu. Porównawcza gramatyka stwierdziła z całą dokładnością, że tematy rzeczownikowe kończą się na samogłoski **a**, **o**, **i**, **u**, **e** lub na spółgłoski. Ponieważ atoli te tematy występują wyraźnie w łacińskiej deklinacyi już tylko w gen. plur., to Perthes zwraca uwagę uczniów na nie dopiero po deklinacyach na przykładach podanych właśnie w gen. plur: I. (samogłoskowe) mensa-rum, populo-rum, sensu-um, re-rum, brevi-um II. (spółgłoskowe) reg-um. — i tym sposobem czyni zadość naukowej stronie szkolnej nauki gramatyki. Dla praktycznego zaś tworzenia form ma posłużyć uczniowi znajomość pnia (Wortstock), którem to mianem nazywa Perthes część rzeczownika pozostałą po odtrąceniu końcówki genetiwu i służącą za podstawę form innych przypadków.

4. We wzorach deklinacyjnych ściąga Perthes w jedno równobrzmiące, w gramatykach szkolnych osobno podawane, formy, jako to: voc. i nom. sing. i plur. (wyjąwszy chyba voc. sing. rzeczowników na **us** drugiej deklinacyi), dat. i abl. plur., wreszcie nom. acc. i voc. sing. i plur neutr. Jak bowiem w greckiej gramatyce nikt nie myśli formy liczby podwójnej rozkładać wedle schematu liczby pojedynczej lub mnogiej, tak też uważa Perthes za rzecz stosowną i w łacińskiej gramatyce podawać tylko te formy osobno, które się formalnie różnią od siebie.

5. W przeglądzie zaimków wprowadza Perthes następujący podział: I. Zaimki o jednem zakończeniu, tylko rzeczownikowo używane (Pronomina subsantiva): acc. sg. me, te, se. II. Zaimki o trzech zakończeniach: gen. sg. — ius, dat. sg. — i: A) Pronomina adiectivalia (rzeczownikowo i przymiotnikowo używane): nom. sg. neutr. na **d**. B) Pronomina adiectiva (tylko przymiotnikowo używane) nom. sg. neutr. na **m**. — Jak widać z tego schematu Perthes wyłącza z pomiędzy zaimków tak zw. pronomina possessiva i zalicza je do przymiotników jako adiectiva pronominalia, podobnie jak i słowa qualis, quantus, cuius, nostras itp. Czyni on to nietylko ze względów zewnętrznych, formalnych, ale

też ze względów wewnętrznych, pojęciowych. Podczas gdy bowiem wszystkie zaimki wyrażają właściwie stosunek danego przedmiotu do innych odnośnie do stanowiska patrzącego nań podmiotu n. p. hic, ille; solus, totus itd., pronomina possessiva wyrażają podobnie jak przymiotniki raczej przymiot danych przedmiotów, jakkolwiek nie na wewnętrznych ich własnościach ugruntowany, tylko od zewnętrznego posiadacza im przypadający.

6. W nauce konjugacyi stawia Perthes tak zw. czwartą konjugacyę przed trzecią, aby uczniowi odrazu dać do zrozumienia podział formacyi łacińskiego czasownika na dwie główne grupy: 1) samogłoskową **a**, **e**, **i** i 2) spółgłoskową. — Form czasownika uczy Perthes według trzech tematów: praesentis, perfecti i supini, ponieważ formy od nich urobione nie tylko formalnie, ale i pojęciowo wyraźnie są sobie pokrewne. Formy od tematu praesentis utworzone oznaczają czynność trwającą (niedokonaną), formy tematu perfecti czynność skończoną (dokonaną); formy supini nie mają wprawdzie takiego wspólnego wybitnego charakteru pod względem znaczenia — jakkolwiek Perthes z uwagi godną bystrością przypisuje im właściwość wyrażania czynności, która swemu podmiotowi wewnętrznie jako stan lub przymiot jest właściwą [1]) — to jednak mają wspólnego ze sobą, że wszystkie są formami imiennemi. Perthes wprowadza nawet nowe nazwy techniczne dla tych kategoryi, a to: Durativum, Perfectivum, Stativum, chociaż tego ostatniego terminu, jako dostatecznie nie uzasadnionego, w podręczniku nie używa. Przez taki podział form konjugacyjnych uzyskuje uczeń nietylko należyty przegląd form, lecz także głębsze zrozumienia wewnętrznego ich znaczenia niż to było możliwem przy zwykłym podziale na czasy.

Nie mniej ważne reformy zaprowadził Perthes w traktowaniu czasowników z nieregularnemi formami perfecti i supini. Za podstawę podziału wziął on za przewodnictwem Schweizera — Sidlera, Vaniceka i Müllera — Lattmanna formy perfecti, ponieważ formacye supini tych czasowników dadzą się sprowadzić do kilku prostych reguł z nielicznymi wyjątkami. Przejrzystość jego podziału i tem jeszcze się odznacza, że w pojedynczych konjugacyach czasowniki są wyli-

[1]) Es wird die dem Supinstamm vindicierte Bedeutung durch die beiden Participien und die Verbalsubstantive der vierten Declination sehr wahrscheinlich gemacht. Eine wichtige Bestätigung aber dürfte noch in dem Umstande enthalten sein, dass die Bedeutung der ebenfalls vom Supinstamm abgeleiteten Verba intensiva und iterativa sich vortrefflich in diesen Zusammenhang einreiht. Saltare sagt man von demjenigen, welcher nicht etwa bloss wiederholt springt, salit, sondern von demjenigen, bei welchem das Springen momentan zur Eigenschaft geworden ist, so dass er sich in dem Zustande des Springens befindet (Zur Reform III. 21).

czone w tym samym porządku według form perfecti, a więc naprzód czasowniki z perfectum pojedynczem, potem ze złożonemi itd.[1])

Również nie małoznaczną nowością w tej sprawie jest i to, że Perthes omawia composita osobno, ponieważ po pierwsze razem traktowane ze słowami pojedynczemi utrudniają naukę tych słów, a po drugie nawet same naturą swoją osobnego wymagają miejsca. Tworzenie form od słów złożonych nie polega bowiem, jakby się to zdawać mogło, na tych samych prawidłach, co pojedynczych. Mamy bowiem obok lego, legere, legi, lectum — neglego, — legere, — lexi, — lectum ; obok pario, parere — reperio, reperire i t. d. Przy tworzeniu więc form od słów złożonych są w grze dwa czynniki: z jednej strony świadomość złożenia, z drugiej analogia wywołana tematem praesentis. Im więcej oddalał się czasownik złożony znaczeniem swojem od pojedynczego, tem silniejszym był czynnik drugi. I tem tylko można sobie wytłómaczyć to zjawisko, że wobec lego-legi mamy z jednej strony delego-delegi, a w drugiej diligo-dilexi. Ze względu na te uwagi zbadał Perthes wszystkie łacińskie komposita i przyszedł do przekonania: 1) że zwątlenie samogłoski rdzennej w praesens czasownika złożonego zachowuje się i w perfectum i supinum — wyjąwszy krótkie **i**, a więc caedo, caecidi, caesum — occido, occidi, occisum, ale cado, cecidi, casum — occido, occidi, occasum; 2) że trzeba wobec tego osobno memorować kazać tylko composita odmiennie tworzące perf. i sup. od słów pojedynczych n. p. intellego, intellexi i t. p.

Przechodzę do trzeciego punktu reformy Perthesa t. j. do sprawy nauki składni łacińskiej na niższych stopniach nauki gimnazyalnej.

Składni można uczyć tylko na całkowitych zdaniach. A ponieważ, jak już wiemy, Perthes i naukę słówek i naukę form stara się połączyć jak najściślej z lekturą, to oczywiście wszystkie te trzy

---

[1]) Oto schemat podziału Perthesa:

I. Verba mit stammwüchsigen Perfecten:
 1) mit Reduplication,
 2) mit Dehnung des Stammvocals.
 3) mit unerkennbarer Stammveränderung.

II. Verba mit zusammengesetzten Perfecten:
 1) mit Suffix **si**,
 2) mit Suffix **fui (vi, ui)**.

Podział ten jest rzeczywiście wzorowy i znakomity — z wyjątkiem jedynego słowa »**fui**«. Że suffixy **vi, ui** nie mogą żadną miarą pochodzić od »fui«, jak sądził Bopp, wykazał gruntownie Merguet w dziele »Die Entwickelung der lateinischen Formenbildung unter beständiger Berücksichtigung der vergleichenden Sprachforschung« Berlin 1870 str. 221. (por. Iv. Müller Handbuch II^2 str. 371).

momenty, zachodzące przy nauce obcego języka muszą być — zdaniem Perthesa — równocześnie uwzględnione i traktowane. Zachowany winien być tylko odpowiedni stosunek między nimi. I tak gdy w dwóch niższych klasach gimnazyalnych wskazana jest systematyczna nauka form, a nauka składni tylko okolicznościowa, to stosunek ten w wyższych klasach musi się stać odwrotnym. Perthes żąda przeprowadzenia i zachowania tego stosunku z całą ścisłością. A ponieważ znajomość składni uwydatnia się zwłaszcza w tłómaczeniu zdań z obcego języka i na język obcy, to też roztrząsania Perthesa zawarte w IV. artykule dotyczą głównie tych dwóch stron nauki języka łacińskiego w niższych klasach szkół gimnazyalnych.

Łacińskie czytanki szkolne w XVIII. wieku nie znały właściwie ustępów niemieckich przeznaczonych do tłómaczenia na język łaciński [1]). Uczono uczniów odrazu myśleć i wyrażać swoje myśli w języku łacińskim. Osiągano też rzeczywiście wcale zadawalniające rezultaty, jak to widać z ilości pism pisanych po łacinie w owym wieku. Ten stan przeszedł i do w. XIX. Ale nie długo potem gramatystyczny kierunek nauki łaciny w szkołach, spowodowany momentami przeze mnie na wstępie zaznaczonymi, wywołał całą masę książek z niemieckiemi zdaniami do ćwiczeń gramatycznych (t. zw. Übungsbücher). A przekonanie o ich korzyści i zbawienności było tak wielkie, że Ostermann w przedmowie do pierwszego wydania swego podręcznika (w r. 1860) nawet z pewną chełpliwością pisał: »Dass die deutschen Beispiele die lateinischen überwiegen, wird dem Büchlein gewiss zum Vortheile gereichen« (str. IV.). Kierunek ten pozostał i nadal, ba nawet trwa jeszcze i dzisiaj i stanowi najważniejszą i najtrudniejszą do zdobycia pozycyę, ponieważ na swoje usprawiedliwienie wytacza zawsze wzgląd na t. zw. formalne wykształcenie »Beim Exponieren (t. j. przy tłómaczeniu z obcego języka na ojczysty) — pisze Schmid w swojej encyklopedyi sub voce »Composition« — braucht der Schüler bloss den Sinn des in der fremden Sprache Gesagten aus den Worten derselben zu finden, so ist ihm, soweit er seine Muttersprache kann, eben damit auch die Form schon gegeben, da er ja eben nur in der Muttersprache denkt; beim Componieren hingegen hat er für den in der Muttersprache gegebenen Inhalt die passenden Worte, die Gesetze, nach denen sie zu verbinden sind, und die dadurch bedingte Flexion derselben d. h. die ganze Form erst zu suchen und in allen diesen Beziehun-

---

[1]) N. p. powszechnie w szkołach jeszcze na początku XIX. w. używane »Lectiones latinae delectandis excolendisque puerorum ingeniis accommodatae« Chrystyana Gottloba Brödera i czytanki Jacobsa z r. 1808 nie znają żadnych zdań niemieckich, tylko podają ciągłe ustępy łacińskie.

gen, je beschränkter seine Kenntnis der fremden Sprache noch ist, desto ausgedehnteren Raum zum Fehlgreifen«[1]).

Perthes uznaje i przyjmuje w rachubę, jak to widzieliśmy, wzgląd na formalne wykształcenie nie mniej od innych, a przecież występuje przeciw rozległemu tak zw. komponowaniu — tak dla krótkości będę nazywał tłómaczenie z ojczystego języka na obcy — na najniższych stopniach nauki. Skłaniają go do tego następujące względy: Przy komponowaniu potrzebuje uczeń naraz i znajomości słówek i biegłości w tworzeniu form i rozumienia składni. Przypuściwszy nawet, że mały chłopiec już i słówka i odnośny materyał gramatyczny o formach przerobił, to zawsze jeszcze jest to dla niego kolosalną pracą przypomnieć sobie potrzebne rzeczy w tej formie, w jakiej mu ich potrzeba. Pojedyncze bowiem słowa i formy może on reprodukować sobie początkowo tylko przy pomocy całych szeregów, w których się one zawierają[2]). Jeżeli tedy formy i słowa są powyrywane z różnych szeregów, to potrzebuje on ogromnego natężenia sił i uwagi, ażeby z każdego szeregu wyjął to, co mu potrzeba. A cóż dopiero, jeżeli do tego dołączą się nadto trudności syntaktyczne, które wymagają też już do pewnego stopnia wykształconego poczucia językowego? Oto co pisze w tym względzie w r. 1872 Scheibert po pięćdziesięcioletniej prawie praktyce szkolnej: »Die bis zum Gleichschritte mit dem Übersetzen aus dem Lateinischen getriebenen Übungen im Übersetzen in das Lateinische muthen den Schülern der beiden unteren Classen im Lateinischen eine zu grosse Anstrengung zu... Es wäre ja alles anders wenn der Schüler durch das Lesebuch ein etwas wenigstens schon heimatlich im Latein geworden wäre. Diese jetzt von ihm verlangte geistige Energie hat das Kind in Sexta, der Knabe in Quinta nicht... Wenn man diese geistige Energie dem Knaben durch zu hohe Zumuthung an seine Kräfte aneignen will, so vergisst man, dass eine zu schwere Arbeit nicht kräftigt, sondern ermüdet und steif macht...«[3]) Ponieważ tedy liczniejszy zasób słówek przy systemie Perthesa może być nabyty

---

[1]) Encyklopädie I, 831.

[2]) Por. Fichte, Psychologie I, §. 192: »Der Geist kann sich mit grösserer oder geringerer Anstrengung auf das Vergessene »besinnen«, indem er die ganze Vorstellungsreihe zu reproducieren sucht, welcher die einzelne Vorstellungsreihe angehört, oder dadurch, dass ihm andere die gesammte Vorstellungsreihe wieder vorführen, innerhalb deren ihm das Einzelne nun selbständig einzureihen gelingt«. Perthes zwraca nadto uwagę na zwyczajne u uczniów usprawiedliwianie się, gdy nie mogą dać odpowiedzi na pytanie: »Ja nie wiem, jak się zaczyna«.

[3]) Pädagogisches und Methodisches für Anfänger w Langbein's Pädagogisches Archiv 1872, 115 nast.

gruntownie dopiero w dłuższym czasie, ponieważ systematyczna i gruntowna nauka form potrzebuje dwóch lat pracy i ponieważ wreszcie tłómaczenie na język obcy wymaga rozwiniętego poczucia językowego, a to można osiągnąć tylko przez obszerną lekturę tak w ojczystym jako też i w odnośnym obcym języku, to Perthes każe rozpoczynać systematyczne kompozycye łacińskie aż dopiero w trzecim roku nauki gimnazyalnej. Nie podaje też w swoich czytankach dla dwóch pierwszych lat wcale zdań niemieckich, któreby miały być tłómaczone na łacinę, a takowe, o ile są potrzebne dla ćwiczenia uczniów w praktycznem zastosowaniu form, każe nauczycielom odpowiednio formować z łacińskich ustępów.

I wcale nie spodziewa się Perthes od swego projektu gorszych rezultatów od tych, które daje metoda gramatyczna, wymagająca łacińskich kompozycyi już na najniższym szczeblu nauki gimnazyalnej. Owszem stara się on i historycznymi faktami i psychologicznymi względami, opartymi na bezpośredniem doświadczeniu udowodnić, że jego metoda musi dać lepsze rezultaty. I tak faktem jest, że od czasu wprowadzenia metody gramatycznej i kompozycyi nawet mimo znacznego zwiększenia liczby godzin szkolnych dla nauki łaciny przez pruskie plany z r. 1837 (względnie 1856) znajomość tego języka u ogółu uczniów wcale się nie podniosła, ale przeciwnie raczej się obniżyła. Perthes wraca do metody czasów poprzednich. Ta dawała lepsze rezultaty, bo więcej odpowiadała prawom procesów psychicznych natury ludzkiej.

Nauka mowy obcej może się odbywać najskuteczniej tylko według tych prawideł, według jakich dziecko uczy się z tak zadziwiającą szybkością mowy ojczystej. Faktem jest, że o świadomem stosowaniu reguł u takiego dziecka nie może być i mowy, a świadomość procesów językowych występują jak wiadomo z historyi nauk, bardzo późno w historyi rozwoju ludzkości. Ten stosunek musi być zachowany i przy nauce obcego języka. I jak mało dziecko uczy się praw rodzinnego języka nieświadomie przez słuchanie i naśladowanie starszych, tak i uczeń na najniższym szczeblu nauki obcego języka winien jak najwięcej słuchać i naśladować w tymże mówiącego nauczyciela: ten bowiem sposób uczenia najwięcej odpowiada zresztą danemu rozwojowi umysłowemu chłopców [1]). Oto są słowa Wiggerta,

[1]) Por. Scheiberta słowa (na cyt. m. str. 135): »In dem Knabenalter tritt durchaus noch das Reflections-Vermögen zurück, und es ist in amtlichen Verordnungen auf diesen Seelenzustand hingewiesen: doch bei Licht besehen, nehmen die Übungen dieses Vermögen gar sehr in Anspruch, denn sie lenken dasselbe nicht etwa auf Erfahrungs- oder Realzustände, sondern auf die dem Sprachgebrauche durch Reflection abgenommenen Sprachgesetze«. Podobnie wyraża się dyrektor gimnazyalny Schütz w artykule »Vorschlag zu einer theilweisen Reform der Gymnasien« (Zeitschrift für das Gymnasialwesen 1870 str. 8).

na które się w tym względzie Perthes powołuje: »Wir lernen unsere Muttersprache durch Hören. So muss auch, wer lateinisch lernen soll, zuerst Lateinisches hören; es müssen keine Wörter zum Auswendiglernen aufgegeben werden, die nicht erst vom Lehrer vorgesprochen und, wo es nöhtig scheint, ihrem Inhalte nach klar gemacht sind. Auch bei einigem Fortschritte in einer fremden Sprache muss der Schüler immer wieder kleine und allmählich längere Sätze, aus ihm schon bekanten Wörtern gebildet, zu hören und aufzufassen und dann erst in die Muttersprache zu übersetzen bekommen. Aus fünfzigjähriger Erfahrung weiss ich wie viel sich dadurch gewinnen lässt. Der Schüler lernt auf diese Weise einen lateinischen oder griechischen Satz viel leichter und sicherer überblicken, als durch Anschauen der Wörter auf dem Papier, und bedarf, wenn er sich nun in der fremden Sprache versuchen soll, manche Belehrung über Stellung gewisser Wörter und gewisser Satztheile in ihr gar nicht, weil er durch das Ohr das Richtige sich unvermerkter und fester einprägt als durch das Auge« [1]).

Ponieważ atoli, jak niema mowy bez mówienia, tak niema i mowy bez treści i myślenia, więc Perthes zastanawia się też gruntownie nad treścią lektury łacińskiej. A jakkolwiek uwagi jego dotyczą głównie nauki łaciny na stopniach niższych, przecież zawierają też wiele rzeczy odnoszących się do lektury autorów na dalszych stopniach nauki gimnazyalnej.

Przeważnie gramatystyczny kierunek nauki łaciny w XIX. w. gwoli t. zw. formalnego wykształcenia pociągnął za sobą i usunięcie ustępów ciągłych z elementarzy łacińskich i przeważnie formalne traktowanie lektury autorów. I jedno i drugie przyzwyczajało uczniów do lekceważenia treści, a w rezultacie zabijało wszelki żywy interes młodzieży do nauki łaciny. »Bei Lichte betrachtet — pisze Perthes — steht es so, dass von Sexta bis zur Ober-Tertia die Schüler systematisch zur Gleichgiltigkeit gegen den Inhalt erzogen werden, und wenn dann in den beiden oberen Classen die naturgemässen Folgen dieses Verfahrens zu Tage treten, die Lehrer sich über die seltsame Erscheinung wundern, dass so oft selbst die besseren Schüler nur wenig Sinn für den Inhalt der classischen Meisterwerke erkennen lassen« [2]). Perthes występuje z całą siłą przeciw temu stanowi i w podręcznikach dla niższych klas przywraca za przewodnictwem Hermana Schmidta na nowo dawny zwyczaj podawania uczniom tak prędko jak tylko można ciągłych ustępów, a w wyższych klasach żąda za przewodnictwem Kochly'ego i Oskara

---

[1]) Por. przedmowę do 14-tego wydania podręcznika »Handbüchlein der lateinischen Stammwörter 1866 str. VI.

[2]) Zur Reform IV, 69.

Jägera traktowania lektury — oczywiście opartej na gruntownem rozumieniu tekstu — ze stanowiska historycznego; tylko takie bowiem traktowanie nauki łaciny potrafi zdaniem Perthesa zainteresować ucznia i wywrzeć na niego wpływ rzeczywiście kształcący [1]). Ponieważ atoli ciągłe ustępy sprawiają początkującemu uczniowi znaczne trudności nietylko pod względem leksykalnym, ale także syntaktycznym, to też Perthes zaznacza wyraźnie, że przy jego podręcznikach i metodzie uczeń najniższego stopnia ma właściwie tylko powtarzać to, co mu nauczyciel poprzednio powie (Methode des Vorübersetzens) i dopiero z postępem rozwoju umysłowego ucznia i z coraz bliższem zaznajamianiem się jego przedmiotem ma występować coraz silniej i samodzielność jego.

To są pokrótce zebrane uwagi Perthesa, dotyczące projektu reformy nauki języka łacińskiego w szkołach średnich. Są one w istocie swojej wyrazem reakcyi przeciw wybujałemu formalizmowi, wywołanemu przeważnie gramatykalnym kierunkiem tej nauki począwszy od drugiej ćwierci XIX. stulecia. Perthes żąda w nich: 1) przy uczeniu języka indukcyjnego postępowania i uwzględnienia czynnika nieświadomej apercepcyi; 2) w lekturze, która ma być podstawą nauki, odpowiedniej uwagi na treść. Osiągnąć zaś chce swoją reformą nietylko większą łatwość w wyuczeniu języka, ale także zniżenie ilości godzin przeznaczonych na łacinę bez zmniejszenia ostatecznych rezultatów nauki.

Związek tych zasad Perthesa z literaturą dydaktyczną przeszłości starałem się zaznaczyć już na odnośnych miejscach przy specyalnych kwestyach. Widzieliśmy, że Perthes częstokroć stara się tylko przywrócić to, co kiedyś już praktykowano, jakkolwiek wśród innych warunków i bez teoretycznego uzasadnienia. Sam Perthes przyznaje to otwarcie i pod tym względem pojedyncze punkty jego reformy mogą być nazwane mniej lub więcej nowymi i oryginalnymi tylko w przeciwieństwie do spółczesnej mu praktyki szkolnej w Niemczech [2]).

---

[1]) Por. słowa Oskara Jägera, na które się Perthes powołuje: »Dass aus dem Gelesenen der lateinische wie der deutsche Sprachschatz des Schülers sich vermehre, ist eine billige Forderung; sie wird um so leichter befriedigt werden, je mehr durch eine wirklich historische Behandlung des Schriftstellers das Interesse des Schülers geweckt sein wird« (Bemerkungen über den geschichtlichen Unterricht auf Gymnasien-Prgrm. Köln 1866 str. 9 nast.)

[2]) Oto co pisze Eckstein w ogóle o pismach, dotyczących reformy nauki łaciny w gimnazyach w artykule »Lateinischer Unterricht« (Schmid: Encyklopädie XI. 550): »eines erhellt aus allen, dass die Verfasser mit dem, was bisher auf diesem Gebiete gethan ist, sehr wenig bekannt sind und meist als neue Gedanken ausgeben, was längst vor ihnen besser gesagt ist«.

I tak co się tyczy pierwszej zasady reform Perthesa t. j. indukcyi, postawił już Amos Comenius żądanie: »ubique praecedant exempla, sequantur praecepta et regulae«, a znany mistrz w dziedzinie pedagogii Meierotto wydał w r. 1785 gramatykę, w której nie umieścił ani jednej reguły tylko same przykłady, mające posłużyć uczniom jako substrat do samodzielnego tworzenia sobie reguł gramatycznych. Na wysokim znowu stopniu suppozycyi nieświadomej apercepcyi u uczniów była oparta, jakkolwiek teoretycznie, o ile mi wiadomo, nie uzasadniona, praktyka XVIII. w. rozpoczynania lektury łacińskiej wprost od ciągłych ustępów, a nawet chrestomatyi w rodzaju podręcznika Joachima Langego p. t. »Hodegus latini sermonis« (z r. 1724), który złożony przeważnie z życiorysów wyjętych z Neposa był przeznaczony dla dziesięcioletnich chłopców. Oczywiście nauka z takiej książki nie była możliwą bez tak zw. metody uprzedniego tłómaczenia (»Methode des Vorübersetzens), której i Perthes stanowczo żąda. I dlatego to Lange gwoli pouczenia nauczyciela pisze, co następuje: »Quia magna solet esse verborum et locutionum de rebus ignotis difficultas, merito cuilibet capiti praemittitur brevis et iucunda rei, quae eo continetur, enarratio et explanatio; qua mediocriter notata praeceptor non exigit a discipulo expositionem auctoris, utpote quae in viribus nondum posita est; sed hanc ipse per minora sermonis membra seu periodos clara tardaque voce semel atque iterum praeit; deinde discentem, ut sequatur, iubet, subinde inspersis monitis de Germanice et Latine loquendi convenientia ac discrepantia ac tandem praeceptis grammaticis ad rem praesentem accommodatis, ita ut theoria lectionis praxin dirigat et haec illam confirmet« [1]).

W sprawie realistycznego, a raczej powiedzmy, historycznego traktowania lektury autorów łacińskich miał Perthes za bezpośrednich poprzedników Vilmara, Lübkera i Kochly'ego [2]). A zresztą Ernesti już w r. 1738 pisał rozprawę o tem, że jest rzeczą ważniejszą i pożyteczniejszą łacińskich autorów rozumieć, niż dobrze po łacinie pisać [3]). Zdanie, że już na najniższym stopniu nauki łaciny trzeba baczyć i na treść, bo dzieci najlepiej uczą się języka wtedy, jeżeli się im w należytej formie podaje i pożyteczne wiadomości, wypowiedział już Fryderyk Büsching w przedmowie do czytanki łacińskiej p. t. »Liber latinus in usum puerorum latinam lingnam discentium editus a. 1767«. —

[1]) Cytowano z Perthesa Zur Reform IV. 54.

[2]) »Die Schriftsteller sollen nur his orisch aufgefasst werden d. h. mittelst ihrer Schriften sollen wir sie selbst in ihrer Totalität und dadurch ihre Zeit kennen lernen. Besonders das Lateinsprechen und der freie lateinische Aufsatz müssen beseitigt werden« (Eckstein l. c. str. 541.

[3]) »maius utiliusque esse latinos auctores intellegere quam probabiliter latine scribere et plerumque illud non posse qui hoc possit«.

Zresztą nie pierwszy to raz w osobie Perthesa występuje w historyi pedagogii i dydaktyki tak zwany dydaktyczny realizm do walki z dydaktycznym formalizmem. Przecież i pierwotny humanizm (XVI. w.) nie był niczem innem, jak tylko upragnionem odświeżeniem skostniałego scholastycznego formalizmu średnich wieków zapomocą żywych idei zawartych w dziełach starożytnych Greków i Rzymian.

Jakiegoż przyjęcia doznały plany Perthesa w literaturze dydaktycznej spółczesnej i następnej?

Jak zwykle na takie pytania, tak i tu nie można odpowiedzieć jednem słowem. Jeżeli bowiem chodzi o stopień wrażenia, to było ono rzeczywiście potężne; jeżeli zaś chodzi o jakość tego wrażenia, to różni różne pojedyncze uwagi Perthesa odrzucali lub aprobowali, każdy według swego osobistego zapatrywania i upodobania. Ogólnie atoli rzecz biorąc muszę zaznaczyć, że prawie żaden późniejszy artykuł, odnoszący się do nauki łaciny, nie pozostał zdala od bezpośredniego czy pośredniego wpływu Perthesa: tak był silny ten wpływ. Na dowód tego przytoczę słowa najkompetentniejszego w tym względzie człowieka, bo autora artykułów p. t. »Latein« w »Jahresberichte über das höhere Schulwesen«, H. Ziemera: »Wir sehen — kończy on swój artykuł za rok 1886 — Stillstand auf keinem Gebiete, überall erfreulichen Fortschritt, des Guten viel mehr als des Mangelhaften. Es offenbaren sich als besonders charakteristische Züge: grössere Beachtung der erziehlichen Momente auch des lateinischen Unterrichts, Ausbau und Pflege der inductiven Methode wie überhaupt das allseitige Bestreben der Verbesserung der Unterrichtsmethode. Der Mahnruf eines Perthes wirft seine Wellen noch heute, in bald stärkeren, bald leiseren Schwingungen wirkt die von ihm ausgegangene Bewegung fort. Ganz unbeeinflusst von ihm ist im Laufe der letzten Jahre kaum irgend ein lateinisches Lehrbuch geschrieben« [1]).

I rzeczywiście. Projekty reformy Perthesa nietylko teoretycznie omawiano, ale, co ważniejsza, i praktycznie badano — i nieraz do różnych rezultatów dochodzono w badaniu ich wartości. I tak podczas gdy westfalska konferencya dyrektorów w r. 1877 oświadczyła się przeciw praktycznemu wprowadzeniu reform Perthesa, jakkolwiek — jej zdaniem »zawierają wiele uwagi godnych wskazówek i wywodów w sprawie traktowania nauki łaciny«, to z drugiej strony sprawozdanie E. Naumanna z praktycznych doświadczeń, z metodą Perthesa pod dyrektorem Kernem w gimnazyum im. Fryderyka-Wilhelma w Berlinie wykonanych, wyraża się bardzo korzystnie o osiągniętych

---

[3]) Jahresberichte I. str. 180—181.

przy niej rezultatach [1]). — Podobny stosunek zachodzi między Bartem a Kälkerem, którzy z teoretycznego punktu widzenia omawiają całokształt projektu reformy Perthesa [2]).

Tymczasem mimo tych niezgodności w poglądach recenzentów zasady Perthesa znajdują coraz szersze zastosowanie w praktyce i to nie tylko przy nauce języków starożytnych, ale i nowożytnych [3]). Znakomity kolega zawodu Perthesa Lattmann, który podobnież gorliwie zajął się był kwestyą reformy nauki języka łacińskiego i w tym celu opracował podręczniki dla niższych klas szkół średnich, wyraźnie przyznaje się, iż stoi na tym samym gruncie, co Perthes [4]), a jego podręczniki — różniące się od Perthesowych tylko lepszą koncentracyą treści i uwzględnieniem kompozycyi — zaleca przed wszystkimi innymi Völcker w artykule »Briefliche Bemerkungen über die Wahl lateinischer Übungsbücher« [5]).

Lecz i poza granicami Niemiec, a przedewszystkiem w Austryi, nie pozostały pisma Perthesa bez wpływu. Szkolne Instrukcye austryackie z r. 1884 odwołują się na wielu miejscach na Perthesa, a rozporządzenia ministeryalne z 1. lipca 1887, dotyczące nauki łaciny w gimnazyum niższem, i z 30. września 1891., dotyczące nauki języków klasycznych w gimnazyum wyższem, nakazują w znacznej części tylko praktyczne zastosowanie jego projektów. Przedewszystkiem

---

[1]) Zeitschrift für das Gymnasialwesen 1881 str. 193 nast. Podobne referaty o rezultatach metodą Perthesa gdzieindziej osiągniętych znajdują się w »Pädagogisches Archiv« z r. 1880. i 1882., w »Osterprogramm des Gymnasiums zu Jena« z r. 1881. i w Programie realnego gimnazyum w Frankfurcie nad Menem z r. 1883. Na podobne doświadczenia zdają się wskazywać i referaty: Menning— Der lateinische Unterricht in den drei unteren Classen der Mittelschule nach den Lehrbüchern von H. Perthes (Prgrm. Schässburg 1884) i Wulff: Der lat. Unterricht in Onarta im Zusammenhang mit den Perthes'schen Reformvorschlägen (Prgrm. Frankfurt am M. 1884).

[2]) Por. Kälker: Über Perthes Vorschläge zur Reform des lateinischen Unterrichts w NJfPhuP. 128 (1883) str. 97 nast. i Barth: »Über Perthes Vorschläge, tamże tom 130 (1884) str. 88 nast. — Krótsze lub dłuższe recenzye pojedynczych książek Perthesa pojawiły się w Jenaer Litteraturzeitung w latach 1874, 1875 i 1877; w Zeitschrift für das Gymnasialwesen 1875; w Centralorgan für die Interessen des Realschulwesens 1875; w Pädagogisches Archiv 1875; w Zeitschrift für österr. Gymnasien 1875.

[3]) Por. G. Weitzenböck: Zur Reform des Sprachunterrichtes, Wien 1888.

[4]) Die Combination der methodischen Principien etc. str. 10 i 12.

[5]) Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik, tom 128 (1883) str. 593 nast. — Por. zresztą artykuł Hermanna Schillera »Lateinischer Unterricht« w »Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik« von W. Rein, tom IV. str. 303—333 (Langensalza 1897);

zaś metoda indukcyjna i wzgląd na treść lektury są silnie polecane przez wyżej wspomniane Instrukcye i rozporządzenia [1]). W niejednym punkcie zachodzi między Perthesem a Instrukcyami tylko ta różnica, iż Instrukcye tylko z wielką konsekwencyą rozwijają i w praktyce zastosowują jego teoretyczne zasady.

I tak, gdy Perthes z jednej strony znakomicie podniósł, że główną rzeczą przy nauce łaciny musi być treść, ale z drugiej żądał od niej też specyalnego t. zw. formalnego kształcenia, to była to pewnego rodzaju niekonsekwencya, przeciw której się Instrukcye z r. 1884 i późniejsze Rozporządzenie ministeryalne — ze względu na odmienne teraz stanowisko języków klasycznych — wyraźnie zastrzegają. »Mag es für die formale Bildung — czytamy w Rozporządzeniu z r. 1891. — noch so zuträglich sein, dass der Schüler besonders die lateinische Sprache als Organ für den Ausdruck seiner eigenen Gedanken oder für die Wiedergabe jedes beliebigen Textes der Muttersprache handhaben lerne, unter den bestehenden Verhältnissen ist das nicht mehr zu leisten« [2]). Celem gramatyki łacińskiej nie jest już specyalnie jej tylko przypisywane formalne wykształcenie, tylko wprowadzenie w lekturę dzieł starożytnych Rzymian. Że ta lektura, jeżeli jest gruntowna, działa także formalnie kształcąco, to się przyjmuje w Rozporządzeniu z r. 1891. jako rzecz konieczną i naturalną. Oto są jego ważne słowa: »Die Lectüre muss, um bildend zu wirken, ein Zweifaches leisten. Sie soll auf sprachlich ganauem Verständnis des Gelesenen beruhen, sie soll zur Aneignung des Gedankeninhaltes und zur Auffassung der Kunstform führen. Das sprachliche Verständnis ist die unumgängliche Voraussetzung dieser Aneignung und Auffassung. Ein Betrieb der Lectüre, welcher die erforderliche Genauigkeit in grammatischen und lexicalischen Dingen vernachlässigte, müsste jene Strenge und Gewissenshaftigkeit des Denkens beeinträchtigen, zu welcher jeder Unterricht erziehen soll und auf welcher der formal-bildende Einfluss dieses Unterrichtes zumeist beruht. Aber die grammatische Behandlung ist nicht der Endzweck dieser Studien am Gymnasium, und es heisst die Lectüre misbrauchen, wenn dieselbe ausschliesslich oder besonders der Einübung grammatischer Regeln der Erwerbung und Erweiterung grammatischer und lexicalischer Kenntnisse dienstbar gemacht wird. Wer diesen Weg betritt, erreicht nur das Eine sicher, dass den Schülern die Beschäftigung mit den alten Sprachen verleidet und der Wert unserer Einrichtungen selbst in den Augen wohlwollender Beurtheiler derselben herabgesetzt wird«.

---

[1]) Por. drugie wydanie Instrukcyi z r. 1900 str. 20—94.

[2]) Mimo to jednak żąda się jeszcze zawsze od abituryentów przy egzaminie dojrzałości przekładu z języka wykładowego na łaciński.

Podobnie wyrażają się też Instrukcye z r. 1884. I nic dziwnego, że Instrukcye austryackie posunęły się dalej od Perthesa. Przecież są one tylko poprawnem, duchem czasu podyktowanem, wydaniem znakomitego »Zarysu organizacyjnego« Bonitza i Exnera z r. 1849, który wyjąwszy postulat indukcyi i czynnik nieświadomej apercepcyi, był — nawet pod względem wymiaru ilości godzin tygodniowych (6, względnie 8) na łacinę — bardzo bliskim projektom reformy Perthesa.

Słusznie zaznaczył to Kozioł w recenzyi książek Perthesa w »Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien« (1875) i dziwić się tylko wypada, że ów »Zarys«, który z takim poklaskiem przyjęto we współczesnej literaturze dydaktycznej niemieckiej [1]), tak długo nie wywarł wpływu na organizacyę szkół niemieckich. A czytamy w »Zarysie« owym następujce zdanie o nauce języków klasycznych w gimnazyach: »Als Hauptzweck der Erlernung der alten Sprachen ist, obwohl die durch grammatische Studien zu erwerbende formelle Bildung nicht ausser Berechnung bleibt, doch die Lesung der classischen Schriftsteller angenommen; das Gymnasium soll die Lesung nicht bloss möglich machen, sondern in reichem Masse und guter Auswahl wirklich vornehmen« [2]).

Jak widzimy, już i »Zarys« wysuwa na pierwszy plan lekturę. I dziś już nawet i szkoły średnie pruskie od czasów głośnej ankiety cesarza Wilhelma II. stoją mniej więcej na tem samem stanowisku. Niema formy bez treści. A wiadomo zresztą, że już sławny holenderski filolog Madvig, nie mógł zrozumieć tego, dlaczego właśnie nauce łaciny przypisuje się więcej formalno-kształcących właściwości, niż nauce każdego innego obcego języka, zwłaszcza równie daleko od nas odległej greczyzny [3]). Każdy język jest logiczny t. j. ma swoje sposoby wyrażenia logicznych myśli i nauka każdego obcego języka

[1]) N. p. recenzent czasopisma »Pädagogische Vierteljahrschrift (1850 str. 1—17) pisze: »Der Plan ist zwar entworfen mit Benutzung der von allen Gymnasien eingegangenen Urtheile und Vorschläge: darum ist er aber keine Compilation von solchen, kein Herausnehmen des Besten, sondern ein auf einem bewussten Princip ruhendes tief durchdachtes System«. A w »Hallische allgemeine Literatur-Zeitung (1849 Nr. 248) czytamy: »dass die Schrift dem Ministerium, von welchem sie ausgieng, unzweifelhaft zu grosser Ehre gereiche«.

[2]) Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich. Wien 1849, str. 5—6.

[3]) Por. Kleine philolog. Schriften str. 285: »Ich habe mich niemals überzeugen können, dass irgend eine besondere Sprache durch ihre eigenthümliche sprachliche Eigenschaft ganz vorzugsweise vor anderen Sprachen für die sogenannte Geistesgymnastik, welche im Sprachunterricht liegen soll, nothwendig und dadurch unbedingt zu einem Platz in der Schule berechtigt sein sollte«.

musi zwracać uwagę ucznia na budowę i formę logicznych myśli ludzkich w ogóle. Że do analizy gramatycznej nadaje się najlepiej język martwy i to jeszcze tak w karby ujęty jak język łaciński epoki Cycerona, to jest rzeczą drugorzędną i dotyczącą głównie praktycznej strony.

I ja tutaj [1]) dłużej nie będę się zatrzymywał nad tą ogólną jakkolwiek zasadniczą, kwestyą zwłaszcza wobec wyraźnego brzmienia obowiązujących nas dziś Instrukcyj austryackich — a dodam raczej jeszcze parę uwag o tych punktach reformy Perthesa, które krytycy najwięcej zaczepiali, a które mojem zdaniem potrzebują jeszcze gruntowniejszego uzasadnienia i praktycznego wypróbowania, niż to się dotychczas stało. Są to: 1) czynnik nieświadomej apercepcyi; 2) indukcya przy nauce słówek i form; 3) metoda uprzedniego tłómaczenia; 4) kwestya drukowanych ustępów do tłómaczenia na język łaciński przy nauce form.

Trzy pierwsze punkta są ze sobą ściśle związane, bo jeżeli uczeń ma nasamprzód słówka i formy poznawać w zdaniu, a potem

[1]) Tą sprawą zamierzam zająć się w osobnej rozprawie. Tu zwracam tylko uwagę ciekawego czytelnika na znakomity, cytowany już wyżej, artykuł Eckteina p. t. »Lateinischer Unterricht« w Encyklopedyi Schmida i na tak samo zatytułowany artykuł H. Schillera w »Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik« Reina. Schiller powiada, że w dalekiej przyszłości »wird ganz von selbst die Schriftstellerlectüre mit ihren für die Muttersprache zu verwendenden Übungen in den Mittelpunkt treten. Bei uns kann gar nicht mehr davon die Rede sein, das Lateinische zum eigenen mündlichen und schriftlichen Gebrauche zu erlernen; dies würde ein Anachronismus sein, der seine Strafe sofort erhalten würde. In diesem Punkte haben die preussischen Lehrpläne von 1892 unzweifelhaft ganz das Richtige getroffen. Aber sie sind darin inconsequent, dass sie die lateinische Übersetzung als Zielleistung beibehalten haben; denn indem sie auf der einen Seite den Aufsatz aufgeben, die Imitation als Aufgabe des lateinischen Unterrichts verbieten und ihr einen so geringen Raum anweisen, dass sie in der That nicht gedeihen kann, verlangen sie auf der anderen Seite in der Reifeprüfung eine Übersetzung ins Lateinische und nöthigen dadurch den Lehrer, dieser eine weit grössere Thätigkeit zuzuwenden, als sie selbst gestatten wollen. Das im Jahre 1895 gemachte Zugeständnis einer Wochenstunde in den oberen Classen, die hauptsächlich den grammatisch-stilistischen Aufgaben gewidmet werden soll, konnte nur als ein weiteres Zurückweichen von dem oben erwähnten Grundsatze gelten, und der lateinische Unterricht hat dadurch noch eine grössere Halbheit gewonnen als vorher. Eine consequente Weiterentwickelung der in den preussischen Lehrplänen für den Lateinunterricht festgestellten Grundsätze muss zu einer Beseitigung des lateinischen Scriptums in der Reifeprüfung und zum Ersatze dieser Zielleistung durch eine Übersetzung ins Deutsche und damit Hand in Hand zu einer ganz anderen methodischen Gestaltung des lateinischen Unterrichts führen« (tom IV. str. 309—310).

dopiero w wokabularzu, względnie w gramatyce, a nadto jeżeli wcale nie ma się uczyć słów pochodnych, tylko same pierwotne, to koniecznem następstwem tych premis musi być postulat uprzedniego tłómaczenia ze strony nauczyciela. Ta metoda rzeczywiście odpowiada naturalnemu sposobowi, w jaki dziecko uczy się języka rodzinnego. Tymczasem zachodzi pytanie, o ile taka metoda może być zastosowaną w szkole, która właśnie ma dźwigną: człowieka do jak najwyższego stopnia świadomości i samodzielności, a raczej odpowiedzialności za swoje czyny [1]). Faktem jest, że metoda »uprzedniego tłómaczenia«, przez nauczyciela ciągle stosowaną nie może wyrabiać świadomości i samodzielności uczniów w tym stopniu, w jakim ją wyrobić może zwykła metoda, która żąda tłómaczenia samodzielnego ze strony ucznia, choćby nawet przy pomocy nauczyciela: w pierwszym bowiem razie uczeń bardzo łatwo po jednem-dwu słowach przypomni sobie treść zdania, a tem samem i żądane tłómaczenie, w drugim musi je sobie zdobyć sam gruntowną nauką wokabuł i rozumieniem form gramatycznych. W referacie dyrektora Richtera o rezultatach praktycznie osiągniętych zapomocą metody Perthesa czytamy też, iż nauczyciel najniższego stopnia (t. j. Sexty) nie zastosowywał metody uprzedniego tłómaczenia, bo spostrzegł, że żywa wzajemność w pracy (lebhafte Wechselwirkung) między nauczycielem a uczniem przy niej cierpiała, i ponieważ obawiał się, by nie przytępił się zmysł uczniów do formy, która przecież później jest dla nich jedynym kluczem rozumienia lektury; przytem nie chciał też uczniom odbierać radości, jaką im zawsze daje samodzielne szukanie i znajdywanie [2]). Takie uwagi dadzą się podnieść przeciw wspomnianej metodzie już nietylko z punktu widzenia nauki łaciny, jako przedmiotu przedewszystkiem formalnie kształcącego, — jak to robi n. p. Kälker, — ale ze stanowiska celu nauki szkolnej w ogóle.

Przypatrzmy się atoli teraz, czy może należycie ją usprawiedliwiają te premisy, których ona jest postulatem.

Perthes żąda, by nowe wokabuły i formy pokazać uczniowi za pierwszym razem w związku zdaniowym: wokabuły mają zyskać

---

[1]) Trafnie określił pojęcie intellektualnego wykształcenia Lichtenfeld (»Das Studium der Sprachen« Wien 1882 str. 81.) w ten sposób: »Intellectuelle Bildung besteht darin, dass an die Stelle der Vulgärbegriffe, wie sie beim einzelnen Individuum sich durch die zufällige Erfahrung, unabhängig vom Willen, bilden und durch Worte vertreten werden, bewusste, klar gegliederte Begriffsorganismen gesetzt werden und dass diese, während jene verschwommenen individuellen Begriffe sich auch untereinander nur zu untergeordneten Conglomeraten zusammenballen, sich zu gut organisierten Gruppen zusammenschliessen«. (Por. zresztą Kälker: Ueber Perthes' Vorschläge etc. na cyt. m. str. 284).

[2]) Por. Program Jena 1881 str. 19.

przez to na wewnętrznej treści, gdy się ich uczeń później będzie uczył z wokabularza, — formy na zrozumieniu przy nauce z gramatyki. Zachodzi pytanie, w jakim stosunku zostają te korzyści, jeżeli są rzeczywiste, do ujemnych stron metody, której wymagają. Otóż nie może ulegać wątpliwości, że niejedna wokabuła, zwłaszcza mniej zwykła dla zakresu wiedzy małego chłopca, staje mu się zrozumialszą w związku zdaniowym, aniżeli gdy jest izolowaną. Ponieważ atoli z jednej strony nowe wokabuły pojawiają się przez cały czas nauki gimnazyalnej, zatem ścisłe przeprowadzenie zasady w tym względzie zaprowadziłoby dalej niż sam Perthes sobie tego życzył, z drugiej wyobrażenia przywiązywane do wokabuł mniej zwykłych dadzą się łatwo kilku słowy określić przy pierwszem ich czytaniu z wokabularza, więc nie widzę potrzeby bezwarunkowego i ciągłego zachowywania wyżej określonej metody przy nauce słówek i cieszę się, że także Instrukcye austryackie nie poszły w tym względzie bezwarunkowo za Perthesem. [1]) Perthes dał się tu uwieść, zdaje się, fałszywej konsekwencyi ze względu na znakomity zresztą postulat zaprowadzenia w nauce metody indukcyjnej. Indukcya ma bowiem tylko tam zastosowanie, gdzie chodzi o abstrakcyę ogólnego prawidła ze szczegółowych jednorodnych faktów n. p. w nauce o składni; przy nauce słów pojedynczych taki stosunek nie zachodzi.

Inaczej ma się rzecz przy nauce o formach. Zbieranie jednorodnych form różnych słów z różnych zdań pod jeden i ten sam, że tak powiem, sztandar (t. j. pod jednorodność ich znaczenia syntaktycznego, wyrażonego ich jednorodną formą) przy pomocy pytań: kto? co? kogo? czego? i t. d., jakkolwiek zdaniem mojem musi pozostać dla ucznia najniższego stopnia czemś mechanicznem i zewnętrznem, w każdym razie jest ćwiczeniem indukcyjnem i zasługuje na uwzględnienie, tem bardziej, że wątpliwej przy wyłącznem zastosowaniu wartości metody »uprzedniego tłómaczenia« wymaga tylko od czasu do czasu t. j. tylko przy nowych wzorach gramatycznych. Tego żądają też Instrukcye austryackie. I zupełnie słusznie, bo żadne poznawanie ludzkie nie jest wyłącznie tylko syntetyczne (dedukcyjne) lub wyłącznie analityczne (indukcyjne), tylko jest analityczno-syntetyczne t. j. posługuje się i jedną drogą i drugą, byleby tylko dojść do zupełnej pewności i jasności. [2])

Również i zastosowanie czynnika nieświadomej apercepcyi przy nauce słówek potrzebuje jeszcze gruntownej dyskusyi. Jeżeli bowiem uczeń ma tłómaczyć zdania łacińskie nie wyuczywszy się poprzednio wszystkich słówek, to nawyknięcie do zgadywania i powierzchowności

---

[1]) Por. Lehrplan und Instructionen 2-te Aufl. str. 20—24.

[2]) Por. Steinthal; Abriss I. str. 9—25.

jest bardzo bliskie i możliwe. Oto co mówi Kälker w tej sprawie: »Die Betonung des »Unbewussten« beim Lernen, über das sich Perthes im Anschluss an die Vorschrift über die Behandlung der Derivata sehr ausführlich ergeht, scheint mir überhaupt unglücklich gegenüber dem Zweck des Lateinlernens, das eben ein bewusstes, erkenntnisklares, logisches Operieren in sprachlichen Dingen fördern soll«. [1]) Ponieważ atoli to niebezpieczeństwo jest tylko malum necessarium ze względu na postulat jak najrychlejszej lektury ciągłej, która nie może się obyć bez większego zasobu słówek naraz i ponieważ dalej przy etymologicznie grupującej metodzie powtarzania ilość wokabuł przeznaczonych dla »nieświadomej« a właściwie »mimowolnej« apercepcyi z czasem musi znacznie zmaleć, to wcale

---

[1]) Na cyt. m. str. 103. Podobnie wyraża się też G. Sorof w rozprawie »Inductives Lehrverfahren im lateinischen und griechischen Unterricht« (Zeitschrift für das Gymnasialswesen 1898, str. 500—519).

Die Übung ist für allen grammatischen Unterricht die Hauptsache, und ihr gegenüber muss jede Methode der Darbietung also auch das inductive Lehrverfahren an Wert zurückstehen. Denn es ist wol möglich, dass eine mit schlechter Methode dargebotene und daher vom Schüler noch nicht mit voller Klarheit erfasste Regel durch energische Einübung völlig klar wird; umgekehrt aber wird eine noch so kunstmässig vorgeführte u. zum vollen Verständnis gebrachte Regel ohne reichliche Einübung niemals zum dauernden Eigenthum des Schülers werden. Von diesem Gesichtspunkte aus kann man unmöglich in irgend einer bestimmten Methode das einzige Heil alles Unterrichtes erblicken; auch hier wird keine noch so fein ausgedachte und stolz vorgetragene Methode den stillen treuen Fleiss unablässiger Übung ersetzen können, der doch auch hier die Hauptarbeit thun muss (str. 510).

Nadto: »Um das Ergebnis der bisherigen Erörterungen kurz zusammenzufassen, so scheint das inductive Lehrverfahren den grossen Vortheil zu bieten, dass es durch Erweckung vielseitigen Interesses die eifrige Mitarbeit des Schülers fördert und zur Voraussetzung hat. Von diesem Gesichtspunkte aus ist es als ein willkommenes Hilfsmittel für den altsprachlichen Unterricht, besonders den syntaktischen, auf allen Stufen wilkommen zu heissen. Aber falsch wäre es, den Lehrer an diese eine bestimmte Methode für immer zu binden, ihn auf die für alle Fälle verpflichten und von ihr allein alles Heil erwarten zu wollen. Denn wie der Schüler ein gutes Recht auf individuelle Behandlung hat, so lasse man auch der Individualität des Lehrers in den möglichen Grenzen freien Spielraum und überlasse ihm getrost die Freiheit der Bewegung, deren er bedarf um sich den Weg zum Verstand und zum Herzen des Schülers zu bahnen. Und anderseits sei hier an die beherzigenswerten Worte Spreers (Prgrm. Putbus 1894) erinnert, dass das Lehren allein, auch nach der besten Methode, es nicht thue, dass der Schüler auch selbst tüchtig lernen und arbeiten müsse, wenn er etwas wissen und können will« (str. 518).

nie wydaje mi się ta innowacya Perthesa czemś bardzo niebezpiecznem i nie możliwem do przyjęcia. I w Austryi już prawie powszechnie zaprowadzono dla najniższych klas gimnazyalnych czytanki łacińskie Steinera-Scheindlera z wokabularzami zupełnie w duchu Perthesa opracowanymi.

Powszechnie nie przyjęto propozycyi Perthesa, dotyczącej usunięcia z czytanek łacińskich dla dwóch najniższych klas gimnazyalnych ustępów przeznaczonych do tłómaczenia na język łaciński. I słusznie. Bo jeżeli i sam Perthes uznaje potrzebę takich ćwiczeń przy nauce form, to byłoby to tylko niepotrzebną apelacyą do zdolności, sumienności i siły nauczyciela pozostawiać mu tworzenie odpowiednich zdań w języku wykładowym według potrzeby. Tylko, że postulaty Perthesa pod względem jakości tych zdań czy ustępów nie znajdują — sądząc po podręczniku Steinera-Scheindlera — należytego uwzględnienia: dla początkującego bowiem ucznia nagromadzają ci autorowie naraz za wiele trudności.

Tyle uwag miałem dodać do znakomitych wywodów Perthesa. Może być, że jeszcze niejedno dałoby się powiedzieć za lub przeciw tym wywodom, to jednak pewna, że imię Perthesa zajmie na zawsze jedno z najpierwszych miejsc w historyi dydaktyki języka łacińskiego.

W Tarnopolu w lutym 1901. roku.

Jan Kopacz.

XI. Matematyka.

2012. **Archiv** d. Mathematik u. Physik Th. 29—32. Greifswald, 1857—1859, II. Reihe, Th. XV. Leipzig 1896. 1990, C. VIII. 1.
2013. **Baraniecki M. A.**: Teorya związku między pierwiastkami funkcyi pierwotnej i jej pochodnych. Warszawa, 1868. 1672, C. IV.
2014. **Bardey E.**: Algebraische Gleichungen. Leipzig, 1883. 1673, C. IV.
2015. **Brettner H. A.**: Wykład arytm. literowej i algebry. Tłóm. W. Milewski. Cz. I. Berlin, 1850. 1675, C. IV.
2016. **Burg A.**: Ausf. Lehrbuch d. höhern Mathematik. Bd. I—III. Wien, 1832—1833. 1676, C. IV.
2017. **Burattiniego T. L.** Miara powszechna. Traktat wydany w r. 1675 w Wilnie po włosku, a obecnie przetłumaczony na star. Wydz. Matem. Przyrod. Akadem. Umiej. w Krakowie 1897. 2780, C. VII.
2018. **Cauchy A. L.**: Vorlesungen über d. Differenzialrechnung. Übs. v. C. H. Schnuse. Braunschweig, 1836. 1677, C. IV.
2019. **Dickstein S.**: Geometrya elementarna. Warszawa, 1889, 2355. C. VI.
2020. **Folkierski W.**: Zasady rachunku różniczkowego i całkowitego z zastósowaniami. T. I—II. Paryż, 1870—1873. 1678 C. IV.
2021 **Fort O. u. Schlömilch O.**: Lehrbuch d. anal. Geometrie. Th. I. II. Leipzig, 1877. 1679, C. IV.
2022. **Francoeur L. B.**: Vollständiger Lehrcurs d. reinen Mathematik. Bd. I. II. (w 4 wol.) Bern-Leipzig, 1839—1846. 1680. C. IV.
2023. **Franke J. N**: Jan Brożek (1585—1652) Jego życie i dzieła etc. Kraków, 1884. 2296, L. I.
2024. **Friedemann A. J.**: Algebr. Kopfrechnen (Gleichungen d. 1. Grades) Königsberg 1835. 1689, C. IV.
2025. **Heis E.**: Sammlung von Beispielen u. Aufgaben aus d. allg. Arithmetik u. Algebra. Köln, 1847. 1682, C. IV.
2026. — tož Köln, 1890. 2411, C. IV.
2027. **Herz J. Ph.**: Lehrbuch d. höheren Mathematik. Bd. I. II. Wien, 1872—1874. 1684, C. IV.
2028. **Hesse O.**: Vorlesungen über anal. Geometrie d. Raumes etc. Leipzig, 1869. 1685, C. IV.
2029. — Vorles. über anal. Geometrie d. geraden Linie etc. Leipzig, 1881. 1686, C. IV.
2030 **Hirsch M.**: Sammlung geom. Aufgaben. Th. I. II. Berlin, 1855, 1807. 1688, C. IV.

2031. **Hibowickij K.**: Riwnanie piatoho stepenia. U Lwowi, 1897. 2790, C. VII.
2032. **Hoffmann L.**: Mathematisches Wörterbuch. Bd. I—VII. Berlin, 1858—1867. 2471, C. VIII.
2033- **Hülf L. J.**: D. Rechenkunst nach neuen u. kürzeren Methoden etc. Bd. I. II. Wien, 1841. 1590, C. IV.
2034. **Jahn G. A.**: Anleitung mehr als 50 Milionen grösstentheils neue geom. Figuren aus e. allg. Construction herzuleiten etc. Leipzig, 1836. 1692. C. IV.
2035. — Aufgaben aus d. Geom., Stereom., Trigonom. etc. Leipzig 1842. 1693, C. IV.
2036. **Kästner A. G.**: Mathem. Anfangsgründe. Th. I—IV. (w 10 wol.) Göttingen, 1790—1801. 1694, C. IV.
2037. **Klempl D. A.**: Lehrbuch z. Einführung in d. moderne Algebra. Leipzig, 1880. 1695, C. IV.
2038. **Krause's K. Mr. F.** handschriftlicher Nachlass. Abth. II. P. I. München, 1835. 1697, C. IV.
2039. **Kulik J. Ph.**: Beiträge z. Auflösung höherer Gleichungen etc. Prag, 1860. 1698, C. IV.
2040. — Handbuch mathem. Tafeln. Grätz 1824. 1699, C. IV.
2041. **Lacroix S. F.**: Traité élémentaire de calcul différentiel et de calcul intégral. Paris, 1820. 1702, C. V.
2042. — Essais de geom. sur les plans et les surfaces courbes. Paris 1822. 1703 C. V.
2043. — Traité élém. du calcul des probalites. Paris, 1822 1704, C. V.
2044. — Traité élém. de trigonom. etc. Paris, 1822. 1705, C. V.
2045. **Lefebure de F.**: Anal. Geometrie nebst d. ebenen u. sphärischen Trigonom. Übs. v. F. Gruner. Stuttgart, 1848. 1706, C. V.
2046. **Legendre A. M.**: Die Elemente d. Geom. u. d. ebenen u. sphär. Trigonom. Übs. v. A. L. Crelle. Berlin, 1858. 1707, C. V.
2047. **Lehmus D. C. L.**: Lehrbuch d. Geom. Bd. I. Berlin, 1840. 1708, C. V.
2048. **Lejeune-Dirichlet P. G.**: Vorlesungen über d. im umgekehrten Verhältniss d. Quadrates d. Entfernung wirkenden Kräfte. Leipzig, 1887. 1709, C. V.
2049. **Leroy C. F. A.**: Anal. Geometrie im Raum etc. Übs. v. E. F. Kaufmann. Stuttgart, 1840. 1710, C. V.
2050. **Lewicki W.**: Wstęp do teoryi funkcyi modułowych eliptycznych. Warszawa, 1897. 2787, C. VII.
2051. — 1. Elektro-magnetna teorya switła i fyli elektryczni 2. Pryczynok do podiłu riwnań druhoho stepenia. (Odbitka ze Zbirnyka sek. mat.-pryrod.) U Lwowi 1897. 2791, C. VII.

2052. **Lewicki W.** Eliptyczni funkcyi modulowi (Odbitka ze Zbirnyka sek. mat.-pryrodn.) 2636, C. VII.
2053. — Pro perestup czyseł e i π. 2. Dokazy istnowania intregałiw riwnań riżnyczkowych. Ternopil, 1897 2786, C. VII.
2054. — Einige Bemerkungen zur Lagrange'schen Interpolationsformel. (Odbitka z Berl. czas. techn.-mat. 2898, C. VII.
2055. — Kilka uwag o wzorze interpolacyjnym Lagrange'a (Odbitka z prac mat.- przyr. Warszawa, 1899) 2918, C. VII.
2056. — Z teoryi ułamków ciągłych (Odb. z Wiad. mat.-przyr., Warszawa, 1900.) 2950, C. VII.
2057. — Beitrag zur Theorie der Medulgruppe (Odb., Wien, 1900). 2951, C. VII.
2058. — 1. Pryczynok do teoryi drobiw tiahłych i grupy modułowoi. 2. Kilka uwah pro formu interpoliacyjnu Lagrange'a. 3. Klimatyczni widnosyny Ternopola (na osnowi prac D. W. Satkoho). (Odb. ze Zbirnyka sek. mat.-pryr.) 2952, C. VII.
2059. — Korotkij naczerk teoryi funkcyj awtomorfnych (Odb. ze Zbirn. sekc. mat.-prir. VII_1.) 3019, C. VII.
2060. **Littrow J. J.**: Anal. Geometrie. Wien 1823. 1712, C. V.
2061. **Lubbe S. F.**: Lehrbuch d. höhern Kalküls. Berlin, 1825. 1713, C. V.
2062. **Lübsen H. B.**. Ausführl. Lehrbuch d. höheren Geom. Leipzig, 1855· 1714, C. V.
2063. **Matthiessen L.**: Grundzüge d. Antiken u. modernen Algebra d. litteralen Gleichungen. Leipzig, 1878. 1715, C. V.
2064. **Matzka W.**: Versuch einer richtigen Lehre v. d. Realität d. vorgeb. imagin. Grössen d. Algebra etc. Prag, 1850. 1716, C. V.
2065. — Elementarlehre von d. Logarithmen etc. Prag, 1850 1717. C. V.
2066. **Mayer J. T.**: Gründl. u. ausführl. Unterricht z. prak. Geom. Th. I—V. Göttingen, 1809—1818. 1718, C. V.
2067. **Montucla J. F.**: Histoire des matematiques. T. I—IV. Paris, 1799—1802. 1592. C. I.
2068. **Navier L.**: Lehrbuch d. Differential- u. Integralrechnung. Übs. v. Th. Wittstein, Bd. I. II. Sptb. Hannover 1854, 1858. 1733, C. VI.
2069. **Niewęgłowski G. H.**: Arytmetyka z teoryą przybliżeń liczebnych i z notami. Paryż, 1866. 2 egz. 1734, C. VI.
2070. — Geometrya. Poznań, 1854. Wyd. 2. Paryż, 1869. 1735 a, b, C. VI.
2071. — Trygonom. z teoryą ilości urojonych i z notami. Paryż, 1870. 1736, C. VI.

2072. **Peters A.**: Neue Curveulehre etc. Dresden, 1835 1737, C. VI.
2073. **Pollak F. X.**: Sammlung algebr. Aufgaben, Abth. 2. Augsburg, 1842. 1739 C. VI.
2074. **Puzyna, Dr. Józef Knaź**: Teorya funkcyi analitycznych, Tomy I. i II. Lwów, 1898—1900. 2873, C. VII.
2075. **Reidt F.**: Sammlung v. Aufg. u. Beisp. aus d. Trigonom. u. Stereom. Th. I. II. Leipzig, 1884, 1885. 1740, C. VI.
2076. **Ruland N.**: Auflösungen d. in E. Heis' Sammlung von Beispielen enthaltenen Gleichungen. Bonu, 1859 1683, C. IV.
2077. **Sągajło A.**: Wykład zupełny algebry, T. I—II. (w 3 wol.) Paryż, 1873, 1874. 1742, C. VI.
2078. **Salmon G.**: Anal. Geometrie d. Raumes. Übs. v. W. Fiedler, Th. I. II. Leipzig, 1879, 1880. 1743, C. VI.
2079. — Anal. Geom. d. Kegelschnitte etc. Bearb. v. W. Fiedler. Leipzig, 1878. 1744, C. VI.
2080. **Salomon J.**: Grundriss d. höheren Analysis. Wien, 1844. 1745, C. VI.
2081. — Sammlung von Formeln, Aufgaben u. Beisp. aus d. Arithm. u. d. Algebra. Wien u. Triest, 1824. 1747, C. VI.
2082. **Schlömilch O.**: Handbuch d. algebr. Analysis. Jena, 1851. 1748. C. VI.
2083. — Compendium d. höheren Analysis. Bd. I. II. Braunschweig, 1874. 1749, C. VI
2084. — Theorie d. Differenzen u. Summen. Halle, 1848. 2412, C. VI.
2085. **Schulz L. v. Strassnicki.**: Elemente d. reinen Mathematik, Th. I. II. Wien, 1821, 1835. 1750, C. VI.
2086. **Schwinden J. H.**: Elemente d. Geom. übs. v. C. F. A. Jacobs. Jena, 1834. 1751, C. VI.
2087. **Vega G.**: Vorlesungen über d. Mathematik, Bd. I—IV. Wien, 1802—1819. 1754, C. VI.
2088. — Logar.—trigon. Tafeln etc. Bd. I. II. Leipzig, 1812. 1755, C. VI.
2089. **Vieth V.**: Die Lehren d. vollständigen, reinen Mathem. Th. I. II. Wien, 1852. 1757, C. VI.
2090. **Wagner T. J.**: Logarytmy zwyczajne (do 10.000) i trygon. Warszawa 1865. 1758, C. VI.
2091. **Zabiełło A.**: Arytmetyka do użytku szkół okręg. warszaw. Cz. 1—3. Warszawa, 1858. 1759, C. VI
2092. **Zajączkowski W.**: Teorya równań różniczkowych o cząstkowych pochodnych rzędu 1. Warszawa, 1867. 1760, C. VI.
2093. **Żmurko W.**: Wykład matematyki na podstawie ilości o dowolnych kierunkach, T. I. II. Lwów, 1864. 1762, C. VI.

XII. Historya naturalna.

2094. **Alth A.**: Zasady mineralogii. Kraków, 1868. 1534, L. VII.
2095. **Arago F.**: Sämmtliche Werke, Bd. I—V. XI. XII. Leipzig, 1854—1856. 1428, L. I.
2096. **Atlas** geologiczny Galicyi. Zesz. I. II. III. IV. V. VII. VIII. IX. X. XII. (z tekstami). Kraków, 1887—1900. 2305. Sz. II. L. VII.
2097. **Belke G.**: Mastologia, T. I—III. Wilno, 1847—1850. 1465, L. III.
2098. **Bendau, Milne** etc.: Populäre Naturgesch. d. drei Reiche, 2 egz. a. Stuttgart, 1845, b. Bd. I—III. Stuttgart 1848. 1446, L. II.
2099. — T. III. tłóm. A. Waga Warszawa, 1850. 1447, L. II.
2100. **Berdau F.**: Flora Cracoviensis. Cracoviae, 1859. 1499, L. V.
2101. **Bergmann C. u. R. Leuckart**: Anatom. physiol. Übersicht d. d. Thierreiches. Stuttgart, 1855. 1412, L. I.
2102. **Besser W. S.**: Primitiae florac Galiciae. Pars 1, 2 Viennae, 1809. 1500, L. V.
2103. **Bischoff G. W., J. Blum** etc.: Naturgesch. d. drei Reiche, Bd. I. III. VII.—XII. Stuttgart 1832—1840. 1448, L. II.
2104. **Bischoff G. W.**: Handbuch d. botan. Terminologie u. Systemkunde, 1. 2. Hälft. (w 6 wol.) Nürnberg, 1830—1842. 1503, L. V.
2105. **Brehm A. E.**: Illustriertes Thierleben, Bd. I—IV. Hildburghausen, 1864—1869. 1466, L. III.
2106. — **Chr. L.**: Die Kunst Vögel als Bälge zu bereiten, auszustopfen etc. Weimar, 1842. 1665, L. I.
2107. **Bronn H. G.**: Morphologische Studien etc. Leipzig, Heidelberg, 1858. 1413, L. I.
2108. **Buschmann J. O.**: Das Salz, dessen Production etc. Wien, 1898. 2826, T. VII.
2109. **Calwer C. G. u. G. Jäger.**: Käferbuch. Stuttgart, 1869. 1483, L. III.
2110. **Centralblatt**, Botanisches — Jhg. XII—XVIII. Cassel, 1891, —1897. 2339, L. VIII.
2111. **Claus C.**: Lehrbuch d. Zoologie. Marburg u. Leipzig, 1887. 1484, L. III.
2112. **Cuvier G.**: Historya nauk przyrodn. przeł. G. Belke i A. Kremer, T. I—V. Wilno, 1853—1855. 1444, L. I.
2113. **Cygański M.**: Myśliwstwo ptasze. Wyd. A. Waga. Warszawa, 1842. 1667, L. IV.
2114. **Czapski M.**: Nieco o przyrodzie pszczoły. Poznań, 1875. 1467, L. III.

2115. **Czerwiakowski J. R.**: Opisanie roślin, Cz. I—VI. Kraków, 1849—1863. 1504, L. V.
2116. — **& J. Warszewicz.**: Catologus plantarum in horto botanico Cracov. a. 1864. Cracoviae, 1864. 1505, L. V.
2117. **Duftschmid K.**: Fauna Austriae. Th. I—III. Linz u. Leipzig, 1805—1825. 1468, L. III.
2118. **Endlicher S.**: Die Medicinal-Pflanzen d. österr. Pharmakopie Wien, 1842. 1506, L. V.
2119. — **u. F. Unger**: Grundzüge d. Botanik. Wien 1843. 1529, L. VI.
2120. **Eschner Max**: Bau und Pflege des menschlichen Körpers etc. Leipzig u. Wien, 1898. 2919. L. VII.
2121 **Fignier L.**: Historya roślin. Przekład. T. I—III. Warszawa, 1871. 1508, L. V.
2122. **Friese J. N.**: Grundriss d. Phytognosie. Innsbruck, 1836. 1507, L. V.
2123. — Grundriss d. Mineragnosie. Innsbruck 1830. 1537, L. VII.
2124. **Fuhlrott C.**: Jussieu's u. De Candolle's natürliche Pflanzensysteme etc. Bonn, 1829. 1509, L. V.
2125. **Funke C. P.**: Naturgesch. u. Technologie. Abth. 1. 2. Wien, 1817. 1450, L. II.
2126. **Fuss M.**: Auszug aus d. Berichte über e. botan. Rundreise nach Siebenbürgen etc. Hermannstadt. 1859. 1510, L. V.
2127. **Girdwojń M.**: Anatomia pszczoły. Paryż, 1875. 1470, L. III.
2128. **Glückselig A.**. Erzählungen d. Wissenswürdigsten auf d. Gebiete d. Naturgesch. Karlsbad, — 2185, L. IV.
2129. **Gräfe H.**: Naturgesch. d. drei Reiche Bd. I. II. Berlin. 1841. 1451, L. II.
2130. **Gutwiński R.**: O pionowem rozsiedleniu glonów jeziora Bajkal. Lwów, 1890. 2322, L. VI.
2131. — Flora glonów okolic Lwowa, Kraków, 1891. 2405, L. VI.
2132. — Diagnoses nonnullaum algarum novarum in Galicia orient. a. 1890. collectarum. Paduae. 1892. 2433, L. VI.
2133. — Algarum e lacu Baykal et e peninsula Kamczatka a B. Dybowski 1877. reportatarum enumeratio. Padua. 1891. 2321, L. VI.
2134. **Hankiewicz K.**: Die Kilimweberei in Okno. Wien, 1894. 2511, J. V.
2135. **Haubner**: Weterynarya gospodarska. Przet. M. Laurysiewicz. Warszawa, 1883. 1950, L. IX.
2136. **Hauer F.**: Die Geologie. Wien, 1878. 1538, L. VII.
2137. — Geolog Karte von Österreich - Ungarn. Wien — 2180, L. VII.
2138. — **u. F. Foetterle**: Geolog. Übersicht d. Berglaue d. öster. Monar. Wien, 1855. 1985, L. VII.

2139. **Haustein**: Über d. Lebenszähigkeit d. Vancheria-Zelle etc. Bonu. 1872. 2312, L. VI.

2140. **Heimert A.**: Desmidiaceae Alpinae. Wien. 1891. 2406, L. VI.

2141. **Hermann L.**: Rys fizyologii człowieka. Przet. S. Portner. Warszawa, 1865. 1414, L. I.

2142. **Hinterwaldner J. M.**: Wegweiser für Naturaliensammler Wien. 1889. 1479, L. I.

2143. **Hintze E.**: Die Schöpfung d. Erde etc. Leipzig, 1872. 1539, L. VII.

2144. **Hochstetter Ch. F.**: Populäre Mineralogie. Reutlingen. 1836. 1540, L. VII.

2145. **Hofmann C. E.**: Darstellung d. Nutzens u. Schadens aller europ. Insekten. Nördlingen, 1841. 1472, L. III.

2146. **Host N. T.**: Flora austriaca. B. I. II. Viennae, 1827, 1831. 1511, L. V.

2147. **Hryncewicz J. T.**: Zarysy lecznictwa ludow. na Rusi połud. Kraków. 1893. 2466, L. VI.

2148. **Humboldt A. v.**: Kosmos. Bd. I—III. Stuttgart u. Tübingen. 1845 — 1850. 1431, L. I.

2149. **Hückel E.**: Über d. Flora d. Umgegend v. Drohobycz in Galizien. Wien, 1866. 1513. L. V.

2150. **Hyrtl u. Schrötter**: 32. Versammlug deut. Naturforscher u. Ärzte zu Wien in Sept. 1856. Wien, 1858. 1461, L. II.

2151. **Jahrbuch**: d. k. k. geolog. Reichsanstalt Jhg. I–XV. Wien, 1850—1866. 1984. L. VII.

2152. **Janota E**: Bocian. Lwów. 1876. 1640. L. III.

2153. **Jastrzębowski W.**: Klucz do układu roślin na przestrzeni między Karpatami i morzem Bałtyc. Warszawa, 1871. 1514, L. V.

2154. **Johnston J. F. W.**: Katechizm rolniczy na zasadach chemii i geolog. Tłóm. M. Oborski. Lwów, 1847. 1954, L. IX.

2155. **Josst F.**: Obstbaukunde. Teschen. 1860. 1951, L. IX.

2156. **Jundziłł J.**: Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu dziko rosnących. Wilno, 1830. 1515, L. V.

2157. **Keyserlich A. u. J. Blasius**: Die Wirbelthiere Europas, Buch I. Braunschweig, 1840. 1473, L. III.

2158. **Kittel M. B.**: Taschenbuch d. Flora Deutschlands. Ablt. 1. 2. Nürnberg, 1852. 1853. 1516, L. V.

2159. **Knapp J. A.**: Die bisher bekannten Pflanzen Galiziens u. d. Bukowina. Wien, 1872. 1517, L. V.

2160. **Kociuba Michał**: Emeryk Turczyński, jego życiorys i działalność naukowa oraz spis roślin zawartych w jego Zielniku Galicyi i Bukowiny, Stanisławów 1898. 2832, T. VII.

2161. **Kolbani P.**: Gifthistorie d. Thier-Pflanzen u. Mineralreiches. Wien, 1807. 1563, L. VIII.

2162. **Kosmos**. R. II. IX. X. Lwów, 1877. 1884. 1885. 1972. L. VI.
2163. **Kotula B.**: Rozmieszczenie roślin naczyniowych w Tatrach Kraków. 1889—1890. 2304, L. VI.
2164. **Kryszka A.**: Mechanika życia ludzkiego. Warszawa 1853. 1415, L. I.
2165. **Labbé** A. Cytologia doświadczalna (Doświadczenia nad komórką żywą) Przekład K. Błeszyńskiego uzupełniony przez Jana Tura. Warszawa 1900. Dodatek do tyg. »Wszechświat.« 2982, L. VI.
2166. **Lang A.**: Lehrbuch d. vergleich. Anatomie. Abth. 1. 2. 3. Jena. 1888—1892. 2438, L. IV.
2167. **Lenz H. O.**: Die nützlichen u. schädlichen Schwämme. Gotha. 1840. 1518, L. V.
2168. **Leonhard K. C. v.**: Geologie. Bd. I—V. Stuttgart. 1836—1844. 1542, L. VII.
2169. **Leunis J. u. F. Senft**: Synopsis d. drei Naturrreiche Abt. 1. Hannover, 1877. 1453. L. II.
2170. **Lewes G. H.**: Fizyologia codziennego życia. Tłóm. L. Masłowski. T. I. II. Kraków, 1872. 1873. 1416, L. I.
2171. **Leydott F.**: Anfangsgründe d. Zoologie. Wien, 1852. 1474, L. III.
2172. **Löwl Ferdynand**: Zarys nauki o składach etc. tłumaczył z niemieckiego Zygmunt Weyberg. Warszawa, 1900 (Dodatek do tygodnika »Wszechświat«) 2957, L. V.
2173. **Lüben A.**: Vollst. Naturgesch. d. Säugethiere. Eilenburg. 1848. 1475. L. III.
2174. **Łomnicki A. M.** Materyały do geologii okolic Żółkwi. Lwów. 1887. 2404, L. VII.
2175. **Majer J.**: Fizyologia zmysłów. Kraków. 1857. 1417, L. I.
2186. **Masius H.**: Die gesammten Naturwissenschaften. Bd. I. II. Essen. 1873. 1874. 1455, L. II.
2177. **Mohs F.** Leichtfassliche Anfangsgründe d. Naturgesch. d. Mineralreichs. Th. I. II. Wien, 1836—1839. 1545, L. VII.
2178. **Morzycki A.**: Uwagi nad systematem Fizyologii powsz. Supińskiego. Poznań, 1868. 1418, L. I.
2179. **Müller K.**: Świat roślinny. Tł. H. Witowski. T. I. II. Kraków 1867. 1519, L. V.
2180. **Natanson L**: Krótki rys anatomii ciała ludzkiego Warszawa, 1858. 1419, L. I.
2181. **Natur**, Aus d. — Leipzig. 1852. 1456, L. II.
3182. **Naturlehre** in Bildern, Bd. I. II. Schwäb. Hall — 2181. Sz. II.
2183. **Naumann K. F.** Elemente d. Mineralogie Leipzig, 1885. 1546, L. VII.

2184. **Nowicki M.**: Enumeratio lepidopterorum Haliciae orient. Leopoli, 1860. 1485, L. III.
2185. **Ochsenheimer F.**: Die Schmetterlinge Sachsens. Th. I. Leipzig, 1806. 1482. L. III.
2186. —**Treitschke F.**: Die Schmetterlinge v. Europa. Bd. I—X. (w 15 wol.) Leipzig. 1807—1835. 1481, L. III.
2187. **Oels W.**: Pflanzenphysiologische Versuche. Braunschweig, 1893. 2575, L. V.
2188. **Orlecki K.**: Sprawa owładnięcia i użycia wód lądowych. Kraków, 1881. 1955, L. IX.
2189. **Petermann W. d.**: Deutschlands Flora. Leipzig, 1849. 1520, L. V.
2190. **Pietruski S. K.** Hist. natur. i hodowla ptaków, T. I—IV. (w 2 wol.) Kraków. 1860. Lwów, 1861 — 1866. 1487, L. III.
2191. — Hist. natur. zwierząt ssących dzikich galic. Lwów, 1853. 1486, L. III.
2192. — O niektórych rzadszych krajow. zwierz. ssących. Lwów, 1869. 1488, L. IV.
2193. **Poulsen V. A.**: Botanische Mikrochemie. Cassel. 1881. 2327, L. VI.
2194. **Przyrodnik.** Dwutygodn. popul. R. IV. Tarnów, 1883. 1973, L. VI.
2195. **Quitzman E. A.**: Populäre Anatomie u. Physiologie d. Menschen. Stuttgart, 1851. 1420. L. I.
2196. **Rabenhorst**: Alphalb. Verzeichnis d. Gattungen u. Arten d. Algen u. Bacillarien Sachsens. Dresden. 1860. 2311, L. VI.
2197. **Ratzeburg J. T. C.**: Die Waldverderber. Berlin, 1869. 1489. L. IV.
2198. **Redslob J.** Die Moose u. Flechten Deutschlands. Leipzig, — 1521, L. V.
2199. **Reichenbach L.**: Flora germanica. Lipsiae 1830—1833. 1522, L. V.
2000. **Reichmann B.**: Teorya Darwina i hipotezy Haeckela. Warszawa, 1873. 1421, L. I.
2201. **Röper J. A.**: A. P. Decandolle's tabellarische Übersicht d. Zuzammensetzungen aller einf. Pflanzenverbindungen. Stuttgart u. Tübingen, 1833. 1523, L. V.
2202. **Rostafiński J.**: Ze świata przyrody. Szkice i opowiadania. Warszawa. 1887. 2403, L. II.
2203. — Słownik polskich imion rodzajów oraz wyższych skupień roślin poprzedzony historyczną rozprawą o źródłach. Kraków, 1900. 2928, L. VI.

2204. **Rozprawy**. c. k. galic. Towarz. pospodar. T. I—XXI. Lwów, 1846—1857. 1963, L. I.
2205. **Sachs J.**: Zu Reinkes »Untersuchungen über Wachsthum,« 1876. 2313, L. VI.
2206. **Say M.**: Chemische Untersuchung von 15 vorzvgl. ungar. Weizensorten Ofen, 1867. 2278, L. IX.
2207. **Schleiden M. J** Die Pflanze u. ihr Leben. Leipzig, 1858. 1526, L. V.
2208. **Schmarda**: Grundzüge d. Zoologie. Th. I. — — 1490, L. IV.
2209. **Schoedler Fr.**: Das Buch d. Natur. Braunschweig, 1855, 1856, (2 egz.) 1459 a. b L. II.
2210. — Księga przyrody. (Przekład) T. I—VII Warszawa, 1867. 1460, L. II.
2211. **Soltész M.**: Memoranda d. allg. Botanik u. d. Medicinal-pflanzen d. österr. Pharmacopoe. Wien, 1854. 1527, L V.
2212. **Sonnenschmidt H.**: Kosmologie. Köln u. Leipzig, 1878. 1437, L. I.
2213. **Sprawozdanie** Komis. fiizyograf. c. k. Towarz. nauk. Kraków, T. I—III. VI—XXI. XXVI. XXVIII—XXXII. Kraków, 1867—1896. 1974, L. VI.
2214. **Strasburger E.**: O bezpośrednim powstawaniu istot. Warszawa, 1867. 1423, L I.
2215. — O istocie i zadaniu nauk przyrodz. Warszawa, 1867. 1524, L. I.
2216. — Krótki rys rozwoju szparek u roślin. Warszawa, 1867. 1528, L. V.
2217. **Noll F. etc.**: Lehrbuch d. Botanik f. Hochschulen. Jena, 1895. 2592. L. V.
2218. **Süss E.**: Die Entstehung d. Alpen. Wien, 1875. 1547, L VII.
2219. **Taczanowski** W: Ptaki krajowe. T I. II. Kraków 1882. (2dgz.) 1491. L. IV.
2220. **Thaer A.**: Grundsätze d. rationellen Landwirtschaft Th. 1—8. Wien, 1809. 1957. L. IX.
2221. **Tyzenhaus Hr. K.**: Ornitologia powszechna T I—II. Wilno, 1843—1846. 1492, L. IV.
2222. **Unger F.**: Anatomie u. Physiologie d. Pflanzen. Pest. Wien. Leipzig, 1855. 1530, L. VI.
2223. — Die fossile Flora von Parscheng (Abdr. a. d. »Steierm. Ztft. N. F. IX») 2310. L. VII.
2224. **Vantin G.**: Grundris d. Physiologie d. Menschen. Braunschweig 1855. 1425, L. I.
2225. **Verhandlungen** d. zool.—botan. Vereins in Wien, Bd. VII—IX. Wien, 1857—1859. 1498, L. IV.

2226. **Vogel F.**: Chronologisches Raupenkalender Europa's. Berlin, 1845. 1493, L. IV.
2227. **Waga A.**: Historya naturalna. T. I. Warszawa, 1859. 1464, L. II.
2228. — **I.**: Flora polska jawnokwiatowych rodzajów. T. I. II. Warszawa, 1897. 1898. 1531. L. VI.
2229. **Wajgiel Ł.**: Pajęczaki galicyjskie. Kołomyja, 1874. 1494, L. IV.
2230. **Wiadomości** z nauk przyrodzonych zesz. I. Warszawa, 1880. 1480, L. II.
2231. **Wilhelm G. T.**: Unterhaltungen aus d. Naturgesch. Vol. I—XII. Wien, 1832. 1554, L. IV.
2232. **Willkomm M.**: Forstliche Flora v. Deutschland u. Österreich, Leipzig, Heidelberg, 1875. 1532, L. VI.
2233. **Wodzicki K.**: O sokolnictwie i ptakach myśliwskich. Warszawa, 1858. 1495, L. IV.
2234. **Ysabeau A.**: Lavater, Carus. Gall. Zasady fizyognomiki i frenologii. Tłóm. W. Noskowski. Warszawa 1883. 1426, L. I.
2235. **Zaborowski W. Ks.** Darwinizm wobec rozumu i nauki. Kraków. 1886. 1639, L. I.
2236. **Zawadzki A.**: Fauna d. galiz. — bukow. Wirbelthiere. Stuttgart, 1840. 1497, L. IV.
2237. **Zejszner Ł.**: Początki mineralogii. Warszawa, 1861. 1550, L. VII.
2238. **Zimmermann A.**: Die botanische Mikrotechnik. Tübingen. 1892. 2476, L. V.
2239. **Żuliński T.**: O obecnym stanie fizyoligii i jej przyszłości. Lwów, 1873. 1427. L. I.

XIII. Fizyka.

2240. **Annalen** d. Physik u. Chemie hrsgb. v. J. C. Poggendorff. Bd. I—XVII. Leipz.g, 1839—1831. 1987, C. VIII.
2241. **Artus W.**: Lehrbuch d. Chemie Leipzig, — 1566, L. VIII.
2242. **Baumgartner A.**: Die Naturlehre nach ihrem gegenwärtig. Zustande mit Rücksicht auf mathem. Begründung. Bd. I—III Spplb. Wien, 1824. 1851. 1576, C. I.
2243. — Anfangsgründe d. Naturlehre. Wien. 1837. 1852. 2 egz. 1577, C. I.
2244. **Beer A.**: Einleitung in d. höhere Optik. Braunschweig 1853. 1578, C. I.
1145. **Berghaus H.**: Physikalischer Atlas. Bd. I. II Gotha, 1852. 2183, C. IX.

2246. **Bieringer A.**: Die Wirkungsweise d. elektrodynamischen Maschinen. Nürnberg, 1883. 2783, C III.
2247. **Biot J. B.**: Traité de physique experim. et matem. T. I—IV. Paris. 1816. 1579, C. I.
2248. **Bolze H.**: Lehrbuch d. Physik. Berlin, 1850, 1580, C. I.
2249. **Börnstein** zob. Landolt
2250. **Brever**: Tajniki przyrodzenia czyli wyjaśnienia codziennych zjawisk natury etc. Przeł. S. Pisulewski. Warszawa, 1856. 1582, C. I.
2251. **Brünnow F.**: Lehrbuch d. sphärischen Astronomie. Berlin, 1851. 1429, L. I.
2252. **Budde W**: Physikalische Aufgaben u. ihre Lösung. Braunschweig, 1888. 2413, C. III.
2253. **Czyrniański E.**: Wykład chemii nieorganicznej. Warszawa, 1857. 1567, L. VIII.
2254. — Chemia organiczna T. II. Warszawa 1867. 1568, L. VIII.
2255. **Dziobek O.**: Die mathem. Theorien d. Planeten-Bewegungen.
2256. **Elbs K.**: Die Akkumulatoren. Leipzig, 1896. 2841, C. III.
2257. **Elsner L.**: Die galvanische Vergoldung u. Versilberung etc. Berlin, 1843. 1584, C. I.
2258. **Engel F. u. K. Schellbach**: Darstellende Optik. Halle, 1856. 2182, Sz. II.
2250. **Ernst Marcin**: Astronomia gwiazd stałych. Warszawa 1897. 2915, C. VII.
2260. **Ettingshausen A. v.**: Anfangsgründe d. Physik. Wien, 1853. 1586, C. I.
2261. **Everett J. D**: Jednostki i stałe fizyczne. Przeł. z ang. J. J. Boguski. Warszawa, 1885. 2651, C. III.
2262. **Eydam J.**: Die Erscheinungen d. Elektricität u. d. Magnetismus in ihrer Verbindung mit einander. Weimar. 1843. 1585, C. I.
2263. **Fechner G. T**: Elementarbuch d. Elektromagnetismus etc. Leipzig. 1830. 1587, C. I.
2264. — Massbestimmungen über d. galvanische Kette. Leipzig, 1831. 1578, C. I.
2265. **Fliedner C**: Aufgaben aus d. Physik nebst Auflösungen. Braunschweig, 1856. 1589, C. I.
2266. **Fontana J.**: Astronomia ludowa. Poznań, 1869. 1430. L. I.
2267. **Franke Jan Nep.**: Mechanika teoretyczna. Warszawa 1889. 2961, C. VII.
2268. **Frick J.**: Die physikalische Technik. Braunschweig, 1856. 1590, C. I.
2269. **Gajdeczka Josef.** Maturitäts-Prüfungs-Fragen aus der Physik zusammengestellt Leipzig u. Wien, 1897. 2935, C. VII.

2270. **Ganot A.**: Wykład początków fizyki doświadczalnej i stosowanej oraz meteorologii. Warszawa, 1865. 1591, C. I.
2271. **Gauss C. F. u. W. Weber**: Resultate aus d. Beobachtungen d. magnetischen Vereins i J. 1836—1841. Göttingen. Leipzig, 1837—1843. (9 wol.) 1993, C. VIII.
2272. **Gerstner Fr. J.**: Handbuch d. Mechanik. Bd. I—III. (Mit kupfertafeln in 3 Bd.) Prag. Wien. 1831—1834. 1593, C. I. C. IX.
2273. **Glazer G.**: Die magnetoelektr. u. dynamoelektr. Maschinen u. d. sog. Secundär-Batterien. Wien, Pest, Leipzig, 1883. 1594, C. I.
2274. **Gmelin L.**: Handbuch d. Chemie. Bd. I—III. Heidelberg, 1843. 1844. 1569, VIII.
2275. **Gorup-Besanez E. F.**: Lehrbuch d. Chemie. Bd. I—III. Braunschweig, 1876. 1881. 1878. 1570. L. VIII.
2276. **Górecki K.**: Magnatyzm jako rodzaj ruchu eteru. Kraków, 1883. 2428. C. III.
2277. **Hänselman J.**: Populäre Farbenschule. Zürich, 1882. 1595, C. I.
2278. **Hellmuth J. H.**: Volksnaturlehre bearb. v. J. G. Fischer, Braunschweig, 1843. 1596, C. I.
2279. **Hessler J. F.**: Lehrbuch d. Physik. Wien, 1854. 1597, C. I.
2280. **Hofmann A. W.**: Wstęp do nowoczesnej chemii Tłóm. L. Masłowski Kraków, 1875. 2 egz. 1571, L. VIII.
2281. **Höltschl J.**: Die Aneroide von Naudet u. v. Goldschmid. Wien, 1872. 1608, C. II.
2282. **Jahrbuch**. Astromisches — f. d. J. 1826—1849. Berlin, 1823—1849. 1986, C. VIII.₁
2283. **Jamieson A.**: Zasady magnetyzmu i elektryczności etc. Uzupełnione przez L. Kollerta etc. Przełożył St. Stetkiewicz. Warszawa 1897. 2914, C. VII.
2284. **Jochman E.**: Grundriss d. Experimentalphysik. Berlin 1881. 1598, C II.
2285. **Kahl E.**: Mathemat. Aufgaben aus d: Physik nebst Auflösungen. Leipzig, 1857. 1599, C. II.
2286. **Karsten G.**: Lehrgang d. mechan. Naturlehre Abt. 1—3. Kiel. 1851—1853. 1600, C. II.
2287. **Klaproth M. H. u. F. Wolff**: Chemisches Wörterbuch. Bd. I—V. Berlin, 1807 — 1810. Spplbd I—IV. 1816—1819. 1562. L. VIII.
2288. **Kollert** zobacz Jamieson.
2289. **Kohlrausch F.**: Leitfaden d. praktischen Physik. Leipzig, 1896. 2647. C. III.

2290. **Kowalski Ks. T.**: Chronometrya. Jarosław, 1886. 1432, L. I.
2291. **Kreil K.**: Anleitung zu d. magnet. Beobachtungen. Wien 1858. 1601, C. II.
2292. **Kunzek A.**: Die Lehre vom Lichte. Lemberg. 1836. 1605. C. II.
2293. — Studien aus d. höheren Physik. Wien, 1856. 2 egz. 1604. C. II.
2294. **Landolt H. u. R. Börnstein**: Physikalisch — chemische Tabellen etc. 2 Aufl. Berlin, 1894. 2943. C. VII.
2295. **Libelt K.**: Znaczenie zaćmienia słońca 18. Sierp. 1868. r Poznań, 1868. 1433 L. I.
2296. **Liebig J.**: Chemische Briefe. Leipzig u. Heidelberg, 1865. 1572. L. VIII.
2297. — Die Thierchemie. Braunschweig, 1846. 1573, L. VIII
2298. — Über d. Studium d. Naturwissenschaften u. über d. Zustand d. Chemie in Preussen. Braunschweig, 1840. 1574. L. VIII.
2299. **Littrow J. J.**: Vorstellungen über Astronomie. Th. 1, 2. Wien, 1830. 1434, L. I.
2300. — Die Wunder d. Himmels. Stuttgart, 1837. 1555, L. I.
2301. — Atlas d. gestirnten Himmels. Stuttgart, 1839, 1556. L. I.
2302. — Sterngruppen u. Nebelmassen d. Himmels. Wien, 1835. 1435, L. I.
2303 **Meiser u. Mertig**: 480 Übungsaufgaben mit Auflös. f. d. Sammlungen von Apparaten zum experim. Stud. d. Physik. Dresden, 1888. 2217, C. III.
2304. **Meissner P. T.**: Handbuch d. allgem. u. techn. Chemie. Bd. I—IV. (w 5 wol.) Wien, 1819—1824. 1564, L. VIII_1.
2305. **Mendelejeff D.**: Grundlagen der Chemie. Aus dem Russischen übersetzt v. L. Jawein u. A. Thillot. St. Petersburg, 1890, 1891 2958, C. VII.
2306. **Merling A.**: Die elektr. Beleuchtung. Braunschweig, 1882. 1606, C. II.
2307. **Mohr F.**: Ciepło w ziemi i na ziemi. Tł. M. Wszelaczyński. Tarnów 1882. 2728, C. III.
2308. **Müller I.**: Pouillet's Lehrbuch d. Physik u. Meteorologie frei bearb. Bd I, II. Spplb. — 7. wyd. i 8. wyd. Braunschweig, 1847—1881. 1607 a, b, c, C. II.
2309. — Bericht über d. neuesten Fortschritte d. Physik. Bd. I. Braunschweig, 1849—1852. 1609, C. II.
2310. **Ohm G. S.**: Die galvanische Kette mathematisch bearb. Berlin, 1827. 1610, C. II.
2311. **Pisko Fr. J.**: Die neueren Apparate d. Akustik. Wien, 1865 1614, C. II.

2312. **Planck M.**: Das Prinzip d. Erhaltung d. Energie Leipzig, 1887. 1738, C. III.
2313. **Pohl J. J. u. J. Schabus**: Tafeln zur Reduction d. in Millimetern abgelesenen Barometerstände auf d. Normaltemperatur von 0° C. berech. Wien, 1852. 2258, C. III.
2314. — Tafeln zur Vergleichung u. Reduction d. in verschiedenen Längenmassen abgelesenen Barometerstände. Wien, 1852. 2257, C. III.
2315. **Polkowski X. J.**: Kopernikijana czyli materyały do pism i życia M. Kopernika T. I, II. Gniezno, 1873. 1439, L. II.
2316. **Preyssinger L.**: Astronomischer Bilder-Atlas. Schwäb. Hall. 2169, Sz. II.
2317. **Puluj J.**: Strahlende Elektroden. Wien, 1883. 1615, C. II.
2318. **Pusiatycki ks. A**: Astronomia popularna. Warszawa, 1855. 1650, L. I.
2319. **Reis P.**: Lehrbuch d. Physik, 2 egz. Leipzig, 1872, 1882. 1616 a, b, C. II.
2320. **Satke W.**: Roczny przebieg wiatrów w Tarnopolu. Kraków, 1893. 2566, C. II.
2321. — Badania nad szybkością i kierunkiem chmur w Tarnopolu. Kraków, 1895 2567, C. II.
2322. — Dzienny przebieg ciśnienia powietrza w Tarnopolu Kraków 1895. 2604, C. II.
2323. — Über Zusammenhang d. Temperatur aufeinander folgender Monate u. Jahreszeiten. Halle, 1897. 2788, C. III
2324. — Wyniki pięcioletnich zapisków anemografu w Tarnopolu. Lwów, 1887. 1646, C. III.
2325. — Badania nad pokrywą śniegową w Tarnopolu. Lwów, 1899. 2921, C. III
2326. — Wolkengeschwindigkeit und Richtung nach dreijährigen Beobachtungen in Tarnopol (Odb. z Met. Ztft. 1895, 1896. 3005. C. III.
2327. — Klimatyczne stosunki w Tarnopolu według 24-letnich spostrzeżeń. Kraków, 1887. 1647, C. III.
2328. — Ciepłota w Tarnopolu. Kraków, 1888. 1648, C. III.
2329. — Roczny przebieg zachmurzenia Galicyi. Kraków, 1898. 2830, T. VII.
2330. — Fünfjährige Beobachtungen der Temperatur der Schneedecke in Tarnopol, 1899. 2922, C. III.
2331. — Kierunek, droga i szybkość wiatru w Krakowie, 1901. 3004, C. III.
2332. **Schellen H.**: Der Elektromagnet, Telegraph in d. Hauptstudien seiner Entwickelung etc. Braunschweig, 1854. 1619, C. II.

2333. **Schulze G. L.**: Lehrbuch d. Astronomie. Leipzig, 1821. 1649, L. I.
2334. **Spiller Ph.**: Grundris d. Physik. Triest, 1857. 1622, C. II.
2335. **Suppan J. J.**: Die Hypsometrie mittelst physik. Beobachtungen. Innsbruck, 1834. 1623, C. II.
2336. **Szulc K.**: Ogólny zarys stref klimatycznych Galicyi. Lwów, 1898. 2831, T. VII.
2337. **Thenard L. J.**: Traite de chimie elementaire. Bruxelles, 1827. 1565, L. VIII_1.
2338. **Tractatus** de physica et chemico-physica. Mechliniae, 1824. 1611, C. II.
2339. **Tyndall J.**: Ciepło jako rodzaj ruchu Tłóm. L. Masłowski. Kraków, 1873. 89, C. III
2340. **Urbanitzky A. v.**: Die Elektricität im Dienste d. Menschheit. Wien, Pest. 2168, C. III.
2341. **Urbański Ad.**: Vorträge über höhere Physik. Lemberg, 1857. 1628, C. III.
2342. — Fizyka umiejętna etc. T. I, II. Warszawa, 1866, 1867. 1624. C. III.
2343. **Wand Th.**: Die Prinzipien d. mathem. Physik etc. Leipzig, 1871. 1630, C. III
2344. **Weber W.**: Abhandlungen über elektr. Massbestimmungen. Leipzig, 1852. 1632, C. III.
2345. **Weinhold A. F.**: Physikalische Demonstrationen. Leipzig, 1887. 2648, C. III.
2346. — Vorschule der Exprimentalphysik, Naturlehre in elementarer Darstellung, 4 Aufl. Leipzig, 1897. 2907, C. VII.
2347. **Whewell W.**: Geschichte d. inductiven Wissensch. d. Astronomie, Physik etc. Nach d. Engl. bearb. v. J. Littrow, Th. I—III. Stuttgart, 1840—1841. 1445, L. I.
2348. **Wiedemann G.**: Die Lehre vom Galvanismus u. Elektromagnetismus, Bd. I, II. Braunschweig, 1863, 1861 1631, C III.
2349. **Witkowski A.**: Zasady fizyki, T. I. i tom II. zeszyt 1. Warszawa, 1892, 1897. 2506, C. III.
2350. **Wüllner A.**: Lehrbuch d. Exprimentalphysik, Bd. I, II. (w 4 wol.) Leipzig, 1862—1865. Bd. I—IV. 1870—1872. 1633 a, b, C. III.
3351. — toż. Bd. I—III. Leipzig, 1895—1897. 2819, C. VII.
3352. Zeitschrift f. d. physikal. u. chem. Unterricht, Jhg. I. II. Berlin, 1888, 1889. 1988, C. VIII.
2353. — f. Physik u. verwandte Wissensch. Bd. I—IV. Wien, 1832—1837. 1989, C. VIII_1
2354. Znatowicz Br. i Zasady chemii ogólnej. Warszawa, 1884. 1575, L. VIII.

XIV. Varia.

Biblioteka posiada nadto:

Zbiór podręczników do nauki: religii (38), j. łacińskiego (92), greckiego (57), polskiego (27), ruskiego (28), niemieckiego (52), francuskiego (11), włoskiego (3), historyi pow. (47), geografii (40, atlasów dawniejszych 31), matematyki (43), fizyki (17), nauk przyrodniczych (36), propedeutyki fil. (16).

Zbiór powieści: polskich 25, ruskich 15, francuskich 5.

Broszur polit.-społeczn. 5, fachowych 10, okolicznościowych 8.

XV. Programy.

Dział ten obejmuje 5586 sztuk, nadto 119 dubletów, razem 5705 sztuk. (Cały zbiór uporządkowany według działów naukowych i skatalogizowany przez J. Króżla w roku szk. 1899/1900.)

Część administracyjna.

I.

SKŁAD GRONA NAUCZYCIELSKIEGO

z końcem roku szkolnego 1901.

A. W c. k. Gimnazyum wyższem (z językiem wykładowym polskim).

a) Dyrektor:

Maciszewski Maurycy, dr. fil., c. k. radca szkolny w VI. randze, członek Rady szkolnej okręg., członek komisyi hist. Akad. Um., w Krakowie, uczył języka niemieckiego w kl. Vb i proped. fil. w kl. VII. i VIII. tygodniowo godzin . . 8

b) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych.

1. Profesorowie i nauczyciele:

1 **Daniec** Stanisław, profesor, gospodarz klasy Va, uczył języka łacińskiego w kl. Va, VII. i greck. w kl. Va, tyg. godz. 16

2 **Dmytrów** Konstanty, profesor, zawiadowca biblioteki niemieckiej dla młodzieży, z powodu obłożnej choroby nie uczył od 20. maja 1901.

3 **Dobrzański** Julian profesor, przydzielony do c. k. Starostwa w Rzeszowie w charakterze c. k. Inspektora okręg. szkol.

4 **Dutkiewicz** Tomasz, profesor, gospodarz klasy Vb, uczył języka łacińskiego w kl. IIb, i Vb, i greckiego w kl. Va, i VIb, tyg. godz. - - - - - - - 24

5 **Gawalewicz** Adolf, profesor w VIII. randze, zawiadowca zbiorów geograficznych, gospodarz klasy IIIb, uczył języka niemieckiego w kl. IIIb, i geogr. i hist. w kl. IIIb, IVb, Va, VIb, VIII tyg. godz. - - - - - - - 21

6 **Kopacz** Jan, dr fil., profesor, bawił w drugiem półroczu na urlopie.

7 **Krożel** Jan, profesor, zawiadowca Biblioteki nauczycielskiej, pomocnik kancelaryjny dyrektora, gospodarz kl. VIII, uczył języka łacińskiego w kl. VIb i VIII i greckiego w kl. VII i VIII, tyg. godz. - - - - - 20

8 **Kubik** Wincenty, profesor, zawiadowca biblioteki polskiej dla młodzieży, gosp. kl. IVb, uczył języka łaciń. w kl. IVb i polskiego w kl. VIab, VII i VIII, tyg. godz. - - 18

9 Ks. **Kuryś** Michał, dr. teol., profesor, uczył religii rzym. kat. w kl. I—VIII i geogr. w kl. Ic, tyg. godz. - - 19

10 **Lewicki** Julian, nauczyciel, gospodarz kl. VII, uczył hist. i geogr. w kl. IIIa, IVa, Vb, VIa i VII i języka ruskiego w kl. I i IV (kurs przyg.) tyg. godz. - - 21

11 **Lewicki** Włodzimierz, dr. fil. profesor, zawiadowca gabinetu fizycznego, bawił w drugiem półroczu na urlopie.

12 Ks. **Łopatyński** Damian, nauczyciel, uczył religii gr. kat w kl. IV—VIII, jęz. rusk. w kl. II. III. i IV. i hist. i geogr. w kl. IIa, tyg. godz. - - - - 20

13 **Rafałowski** Konrad, profesor, uczył matematyki w kl. Va, i b, VIa i b VII i VIII, i fizyki w kl. VII i VIII, tyg. godz. 25

14 **Schechtel** Rudolf, nauczyciel, gospodarz kl. VIa, uczył jęz. łac. w kl. VIa, greck. w kl. IIIb i VIa, niem. w kl. IIa i VII tyg. godz. - - - - - - 25

15 **Vogl** Franciszek, profesor w VIII. randze, zawiadowca gabinetu przyrodn. uczył hist. nat. w kl. Iabc, IIab, IIIab, Vab i VIab tyg. godz. - - - - - - 22

2. Zastępcy nauczycieli.

16 **Gierula** Bronisław, gospodarz klasy IVa, uczył matem. w kl. Ia, IIa, IIIb, IVa i b, i fizyki w kl. IVab, tyg. godz. 21

17 **Habiński** Hilary, gospodarz kl. VIb, uczył języka niem. w kl. IIIa, IVab, Va, VIab, tyg. godz. - - - 24

18 **Komperda** Henryk, gospodarz kl. Ib, uczył języka pol. w kl. Ib, geogr. w kl. Iab i matem. w kl. Ibc IIb i IIIa tyg. godz. - - - - - - 21

19 **Kryczyński** władysław, gosp. kl. IIa, uczył języka łać. w kl. IIa, IVa polskiego w kl. IVa i Vb, tyg. godz. - - 20

20 **Libera** Antoni, gosp. kl. Ia, uczył jęz. łać. w kl. Ia, IIIb, i polskiego w kl. Ia, nadto języka polsk. w kl. Ia i b c. k Gimn. Franciszka Józefa tyg. godz. - - - 21

21 **Olszewski** Bronisław, uczył jęz. pol. w kl. IIa, niem. w kl. Iac, hist. i geogr. w kl. IIb. tyg. godz. - - 19

22 **Popiel** Bronisław, gosp. kl. Ic, uczył jęz. łać. w kl. Ibc, pol. w kl. IIb i Va tyg. godz. - - - - 22
23 **Matusiak** Michał, gospodarz kl. IIIa, uczył języka łaciń. w kl. IIIa i greck. w kl. IIIa, IVab tyg. godz - - 19
24 **Smal** Szymon, uczył języka polsk. w kl. Ic, a nadto jęz. łać. w kl. IIb języka pol. w IIab III niem. w kl. IIb w c. k. Gimn. Franciszka Józefa I, tyg. godz. - - - 22
25 **Włodek** Wilhelm, gospodarz kl. IIb, uczył języka polskiego w kl. IIIab, IVb, i niem. w kl. Ib i IIb tyg. godz. - 20

c) Nauczyciel pomocniczy:

Taubeles Salomon Aron, dr. fil. rabin, nauczyciel szk. ludow. męsk. uczył religii mojżesz. w kl. I—VIII. tyg. godz. - 12

d) Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych:

1 **Dutkiewicz** Tomasz, j. w. uczył kaligrafii w 2 oddziałach tyg. godz. - - - - - 2
i rysunków wolnoręcznych w dwóch oddziałach, tyg. godz. 4
2 **Gawalewicz** Adolf, j. w, uczył hist. kraju rodzin. w kl. IIIb IVb i VIb tyg. godz - - - - 3
3 **Gedroyć** Antoni, profesor wyższ. Szkoły realnej uczył języka francuskiego w trzech oddziałach tyg. godz. - - 6
4 **Lewicki** Julian, j. w., uczył hist. kraju rodz. w kl. IIIa, IVa, VIa i VII tyg. godz. - - - - 4
5 **Libera** Antoni, j. w., uczył śpiewu w dwóch oddział. tyg. godz. 4
6 Ks. **Łopatyński** Damian, j. w., uczył śpiewu cerkiewnego tyg. godz - - - - - 2
7 **Szytyliński** Stanisław, naczelnik miejskiej straży pożarnej, uczył jako nauczyciel gimnastycznego Towarzystwa »Sokół«, gimnastyki w trzech oddziałach, tyg. godz. - - 6

B. W c. k. Gimnazyum Franciszka Józefa (z jęz. wykł. ruskim).

a) Kierownik

Kalitowski Emil, dr. fil, prof. w VII randze, uczył jęz niem. w kl. III, geografii i hist. pow. w kl. III i hist. nat. w kl. Ia tyg. godz - - - - - - 9

b) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych

1 Ks. **Borodajkiewicz** Tomasz, egz. zast. naucz., pospodarz kl. Ib, uczył religii w kl. Ia i b, IIa i b i III i języka łacińskiego i ruskiego w kl. Ib, tyg. godz. - - - 21

2 **Matwijas** Sofron, nauczyciel, zawiadowca zbiorów przyrodniczych i fizycznych, gospodarz kl. IIa, uczył matematyki w kl. Ia i b, IIa i b, i III, i hist, nat. w kl. Ib, IIa, i b i III, tyg. godz. - - - - - 23
3 **Mostowicz** Prokop, nauczyciel, gospodarz kl. III, uczył jęz. łacińskiego w kl. III, rusk. w kl. I. a i III i niem. w kl. Ib, tyg. godz. - - - - - 18
4 **Rzepnijski** Piotr, profesor, gosp kl. Ia, uczył jęz. łacińskiego w kl. Ia i IIa i greckiego w kl III, tyg. godz. - - 21
5 **Waszkiewicz** Michał, nauczyciel, zawiadowca biblioteki naucz. i uczniów, uczył jęz. rusk. w kl. IIa i b i jęz. niem. w kl. Ia, nadto języka ruskiego w zakładzie głównym w kl. V, VI, VII i VIII tyg. godz. (nadto zawiadywał bibl. rusk. w zakł. gł.) - 20
6 **Wełyczko** Grzegórz, dr. fil., nauczyciel, zawiadowca zbiorów naukowych do geografii, uczył języka niemieckiego w kl. IIa i geogr. i hist. w kl. Ia i b i IIa i b, tyg. godz. - 19

Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

1 **Kalitowski** Emil, j. w. uczył hist. kraju rodz. w kl. III, tyg. godz. 1
2 **Rzepnijski** Piotr, j. w. uczył kaligrafii w kl. I i II, tyg. godz. 2
3 **Szytyliński** Stanisław, j. w. uczył gimnastyki w dwóch oddziałach, tyg. godz. - - - - - 2
Naukę rysunków, śpiewu i języka francuskiego pobierali uczniowie Gimnazyum Franciszka Józefa razem z uczniami głównego zakładu

---

C. Zmiany w gronie nauczycielskiem w ciągu roku szkolnego 1900/1901.

Rozp. z dnia 16. lipca 1900 l. 13030 przyznała Wysoka c. k. Rada szkolna krajowa prof. Adolfowi Gawalewiczowi drugi dodatek pięcioletni.

Rozp. z dnia 26. czerwca 1900 l. 17092 udzielił J. E. pan Minister wyz. i ośw. urlopu na przeciąg pierwszego półrocza zast. naucz. panu Władysławowi Kryczyńskiemu.

Rozp. z dnia 2. lipca 1900 l. 18846 udzielił J. E. pan Minister wyz. i ośw. urlopu dla poratowania zdrowia prof. Edwardowi Strutyńskiemu do końca roku szkolnego 1900: rozp. zaś z dnia 26. września 1900 l. 26854 przedłużył ten urlop do końca pierwszego półrocza 1901.

Rozp. z dnia 14. czerwca 1900 l. 12443 zamianował J. E. pan Minister wyz. i ośw. prow. nauczyciela przy tutejszym zakładzie Dra

Grzegorza Wełyczkę rzeczywistym nauczycielem przy c. k. gimnazyum Franciszka Józefa w Tarnopolu. P. Prokopa Mostowicza, zast. naucz. przy c. k. gimnazyum II w Kołomyi rzeczywistym nauczycielem przy c. k. gimnazyum Franciszka Józefa w Tarnopolu, a Emiliana Terleckiego, zast. przy tutejszym zakładzie rzeczywistym nauczycielem przy c. k. Szkole realnej w Tarnopolu.

Rozp. z dnia 25. lipca 1900 l. 17861 przeniosła Wysoka c. k. Rada Szkolna krajowa zast. naucz. p. Prokopa Rybczuka w tymsamym charakterze służbowym do c. k. gimnazyum w Stanisławowie.

Rozp. z dnia 21. sierpnia 1900 l. 22851 zamianował J. E. p. Minister wyz. i ośw. zast. naucz. przy c. k. akademickiem gimnazyum we Lwowie p. Juliana Lewickiego prow. nauczycielem przy tutejszym zakładzie.

Rozp. z dnia 9. września 1900 l. 22639 zamianowała Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. kandydata zawodu naucz. p. Sylwestra Droździaka zast. naucz. dla tutejszego zakładu, który jednak dnia 1. grudnia 1900 przestał pełnić obowiązki nauczycielskie z powodu słabości.

Rozp. z dnia 13. września 1900 zamianowała Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. prof. Jana Króżla pomocnikiem kancelaryjnym Dyrektora na dwa lata.

Rozp. z dnia 22. sierpnia 1900 l. 23311 przydzielił prowizorycznie J. E. pan Minister wyz. i ośw. Dra Emila Kalitowskiego prof. c. k. akademickiego gimnazyum we Lwowie do c. k. gimnazyum Franciszka Józefa powierzając mu kierownictwo tego zakładu, następnie rozp. z dnia 13. grudnia 1900 l. 12200 przyznał mu VII rangę dyet, a w końcu rozp. zdnia 14. lutego 1901 l. 1309 przydzielił go stale do tegoż zakładu w charakterze kierownika.

Rozp. z dnia 26. września 1900 l. 22537 zamianowała c. k. Rada Szk. kraj. p. Bronisława Popiela zast. naucz. przy tutejszym zakładzie.

Rozp. z dnia 20. września 1900 l. 24238 zatwierdziła Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. w zawodzie nauczycielskim p. Wincentego Kubika przyznając mu tytuł c. k. profesora.

Rozp. z dnia 20. września 1900 l. 23756 zatwierdziła Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. w zawodzie naucz. p. Piotra Rzepnijskiego naucz. gimnazyum Franciszka Józefa i przyznała mu tytuł c. k. profesora.

Rozp. z dnia 26. października 1900 l. 24026 zamianowała Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. ks. Tomasza Borodajkiewicza zast. katechety przy c. k. gimnazyum Franciszka Józefa.

Rozp. z dnia 7. października 1900 l. 25235 zatwierdziła Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. p. Jana Kopacza w zawodzie nauczycielskim i nadała mu tytuł c. k. profesora.

Rozp. z dnia 10. października 1900 l. 24293 policzył J. E. p. Minister wyz. i ośw. p. Janowi Króżlowi I. rok i 9 miesięcy spędzonych na posadzie zast. naucz. do służby i kwinkweniów, a Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. rozp. z dnia 18. grudnia 1900 l. 33584 zatwierdziła go w zawodzie nauczycielskim i przyznała mu tytuł c. k. profesora.

Rozp. z dnia 6. listopada 1900 l. 25600 zamianowała Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. kandydata zawodu naucz. p. Bronisława Ludwika Olszewskiego zast. naucz. przy tutejszym zakładzie.

Rozp. z dnia 10. listopada 1900 l. 30580 przeniósł J. E. p. Minister wyz. i ośw. prof. tutejszego zakładu ks. Eugeniusza Gromnickiego na jego prośbę do c. k. gimnazyum w Złoczowie, a na jego miejsce zamianował nauczycielem rzeczywistym przy tutejszym zakładzie ks. Damiana Łopatyńskiego, zast. naucz. przy gimnazyum w Złoczowie. Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. rozp. z dnia 30. grudnia 1900 l. 751 pr. zezwoliła ze względów służbowych, aby ta zmiana weszła w życie dopiero od początku drugiego półrocza.

Najwyższem rozp. z dnia 30. listopada 1900 raczył Najjaśniejszy Pan przyznać VI rangę dyet. c. k. Radcy szk. i Dyrektorowi Drowi Maurycemu Maciszewskiemu.

Rozp. z dnia 21. grudnia 1900 l. 22856 udzielił J. E. p. Minister wyz. i ośw. prof. Włodzimierzowi Lewickiemu urlopu na przeciąg drugiego półrocza i stypendyum w kwocie 800 Koron celem ułatwienia mu podróży naukowej za granicę. Taki sam urlop i stypendyum otrzymał prof. Kopacz rozp. z dnia 5. stycznia 1901 l. 1020.

Rozp. z dnia 15. stycznia 1901 l. 357 zamianowała Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. kandydata zawodu naucz. p. Henryka Komperdę zastępca nauczyciela przy tutejszym zakładzie, rozp. zaś z dnia 22. stycznia 1901 l. 2002 przeniosła z tutejszego zakładu zast. naucz. p. Stanisława Karwowskiego do c. k. gimnazyum w Brzeżanach.

II. Plan nauki.

A. Przedmioty obowiązkowe.

Klasa I.

Religia. 2 godz. w tyg. Katechizm katolicki.

Język łaciński. 8 godz. tygod. Na podstawie Ćwiczeń Steinera i Scheindlera: Odmiana prawidłowa imion i czasowników; ważniejsze przyimki i spójniki; ćwiczenia w tłómaczeniu z polskiego na łaciński język i odwrotnie. Memorowanie. Elementarne wiadomości stylistyczne. Ustne ćwiczenia w mówieniu po łacinie na podstawie materyału znanego i przerobionego. Przyswojenie sobie pamięciowe kilkudziesięciu przysłowi i przypowieści. Od

listopada co tydzień zadanie szkolne (½ godz.); w 2-iem półroczu także domowe.

Język polski. 3 godz tyg. Elementarna nauka o zdaniu pojedynczem i złożonem; elementarna nauka odmiany imienia i słowa; niektóre zasady głosowni; nadto poznawanie części mowy i przygodna nauka składni i interpunkcyi. Wyraziste czytanie ustępów tak prozaicznych jak poetycznych: rozbiór, zdawanie sprawy z ustępów i opowiadanie. Uczenie się na pamięć poleconych ustępów. W 1-szem półroczu dyktaty co tydzień; w 2-iem półroczu na przemian dyktaty i wypracowania stylistyczne zrazu szkolne, przy końcu roku także domowe.

Język niemiecki. 6 godz. tygod. Czytanie i tłómaczenie wszystkich ustępów z wypisów Petelenza-Germana na kl. I.; rozmowa w niemieckim języku o rzeczach w branym ustępie zawartych; retrewersya Gramatyka według tejże książki. Uczenie się na pamięć słów, zwrotów i celniejszych ustępów. Co tydzień zadanie szkolne.

Geografia. 3 godz. tyg. Poglądowe zaznajomienie z zasadniczemi pojęciami geograficznemi. Dzienne ruchy słońca ze względu na położenie domu i szkoły w różnych porach roku. Główne pojęcia o kształtach lądu i wód, Podział ludności pod względem pochodzenia i religii, Najważniejsze systemy górskie i rzeki, oraz państwa i posiadłości we wszystkich częściach świata, Ćwiczenia w czytaniu i rysowaniu map.

Matematyka. 3 godz. tyg. (w 1-em półr. arytmetyka, w 2-iem p. arytmetyka i geometrya naprzemian). Z arytmetyki: System dziesiętny. Liczby rzymskie. Cztery gówne działania na liczbach całkowitych niemianowanych i mianowanych, całych i dziesiętnych. Miary metryczne i wagi. Liczby wielorakie Podzielność liczb. Najw. wspólna miara. Najmn. wsp. wielokrotność. Kurs elementarny rachunków na ułamkach zwyczajnych. Z geometryi: Pojęcia zasadnicze. Linia prosta, koło, kąty. Trójkąt (do przystawania), Ciągłe ćwiczenia domowe; szkolnych 4 w półroczu.

Historya naturalna. 2 godz. tyg. Przez pierwsze 6 miesięcy: Kręgowce. Od marca Świat roślinny.

Klasa II.

Religia. 2 godz. tyg. Dzieje starego Zakonu.

Język łaciński. 8 godz. tyg. Nauka odmian prawidłowych i nieprawidłowych z powtarzaniem materyału wziętego w kl. I. Uzupełnienie nauki o przyimkach i spójnikach. Ze składni: Acc i Nom. c. inf., Gerundium i Gerundivum. Abl. abs. i Coniug. periphr. Ustne ćwiczenia jak w klasie I. Ćwiczenia piśmienne, 3 szkolne i 1 domowe na miesiąc.

Język polski. 3. godz tyg. Nauka o zdaniu złożonem; nadto elementarne powtarzanie i uzupełnienie nauki o formach. Uzupełnienie interpunkcyi i ortografii. Czytanie wypisów, deklamacya. Wypracowania stylistyczne 3 na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne

Język niemiecki. 5 godz. tyg. Jak w kl I. z wypisów Petelenza-Germana na kl. II. Reprodukcya i rozmówki na podstawie ustępów podręcznika i przygodna nauka gramatyki Co tydzień zadanie, z tych na miesiąc jedno domowe.

Historya. 2 godz. tyg Dzieje starożytne ze szczególniejszem uwzględnieniem elementu biograficznego i powieściowego.

Geografia. 2 godz. tyg Szczegółowa geografia fizyczna i polityczna Azyi i Afryki Poziomy i pionowy układ Europy, szczegółowa geografia Europy południowej i W. Brytanii. Ćwiczenia w rysowaniu map

Matematyka. 3 godź. tyg. Z arytmetyki: Powtórzenie i uzupełnienie nauki o najw. wsp. dzielniku i najmn. wsp. wielokrotności. Systematyczna nauka o ułamkach zwyczajnych. Zamiana ułamków zwyczajnych na dziesiętne i odwrotnie. Stosunki i proporcye. Reguła trzech prosta w zastósowaniu do proporcyi i rachunku wnioskowania. Rachunek procentu pojedyńczego. Z geometryi: Osi symetryi prostych i kątów. Przystawanie trójkątów; zastósowanie tegoż; najważniejsze własności koła, czworoboku i wieloboku. Ćwiczenia i zadania jak w kl. I.

Historya naturalna. 2 godź. tyg. Przez pierwsze 6 miesięcy: Ptaki, gady, płazy, ryby, skorupiaki i robaki, mięczaki, szkarłupnie, jamochłony i pierwoszczaki. Od marca: Świat roślinny.

Klasa III.

Religia. 2 godź. tyg. Dzieje Nowego Zakonu.

Język łaciński. 6 godź. tyg. Z gramatyki (3 godź. tyg.): Powtórzenie materyału z klasy II; składnia zgody i rządu, przyimki z odpowiednimi przykładami. Czytanie i tłómaczenie (3 godź. tyg.) z Korneliusza Neposa wybranych żywotów t. j. wszystkich oprócz Alcybiadesa w wydaniu Kłaka. Co 14 dni zadanie szkolne, domowe co 3 tygodnie.

Język grecki. 5 godź. tyg. Odmiana prawidłowa imion i czasowników aż do słów na — μι z odpowiedniemi ćwiczeniami ustnemi i piśmiennemi. Od połowy I półr. i w II półr. co 14 dni zadanie domowe i szkolne naprzemian.

Język polski. 3 godź. tyg. Systematyczna nauka deklinacyi z ważniejszymi wyjątkami; systematyczna nauka składni rządu,

powtórzenie części mowy i zasad ortografii i interpunkcyi. Czytanie wypisów, deklamacya. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Język niemiecki. 4 godź. tyg. Swobodniejsza reprodukcya ustępów z wypisów Petelenza-Germana na kl. III. Uwzględnianie synonimów. Uczenie się na pamięć. Z gramatyki nauka o formach i składni rządu. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Historya i geografia. 3 godź. tyg. (1 godź. historyi i 1 godź. geografii naprzemian). Z historyi: Dzieje średniowieczne sposobem biograficznym z szczególniejszem uwzględnieniem historyi austryackiej. Z geografii: Powtórzenie i uzupełnienie geografii matematycznej. Szczegółowa geografia fizyczna i polityczna Europy środkowej, północnej i wschodniej (z wyjątkiem monarchii austr.-węg.), Ameryki i Australii. Ćwiczenia w rysowaniu map. Z dziejów kraju rodzinnego (1 godź. tyg.): Rys geografii Polski. Dzieje Polski od najdawniejszych czasów do śmierci Kazimierza Jagiellończyka.

Matematyka. 3 godź. tyg. Z arytmetyki: Cztery główne działania na liczbach ogólnych, całkowitych i ułamkowych. W związku z nauką geometryi: Podnoszenie do potęgi drugiej i wyciąganie 2-go pierwiastka. Liczby niezupełne. Z geometryi: Porównanie, przemiana i podział figur. Pomiar powierzchni. Twierdzenie Pitagorasa. Najważniejsze rzeczy z podobieństwa utworów geometrycznych. Ćwiczenia i zadania jak w kl. I.

Historya naturalna. 2 godź. tyg. I. półr.: Fizyka: Pojęcia wstępne, ciepło i chemia. II. półr.: Mineralogia.

Klasa IV.

Religia. 2 godź. tyg. Nauka o ceremoniach i obrzędach Kościoła katolickiego.

Język łaciński. 6 godź. tyg. Z gramatyki (naprzemian 2 i 3 godź. tyg.): Nauka o trybach i czasach, zdaniach; imperativus, infinitivus, nom. i accus. c. infin., oratio obliqua, participia, supinum, gerundium, spójniki — w połączeniu z odpowiedniemi ćwiczeniami ustnemi i piśmiennemi. Prozodya i metryka z czytaniem Owidyusza. Czytanie i tłómaczenie Caes. Comm. de Bello Gall. I. 1—29; IV; V; Ovid. Metam.: Cztery wieki, Zgromadzenie bogów. Co dwa tygodnie zadanie.

Język grecki. 4 godź. tyg. Słowa na — μι, niewzorowe. Składnia. Tłómaczenie z greckiego na polski język i odwrotnie. Zadania: 1 domowe i 1 szkolne na miesiąc podług ćwiczeń Winkowskiego-Taborskiego.

Język polski. 3 godź. tyg. Systematyczna nauka konjugacyi i składni w obrębie czasownika; systematyczna nauka o zdaniach złożonych i okresach. Nauka o wierszowaniu. Powtórzenie całej gramatyki w ogólnym zarysie. Czytanie wypisów. Deklamacya. Zadania jak w kl. III.

Język niemiecki. 4 godź. tyg. Jak w kl. III. z wypisów Petelenza-Germana na klasę IV. Z gramatyki nauka o zdaniu i uzupełnienie składni rządu. Zadania jak w kl. III.

Historya i geografia. 4 godź. tyg. 2 godź.: Historya nowożytna z szczególniejszem uwzględnieniem dziejów Austryi; 2 godź.: Szczegółowa geografia monarchii austro-węg. pod względem fizycznym i politycznym. Ćwiczenia w rysowaniu map. Z dziejów kraju rodzinnego (1 godź. tyg.): Dzieje Polski od r. 1492 do ostatnich czasów.

Matematyka. 3 godź. tyg. Z arytmetyki: Równania 1-go stopnia o jednej i kilku niewiadomych i takie równania 1-go, 2-go i 3-go stopnia niezupełne, które zachodzą w nauce geometryi w tejże klasie. Podnoszenie do sześcianu i wyciąganie 3-go pierwiastka; reguła trzech złożona, reguła łańcuchowa, reguła podziału, rachunek procentu składanego. Z geometryi: Wzajemne położenie linii prostych i płaszczyzn, kąty bryłowe, główne rodzaje brył. Najprostsze przypadki obliczania powierzchni i objętości brył. Graniastosłup, ostrosłup, walec, stożek, kula. Ćwiczenia i zadania jak w kl. I.

Fizyka 3 godź. tyg. Magnetyzm, elektryczność, mechanika, najważniejsze wiadomości z kosmografii. Akustyka. Optyka.

Klasa V.

Religia. 2 godz. tyg. Dogmatyka ogólna.

Język łaciński. 6 godz. tyg. Lektura (5 godz. tyg.): Livius I. XXI; Ovidius (Metam.): Phaeton, Philaemon et Baucis, Niobe, Orpheus et Euridice; (Fasti) De interitu Fabiorum, Hercules et Cacus; (Tristia) De vita sua, De ultima nocte. — Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne w związku z lekturą 1 godz. tyg. Co miesiąc zadanie szkolne.

Język grecki. 5 godz. tyg. Lektura (4 godz. tyg.): Xenoph. Anab. (wyd. Fiederera) ustępy: 1. 2. 6. 7. 13. 16. Cyrop. 1. 2.; Homeri Il. I. III. Ćwiczenia gramatyczne w związku z lekturą. Zadań szkolnych 4 w półroczu.

Język polski. 3 godz. tyg. Czytanie i rozbiór celniejszych utworów z rozmaitych rodzajów poezyi i prozy według podręcznika Próchnickiego. W całości czytano Pana Tadeusza. Zadań 7 w półroczu.

Język niemiecki. 4 godz. tygodn. Czytanie z wypisów Petelenza i Wernera z odpowiedniem objaśnieniem gramatycznem, stylistycznem i estetycznem. Ćwiczenia w opowiadaniu i uczeniu się na pamięć celniejszych ustępów. W półroczu 7 zadań: 4 domowe i 3 szkolne.

Historya i geografia. 3 godz. tyg. Dzieje starożytne, osobliwie Greków i Rzymian, do podboju Italii, przy ciągłem uwzględnianiu geografii.

Matematyka. 4 godz. tyg. Arytmetyka (2 godz. tyg.): Cztery główne działania liczbami algebraicznemi. Ułamki. Własności liczb. Proporcye i ich zostosowanie. Równania 1-go stopnia o jednej i kilku niewiadomych. Geometrya (2 godz. tyg.) Planimetrya. Ćwiczenia domowe ciągłe i 3 zadania na półrocze.

Historya naturalna. 2 godz. tyg. I. półr. Mineralogia; II. półr.: Botanika.

Klasa VI.

Religia. 2 godz. tyg. Dogmatyka szczegółowa.

Język łaciński. 6 godz. tyg. Lektura (5 godz. tyg.): Sallust. Bell. Jug.; Cicer. In Catil I.; Vergil. Ecl. I. Georg. Laudes Italiae, Laudes vitae rusticae, Aen. I. Ćwiczenia i zadania jak w kl. V.

Język grecki 5 godz. tyg. Lektura (4 godz.) Hom. Il. VI. VIII. XVI. XVIII. Xenoph. Mem. Herkules na rozstajnej drodze i O wartości przyjaźni; Herodoti VII. (z wyd. Terlikowskiego). Zadania i gramatyka jak w kl. V.

Język polski. 3 godz. tyg. Czytanie celniejszych utworów z autorów polskich XVI. XVII. i XVIII. wieku, z uwagami historyczno-literackiemi, gramatycznemi i estetycznemi na podstawie wypisów Tarnowskiego-Wójcika, t. I. Lektura według instrukcyi Zadania jak w kl. V.

Język niemiecki. 4 godz. tyg. Rzecz o rodzajach poezyi i prozy przygodnie na podstawie wypisów Petelenza i Wernera. Zadania jak w kl. V. Czytano w wydaniu Freytaga: Zriny, Hermann und Dorothea.

Historya i geografia. 4 godz. tyg. Historya rzymska od podboju Italii i dzieje średniowieczne. Z dziejów kraju rodzinnego (1 godz. tyg. w II. półr.): Geografia polski; Dzieje Polski do Łokietka.

Matematyka. 3 godz. tyg. Z arytmetyki: Ułamki ciągłe, potęgi, pierwiastki i logarytmy; równania 2-go stopnia. Z geometryi: w I. półr. stereometrya; w II. półr. trygonometrya. Ćwiczenia i zadania jak w kl. V.

Historya naturalna. 2 godź. tyg. Zoologia w połączeniu z zasadami anatomii i fizyologii ludzkiej.

Klasa VII.

Religia. 2 godz. tyg. Etyka chrześcijańsko-katolicka.

Język łaciński. 5 godz. tyg. Lektura (4 godz.) Cic. Pro Archia, Pro Roscio Amerino, Laelius; Vergil. Aen. VI. VIII. Zadania i gramatyka jak w kl. V.

Język grecki. 4 godz. tyg. Lektura (3 godz.) Demosth. Ol. II. Phil. I. III.; Hom. Od. I. 1—75. V. VI. VII. IX. Zadania i gramatyka jak w kl. V.

Język polski. 3 godz. tyg. Czytanie i rozbiór celniejszych utworów z początku XIX. wieku do Słowackiego włącznie. Lektura według instrukcyi. Zadanie co miesiąc: 3 domowe, 2 szkolne.

Język niemiecki. 4 godz. tyg. Hist. lit. niem. na podstawie wypisów Petelenza i Wernera do r. 1794. Lektura: Jungfrau von Orleans, Maria Stuart, Egmont, Wilhelm Tell. W półroczu 5 zadań, 3 szkolne 2 domowe.

Historya i geografia. 3 godz. tyg. Historya nowożytna. Z dziejów kraju rodz. (1 godz. tyg.) Dzieje Jagiellonów do Zygmunta III.

Matematyka. 3 godz. tyg. Z arytmetyki: Równania kwadratowe i wykładnicze o jednej i kilku niewiadomych, równania nieoznaczone; szeregi; rachunek procentu składanego; nauka kombinacyi; dwumian Newtona. Z geometryi; Trygonometrya wraz z zastosowaniem; geometrya analityczna w płaszczyźnie. Ćwiczenia i zadania jak w kl. V.

Fizyka. 3 godz. tyg. Mechanika. Ciepło. Chemia.

Logika. 2 godz. tyg.

Klasa VIII.

Religia. 2 godz. Historya kościelna.

Język łaciński. 5. godz. tyg. Horat. Carm. I. 1. 2. 3. 10. 11. 14. 20. 21. 22. 24. 26. 29. 31 34. 35. 37. 38; II. 2. 3. 6. 7. 10. 13. 15. 16. 17. 18. 20; III. 1. 2. 3. 5. 8. 9. 17. 21. 30; IV. 3. 15; Epod. 1. 7. 13; Sat. I. 1. 9. Epist. I. 2: Taciti Annales I. 1—15; IV. 1—9, 34—35, 37—42, 57—59; XV. 38—45, 60—65. Zadania jak w kl. V.

Język grecki. 5. godz. tyg. Platona Apologia, Kriton, Fedona ostatnie rozdziały; Sofoklesa Antygona; Hom. Od. XVI. Zadania i gramatyka jak w kl. V.

Język polski. 3. godz. tyg. Czytanie celniejszych utworów z ostatniego okresu lit. pol. w połączeniu z estetycznemi i historyczno-literackiemi uwagami. Lektura według instrukcyi. Zadań w I. pół. 2 szkolne 3 domowe, w II. pół. 3 szkolne.

Język niemiecki. 4. godz. tyg. Na podstawie wypisów Petelenza-Wernera Goethe i Schiller od r. 1794 i hist. lit. niem. XIX w. Lektura: Iphigenie auf Tauris, Wallensteins Tod, Braut von Messina, Die Ahnfrau. Zadań w I półr. 2 szkolne, 3 domowe, w II. półr. 3 szkolne.

Historya i geografia. 3. godz. tyg. I półr.: Szczegółowa historya monarchii austro-węg.; II. półr. 2 godz. tyg. Szczegółowy opis monarchii austro-węg. 1 godz. tyg. powtarzanie historyi starożytnej. Z dziejów kraju rodzinnego: (1 godz. tyg. w I. półr.): Od Zygmunta III. do ostatnich czasów.

Matematyka. 2. godz. tyg. Powtórzenie nauki matematycznej; ćwiczenia w rozwiązywaniu zagadnień algebraicznych i geometrycznych. Zadania jak w kl. V.

Fizyka. 3. godz. tyg. Magnetyzm Elektryczność. Ruch falowy. Akustyka. Optyka Kosmografia

Psychologia. 2 godz. tyg. Psychologia empiryczna.

B) Przedmioty nadobowiązkowe.

Język ruski. Udzielano tego przedmiotu jako względnie obowiązkowego w kl. I—VIII. w 2 godz. tyg. na podstawie planu przez c. k. Radę szkolną krajową przepisanego, nadto uczęszczało 26 uczniów kl. IV. na kurs przygotowawczy w 2 godz. tyg.

Historya kraju rodzinnego. Plan podano przy nauce historyi powszechnej w klasach III. IV. VI. VII. VIII.

Język francuski w 3 oddziałach w 6 godzinach tygodniowo według zatwierdzonego planu.

Rysunków wolnoręcznych udzielano w 2 oddziałach w 4 godzinach tygodniowo według zatwierdzonego planu.

Kaligrafii udzielano uczniom kl. I i II. w 2 oddziałach po 1 godz. tyg. Ćwiczenia w piśmie zwyczajnem podług wzorów Greinera, Peszkowskiego i Piórkiewicza.

Gimnastyka w 2 oddziałach w 6 godzinach tygodniowo. Musztra; ćwiczenia w kolumnach na miejscu lub postępowo wolne i przyborami; ćwiczenia przyrządowe.

Śpiew, 2 oddziały w 4 godz. tyg. W pierwszym oddziale uczono teoryi, w drugim ćwiczono w śpiewie chóralnym.

III. Tematy do wypracowań pisemnych[1]).

a) z języka polskiego.

Klasa V a.

1. Miejsce moje rodzinne. (Ćwiczenie w stylu opisowym). 2. Podanie o założeniu Rzymu. (Na podstawie lektury łacińskiej).* 3. Dawne czasy według Sędziego a Podkomorzego. (Na podstawie I. ks. »Pana Tadeusza.«) 4. Bunt w Tarsie. (Na podstawie lektury greckiej).* 5. Dola wygnańca (na podstawie nowelli Sienkiewicza »Latarnik.«) 6. Rozmowa Litawora z Rymwidem (na podstawie lektury szkolnej).* 7. Rozwinąć myśl zdania. »Umiej być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela.« 8. Akcya powieściowa w czterech pierwszych księgach »Pana Tadeusza«).* 9. Skąpstwo a oszczędność (porównanie). 10. W jaki sposób poznaje Halina rodzinną wioskę?* 11. Odysseusz u Polifema (na podstawie lektury szkolnej). 12. Jakie typy przedstawia Krasicki w satyrze: »Marnotrawstwo«?* 13. Wychowanie młodzieży u Persów. 14. Wizerunek Cześnika Raptusiewicza w »Zemście Al. hr. Fredry.*

Klasa V b.

1. Miejsce moje rodzinne. (Ćwiczenie w stylu opisowym). 2. Przygotowania wojenne Cyrusa Młodszego (na podst. lekt. gr.).* 3. Krajobraz litewski (na podst. I. ks. »Pana Tadeusza«). 4. Czyny Wołodyjowskiego w potrzebie żwanieckiej (na podst. lekt. szkol.).* 5. Agitacya ks. Robaka. 6. Bitwa pod Kunaksą (na podst. lekt. gr.).* 7. Młodość Skawińskiego na podst. »Latarnika« Sienkiewicza). 8. Zaścianek Dobrzyński. Opis na podstawie »Pana Tadeusza«. 9. Wspólność narodowa Greków (na podstawie nauki historyi powszechnej).* 10. »Niebieska opieka tajnie nagradza uczynki człowieka (Opowiadanie na podstawie Wiesława). 11. Początek wiosny. Opis.* 12. Zajazd na Soplicowo (na podst. »Pana Tadeusza«). 13. Pogrzeb Kościuszki. Treść dumy K. Ujejskiego.* 14. Wina i kara w tragedyi Szekspira p. t. »Makbet.«

Klasa VI a.

1. Dlaczego w początkach piśmiennictwa polskiego używano języka łacińskiego?* 2. Uzasadnić myśl zawartą w zdaniu Mickiewicza: »Ładem i domy i narody słyną. Z jego upadkiem domy i narody giną.« 3. Stanowisko i znaczenie Reja w literaturze polskiej.* 4. Dobra książka a przyjaciel. 5. Jakie wady wytyka Kochanowski

[1]) Tematy oznaczone gwiazdką opracowywali uczniowie w szkole.

spółeczeństwu polskiemu w swoim utworze p. t. »Satyr«?* 6. Wybitniejsze osoby i ich role w »Odprawie posłów greckich.« 7. Zwięzła treść Trenu XIX. i jego związek z poprzednimi.* 8. Na jakie grzechy powstaje skarga w III. Kazaniu sejmowem i jaką przepowiada karę?* 9. Przyjemności i korzyści podróży. 10. Charakterystyka Piotra Skargi (na podstawie kazania pogrzebowego F. Birkowskiego).* 11. Poematy historyczne i bohaterskie w literaturze pol. XVII. w. (Charakterystyka na podst. nauki szkolnej). 12. Zasługi Konarskiego około oświaty w Polsce.* 13. Jakie wady wytyka Naruszewicz spółeczeństwu polskiemu w swej satyrze p. t. »Chudy literat«? 14. Jaką rolę odgrywa służba w komedyi Zabłockiego »Fircyk w zalotach«?*

Klasa VI b.

1. Jakie znaczenie miało przyjęcie chrześcijaństwa dla narodu polskiego i jego literatury?* 2. Szkoła a ogród. 3. Dlaczego Modrzewskiemu należy się chwała największego z naszych pisarzy politycznych?* 4. Ogień jako przyjaciel i wróg człowieka. 5. Pochwała życia wiejskiego (na podstawie XII pieśni Sobótki Jana Kochanowskiego). 6. Wykazać związek chórów w Odprawie posłów greckich z osnową tego dramatu. 7. Śmierć Fryderyka Herburta pod Sokalem (Na podstawie »Pieśni o Frydruszu«).* 8. Znaczenie Kazań sejmowych Skargi w literaturze politycznej w. XVI.* 9. Przyjemności i zabawy w porze zimowej. 10. Obrzędy weselne w staropolskim domu (Na podstawie sielanki Szymonowicza »Kołacze«).* 11. Zalety i wady literatury polskiej w XVIII. w. 12. Tok myśli w satyrze Krasickiego »Świat zepsuty«.* 13. »Żale Sarmaty« Karpińskiego a »Głos umarłych« Naruszewicza (Zestawienie). 14. Stanowisko i znaczenie Fr. Zabłockiego w literaturze polskiej.*

Klasa VII.

1. Cywilizacyjne znaczenie odkrycia Ameryki. 2. Stanowisko Morawskiego wobec walki klasyków z romantykami (Na podstawie »Listów do klasyków i romantyków«).* 3. Dlaczego starożytni uważali wygnanie za jednę z najcięższych kar? 4. II. i IV. część »Dziadów« jako wyraz romantycznego kierunku w poezyi polskiej.* 5. Związek »Powieści Wajdeloty« z balladą »Alpuhara«. 6. Dlaczego »Pan Tadeusz« jest epopeją narodową?* 7. Wykazać związek między życiem Mickiewicza a jego dziełami. 8. Z jakich pierwiastków składa się powieść poetyczna »Marya«?* 9. Węzeł dramatyczny i rozwiązanie w komedyi Fredry »Śluby panieńskie«. 10. Jaką rolę odgrywa przypadek w »Balladynie« Słowackiego?.*

Klasa VIII.

1. Znaczenie piśmiennictwa w życiu narodów. 2. Tło historyczne w »Irydyonie«.* 3. Uzasadnić myśl zawartą w zdaniu: »Kto szuka tego, co łatwe, nie znajdzie nigdy tego, co wielkie«. 4. Postać bohatera w tragedyi Korzeniowskiego »Mnich«.* 5. Wpływ Francyi na Europę pod względem umysłowym w XVII i XVIII. w. 6. Wyjaśnić i uzasadnić zdanie Mickiewicza: »Najlepszy muzyk zmiesza orkiestrę dobraną, Jeżeli grając, pragnie, aby go słyszano«.* 7. Wyjaśnić i uzasadnić myśl A. Mickiewicza: »I ten szczęśliwy, kto padł wśród zawodu, Jeżeli poległem ciałem dał innym szczebel do sławy grodu«.* 8. Porównać stan i charakter piśmiennictwa polskiego w dwu ostatnich okresach.*

b) z języka ruskiego.

Klasa V.

1. Найкрасша хвиля моїх сегорічних вакаций. 2. Роля Ахилля в Іліяді Гомера.* 3. В яких образах представляє автор „Слова о полку Ігоревім“ битви? 4. Пекло в Дантовій „Божественній комедиї“.* 5. Значінє Фенїкіян в розвою людскости. 6. Ромуль а Нума Помпілїй в розвою Риму.* (На підставі лектури Лївія). 7. Мій сегорічний „Сьвятий вечір“. 8. Значінє мінералів для чоловіка.* 9. Забаганки і неудачі Мартина Борулї. 10. Город а село.* 11. Мит про Нїобу.

Klasa VI.

1. Цьвіт а надія (Параллеля). 2. Що завдячує Русь Болгариї?* 3. Вражіня нічного погідного неба на душу чоловіка. 4. Характеристика дум історичних.* 5. Значінє дїяльности Константина Великого в розвою людскости. 6. Золото і желїзо під зглядом значіня в житю людскім. 7. Голос совісти.* 8. Чим ріжнить ся нарід україньско-руский від великоруского. 9. Виправа Ксеркса на Грецию.* 10. Зміст і значінє Шевченкових „Неофітів“.

Klasa VII.

1. Аллеґория в „Веснівцї“ Маркіяна Шашкевича. 2. Хід думок в Шевченковій „Одї до Основяненька“.* 3. Обяснити пословицю: „Згода будує, незгода руйнує“. 4. Уклад і головні думки першої бесїди Демостена проти Филипа. 5. Провідна думка Шевченкових „Неофітів“.* 6. Траґічність в „Гальшцї Острожскій“. 7. Характер „Гальшки Острожскої“.* 8. Значінє Юрія Федьковича в україньско-рускій лїтературі. 9. Прихід Одиссея до краю Феаків.* 10. Характер Ярополка в траґедиї Корнила Устияновича: „Ярополк І. Сьвятославич, князь Київский“.

Klasa VIII.

1. Про яку науку думає Шевченко в словах:

„Хотїлоб ся жить на сьвітї,
Та ба — треба вчитись,
Ще з малечку треба вчитись,
Як на сьвітї жити, —
А то бити муть — тай дуже“.
(Москалева криниця).

2. Вина Сократа.* 3. Що думати про автора „Слова о полку Ігоревім“ на підставі єго твору. 4. Значінє змислів в інтелектуальнім розвою чоловіка. 5. Відносини Горация до Августа.* 6. Що думати про Горациєву „aurea mediocritas“. 7. Початок і розвій грецкої драми.* 8. Реформи Мариї Тереси і Йосифа II.*

c) Z języka niemieckiego.

Klasa V. a.

1. Hercules am Scheidewege (Nach der Schullectüre).* 2. Der Zauberlehrling (Nach Goethe frei erzählt). 3. Beschreibung der Katakomben in Aegypten. 4. Die Akropolis in Athen und ihre Prachtbauten (Auf Grund der Lectüre).* 5. Hektors Tod (Nach der Lectüre).* 6. Die Freuden des Winters. 7. Cyrus am Hofe des Astyages (Nach dem Gelesenen).* 8. Cimon. Eine Charakteristik. 9. Die Sage von der Gründung Roms. (Nach dem Gelesenen).* 10. Die Verherrlichung der Freundestreue in der Ballade »Die Bürgschaft.« 11. Frucht des Gebetes (Nach dem Gelesenen).* 12. Welchen Wert haben für uns die Culturpflanzen (Nach der Schullectüre). 13. Hochzeitlied (Nach Goethe frei erzählt).* 14 Ein Edelhof in Polesien (Nach der Schullectüre).

Klasa V. b.

1. Das Königthum bei den alten Aegyptern (Nach dem Schulunterricht).* 2. Graf Adlerstamm auf der Hahnenjagd (Nach dem Lesebuche). 3. Die Glücklichen nach Solons Ausspruch. 4. Charakteristik des alten Dieners (Nach der Schullectüre).* 5. Des Lykurgus Einrichtungen (Nach dem Schulunterricht). 6. Der Nutzen der Eisenbahnen (Nach der Disposition).* 7. Die Rache des Redlichen.* 8. Der edle Säemann (Nach der Schullectüre). 9. Die Unterwelt nach griechischer Vorstellung (Nach der Schullectüre).* 10. Der Bau der Pflanzen (Nach der Lectüre). 11. Der Frühling und seine Gäste (Nach der Disposition). 12. Die Kraniche des Ibykus (Gedrängte Inhaltsangabe.* 13. Ein Polesier Bauer (Nach der Schullectüre).* 14. Der Nutzen der Wälder (Nach der Disposition).

Klasa VI. a.

1. Telemach bei Odysseus (Nach Odyssee IV).* 2. Licht- und Schattenseiten der Neugierde (Nach dem Gespräche des Pfarrers und Apothekers in »Hermann und Dorothea«). 3. Jugurthas Jugendjahre (Nach Sallust). 4. Welche Gründe bewogen den Ritter Dieudonné zum Kampfe mit dem Drachen und wie bereitete er sich dazu vor? * 5. Das Glück von Edenhall (Nach L. Uhland frei erzählt). 6. Vertheidigung Reinekens durch Grimbart (Nach Gesang I).* 7. Jeder ist seines Glückes Schmied (Nach der Disposition). 8. Hectors Abschied von Andromache (Nach der Schullectüre).* 9. Labor non onus sed beneficium. 10. Die Theilung der Erde.* 11. Bernhard von Clairvaux (Auf Grund des geschichtlichen Schulunterrichtes).* 12. Vergils Leben und Schriften (Nach dem Lateinunterricht). 13. Pegasus im Joche.* 14. Niklas' Zriny's Charakter (Nach dem Monolog in Körners Zriny).

Klasa VI. b.

1. Rudolfs v. Habsburg frommer Sinn (Nach Schillers Ballade »Der Graf von Habsburg»).* 2. Kudrun am Meeresstrande. 3. Charakteristik des Wirtes in Goethes »Hermann und Dorothea« (Nach dem I. Gesange).* 4. Aus welchen Motiven handeln die Hauptpersonen in Schillers »Taucher« ? 5. Charakteristik des Kaisers Tiberius (Nach dem Lesebuche). 6. Die Hunnenschlacht aus Ekkehard.* 7. Per aspera ad astra (Nach der Disposition). 8. Der Hof des Königs Nobel (Nach Goethes »Reineke Fuchs«). 9. Einigkeit macht stark. 10. Rede Jugurtha's an seine Soldaten vor der letzten entscheidenden Schlacht gegen die Römer.* 11. Ein Sandkörnchen auf seiner Wanderung (Auf Grund des Lesestückes 42).* 12. Welche Gründe bewogen den Xerxes zum Zuge gegen Griechenland? (Nach Herodot VII). 13. Die Türkenscenen im 1-ten Act von Körners Zriny (Nach der Schullectüre).* 14. Rast' ich, so rost' ich (Nach der Disposition).

Klasa VII.

1. Das Hildebrandslied (Inhaltsangabe).* 2. Die Lage Frankreichs bei dem Auftreten der Jungfrau von Orleans (Nach Schillers gleichnamiger Tragödie). 3. Leben und Charakter Mortimers (Nach Schillers »Maria Stuart«).* 4. Die Poesie in den Händen der Bürger.* 5. Die Verherrlichung der Treue im Niebelungenliede. 6. Die Folgen des 30-jährigen Krieges. 7. Hüons abenteuerliche Fahrt nach Bagdad.* 8. Klopstocks Verdienste um die deutsche Literatur.* 9. Der erste Aufzug von Schillers »Wilhelm Tell« als Drama für sich behandelt. 10. Egmont und Oranien (Nach Goethes »Egmont«).*

Klasa VIII.

1. Es sind die Worte: »Wehe dem, der zu der Wahrheit geht durch die Schuld« auf Grund des Gedichtes »Das verschleierte Bild zu Sais zu erläutern.* 2. Die Vertreter verschiedenen Truppentheile in »Wallensteins Lager« (Eine Charakteristik). 3. Welche Gründe bestimmen Iphigenie die Werbung des Königs Thoas zurückzuweisen?* 4. Die Elemente hassen das Gebild der Menschenhand. 5. Nur den Griechen war es beschieden, die Kunst zu ihrer schönsten Blüte zu entfalten. 6. Die Ursachen des Verfalls des weströmischen Reiches. 7. Welthistorische Bedeutung der Schlacht bei Wien 1683.* 8. Alexander der Grosse und Julius Caesar (Eine Vergleichung).*

IV. Zadania maturyczne.

1. Zadanie łacińsko-polskie: a) Taciti Ann. II. 71—72.; b) Tacit Ann. XVI. 18—19.; c) Cic. Off. I. 26. 90—91.

2. Zadanie polsko-łacińskie: a) Z dawnych wyp. pol. na kl. II. ust. 34. Pierwiastkowe dzieje Gallów aż do Cezara na str. 127 i 128 od słów: »Uśmierzywszy Kartaginę lud rzymski całą potęgę — do »Rzym stał się panem całych Włoch aż do podnóża Alp.»; b) Welter-Sawczyński I. ustęp na str. 217 »Bitwa na polach Farsalskich— aż do słów »został na wybrzeżu zamordowany»; c) Welter-Sawczyński I. ustęp na str. 185 i 186 Wojny ze Samnitami i Latynami od słów: Po wojnie ze Samnitami wybuchła niezadługo wojna z Latynami — aż do »spiął konia i na Latynów uderzył».

3. Zadanie grecko-polskie: a) Plat. Gorg. XXXIX. od słów: »Διὰ ταῦτα δὴ....« do »....τῶν χειρόνων τε καὶ ἡττόνων.«; b) Plat. Prot 347 C — 348 A od słów: »καὶ γὰρ δοκεῖ μοι τὸ περὶ ποιήσεως....« do »..τούτοις τέλος ἐπιθεῖναι.«; c) Plat Prot. 328 D— 329 D. od słów: »Ω παῖ Απολλοδώρου, ὡς χάριν...« do »....ὅ ἔτι ἐπιποθῶ«.

4. Zadania polskie: a) Objaśnić i uzasadnić przykładami z historyi powszechnej zdanie Horacego: Vis consilii expers mole ruit sua; vim temperatam di quoque provehunt in maius; b) Na jakich pierwiastkach rozwinęła się literatura polska w pierwszej połowie XIX. wieku?; c) Wpływ obcych literatur na piśmiennictwo polskie od najdawniejszych czasów do r. 1863.

5. Zadanie ruskie: Австрия — заборолом Европи перед Турками.

6. Zadanie niemieckie: a) Was verdanken wir den Culturvölkern des Alterthums?; b) Warum haben die Römer auf dem Gebiete der Kunst nichts Originelles geschaffen?; c) Warum war es den Griechen nicht vergönnt, eine Weltherrschaft zu gründen?

7. Zadanie matematyczne: a) 1) Obliczyć objętość walca, w którego podstawę wpisany jest trójkąt o bokach: a = 3 cm., b) = 4 cm., c = 5 cm., wysokość zaś bryły = oddaleniu punktu 20, — 20 od prostej 3y = 4x + 40

2) $5^{2x-1} + 5^{2x} + 5^{2x+1} + 5^{2x+2} = 2\left[4^{2x-1} + 4^{2x} + 4^{2x+1} + 4^{2x+2}\right]$
$+ 25 . 4^{2x-1}$

3) Na podstawie teoryi o sumach nieskończonej ilości wyrazów postępów geometrycznych znaleść wartość $1{\cdot}0\dot{3}\dot{7}$?

b) 1) $\sqrt[x]{5} \cdot \sqrt[y]{0{\cdot}2} = 1$

$\sqrt[x]{4{\cdot}92} : \sqrt[y]{1{\cdot}23} = 4$

2) Obliczyć objętość beczki, której obręcz środkowa ma r = e krzywej: $80x^2 + 144y^2 = 11520$
a podstawa dolna = górnej dana jest równaniem:
$x^2 + y^2 = 8 \times + 12y - 27$
oś beczki = 18 dm. (jednostki układu analityczn. = 1 dm).

3) Suma trzech po sobie następujących wyrazów postępu geom. $= {}^{19}/_2$ a suma ich wartości odwrotnych ${}^{19}/_{18}$; znaleść te wyrazy.

c) 1) a (1 — cos 2x) = b sin 2x

2) Jaka jest powierzchnia walca opisanego na sześcianie, którego krawędź równa się większej osi krzywej: $4x^2 + 81y^2 = 324$

3) Suma postępu geometrycznego nieskończonego = 12; drugi jego wyraz równa się 27-krotnemu 5-temu wyrazowi; wyznaczyć ten postęp.

V. Fundusz na wsparcie biednych uczniów.

Dochód:

Pozostało z roku szkolnego 1900	203 K. 14 h.
Złożono do puszek przy wpisach i na egzortach .	146 „ — „
Zasiłek Tarnopolskiej Kasy Oszczędności . .	200 „ — „
Procenta od kapitału żelaznego za dwa lata .	80 „ 80 „
Od W. P. Prof. Dańca	11 „ — „
Od W. P. Michaliny Schwarz	41 „ 40 „
Razem	682 K. 34 h.

Rozchód:

Na mundurki dla biednych uczniów . . .	200 K.	— h.	
Na książki	45 „	40 „	
Na zapomogi	297 „	— „	
Razem	542 K.	40 h.	

Zestawienie:

Dochód . . .	682 K.	34 h.
Rozchód . . .	542 „	40 „
Pozostało na rok szk. 1901/1902	139 K.	94 h.

Żelazny kapitał złożony w Tarnopolskiej Kasie Oszczędności wynosi 1000 Koron.

Pomoc koleżeńska.

Oprócz księgozbioru złożonego z 500 obecnie zużytych książek szkolnych przeważnie dla niższych klas, powstałego w części drogą kupna, częścią z darów uczniów, założył w roku szkoln. 1899/1900 prof. A. Gawalewicz osobny zbiór liczący około 800 książek. Książki zużyte składają uczniowie na końcu drugiego półrocza, za co na początku następnego roku otrzymują książki potrzebne do wyższej klasy.

VI. Ważniejsze rozporządzenia władz szkolnych.

Rozp. z dnia 14. sierpnia 1900 L. 9477 poleca Wysoka c. k. Rada Szkolna kraj. prośby chorych nauczycieli o urlop dla poratowania zdrowia przedkładać c. k. Starostwom do zaopiniowania lekarza powiatowego, natomiast proszący nie potrzebują dołączać do prośb świadectw lekarskich.

Rozp. z dnia 24. sierpnia 1900 l. 547 pr. poleca Wysoka c. k. Rada Szkolna kraj. urządzić w dniu 4. października uroczysty obchód dla młodzieży z powodu 70. rocznicy urodzin Najjaśniejszego Pana.

Rozp. z dnia 13. września 1900 l. 11511 poleca niemieckie tabele osobowe członków grona nauczycieli układać w tym samym porządku, w jakim są spisani członkowie grona w spisie sumarycznym.

J. E. p. Minister wyzn. i ośw. przeznaczył rozp. z dnia 16. lipca 1900 l. 10937 na wewnętrzne urządzenie obu gimnazyów na rok 1901 ryczałt 1000 K.

Okólnikiem z dnia 19. października 1900 l. 637 pr. poleciła Wys. c. k. Rada Szk. kraj., by wszystkie egzamina odbywały się w obec-

ności Dyrektora, lub wyznaczonego przez niego zastępcy i żeby wypracowania pisemne z egzaminów przechowywano w aktach szkolnych przynajmniej rok.

Rozp. z dnia 8. października 1900 l. 18045 podniósł J. E. p. Minister wyzn. i ośw. ryczałt na druk sprawozdania Dyrekcyi z 240 K. na 280 K. na tak długo, dopóki Gimnazyum Franciszka Józefa nie będzie samoistnym zakładem.

Rozp. z dnia 20. Października 1900 l. 27435 polecił J. E. p. Minister wyzn. i ośw., by przy wnioskach o obsadzenie posad nauczycieli wymieniano w tabeli kompetentów, czy kandydaci, nie mający ukończonych lat 25, uczynili zadosyć obowiązkowi czynnej służby wojskowej.

Rozp. z dnia 30. listopada 1900 l. 31793 wyjaśnia Wysoka c. k. Rada Szk. kraj., że pobór wynagrodzenia pomocników sługi szkolnego obok zasiłku z kasy chorych jest niedopuszczalny.

Rozp. z dnia 19. lutego 1901 l. 4628 poleca Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. donosić sobie o każdym wypadku przedłożenia przez ucznia fałszywej metryki urodzenia celem obejścia przepisów o egzaminach wstępnych do I. klasy.

Rozp. z dnia 1. marca 1901 l. 6467 wydaje Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. wskazówki co do umundurowania służby.

Rozp. z dnia 17. maja 1900 l. 916 kom. c. k. Rady Szkoln. kraj. z dnia 1. kwietnia 1901 l. 12728 poleca Wysokie c. k. Ministerstwo Dyrekcyom przedkładać z końcem roku szkolnego urzędom podatkowym wykaz taks pobranych za egzaminy przez członków grona nauczycieli, a interesowanym wykaz sumaryczny.

Rozp. z dnia 27. grudnia 1900 l. 33504 postanawia Wysokie Ministerstwo wyzn. i ośw., że od września 1901 ma się w zakładzie głównym odbywać nauka języka ruskiego według planu A. t. j. jako przedmiotu względnie obowiązkowego.

Rozp. z dnia 11. czerwca 1901 l. 14527 zawiadomiła Wysoka c. k. Rada Szkolna kraj., że J. E. p. Minister wyzn. i ośw. udzielił Kierownikowi klas ruskich 900 K. tytułem jednorazowego datku na uzupełnienie zbiorów nakowych dla c. k. Gimnazyum Franciszka Józefa.

VII. Kronika zakładu.

Rok szkolny rozpoczął się dnia 3. września 1900 uroczystem nabożeństwem w kaplicy dawnego konwiktu O. O. Jezuitów i w cerkwi miejskiej parafialnej.

Egzamina wstępne do klasy pierwszej odbyły się dnia 14. lipca i 1. września 1900. Do egzaminu wstępnego do klasy pierwszej

z językiem wykładowym polskim zgłosiło się 110 uczniów szkół publicznych i 29 prywatystów, złożyło egzamin 98 uczniów szkół publicznych i 23 prywatystów, reprobowano 12 uczniów szkół publicznych i 4 prywatystów. Do klasy pierwszej z językiem wykładowym ruskim przystąpiło do egzaminu 64 uczniów szkół publicznych i 32 prywatystów, przyjęto z nich 60 uczniów szkół publicznych i 4 prywatystów.

Egzamin wstępny do klas II—VIII składało w ciągu całego roku szkolnego 16 uczniów, z nich złożyło egzamin 10, przyjęto do klasy niższej 4, reprobowano całkiem 2.

Dnia 10. września, jako w rocznice zgonu i dnia 19. listopada, jako w dniu imienin odprawiono uroczyste nabożeństwa w kaplicy pokonwiktowej i w cerkwi parafialnej za spokój duszy Najjaśniejszej Pani śp. Cesarzowej Elżbiety.

Dnia 25. września 1900 objął Dr. Emil Kalitowski kierownictwo c. k. gimnazyum Franciszka Józefa.

Dnia 29. września 1900 odbyła się w Tarnopolu rzadka uroczystość poświęcenia nowego kościoła, wzniesionego przez O. O. Jezuitów.

Od dnia 19. do 27. października 1900 hospitował gimnazyum z językiem wykładowym polskim c. k. Inspektor kraj. Jan Lewicki i zakończył hospitacyę konferencyą.

Dnia 4. października 1900, jako w siedmdziesiątą rocznicę imienin Najjaśniejszego Pana, odbyły się uroczyste nabożeństwa dla młodzieży w kościele parafialnym, w cerkwi parafialnej i w synagodze Perla. Następnie zgromadziła się młodzież w stosownie przybranej sali Tow. gimn. »Sokół«, gdzie po odśpiewaniu kantaty przemówił najprzód do młodzieży Dyrektor, kreśląc życie Najjaśniejszego Pana jako człowieka i monarchy i podnosząc Jego dobrodziejstwa dla wszystkich ludów zamieszkujących monarchię Austryacko-węgierską, a szczególnie dla Polaków i Rusinów. Następnie wypowiedział uczeń Jan Raczyński z kl. IV. wiersz okolicznościowy napisany przez prof. W. Kubika w języku polskim, Ambroży Redkiewicz z kl. VIII. wiersz »Łza Monarchy« w języku ruskim i uczeń Kazimierz Słowikowski z kl. IV. wiersz w języku polskim napisany przez prof. Andrzeja Procyka p. t. Boże ochraniaj Cesarza. Na zakończenie odśpiewał chór młodzieży Hymn ludu.

Dnia 5. października umarł na tyfus uczeń kl. II. gimnazyum Franciszka Józefa Bazyli Hołowka. Młodzież odprowadziła zwłoki towarzysza na miejsce wiecznego spoczynku, a następnego dnia wzięła udział w nabożeństwie żałobnem za spokój jego duszy.

W październiku i listopadzie szerzyła się w mieście nagminnie szkarlatyna, wypadki jednak zasłabnięcia między uczniami były rzadkie i miały przebieg łagodny.

Dnia 3. grudnia 1900 uczciła młodzież pamięć wieszcza Adama Mickiewicza wieczorkiem deklamacyjno-wokalnym; taki sam wieczorek urządziła młodzież dnia 28. kwietnia 1901 ku czci narodowego poety ruskiego Tarasa Szewczenki.

Dnia 14. grudnia 1900 zakończył życie po długiej chorobie uczeń Kazimierz Kaznowski. Młodzież wzięła udział w pogrzebie jego i w nabożeństwie żałobnem za spokój jego duszy.

Dnia 28. stycznia 1901 nadeszła smutna wiadomość ze Lwowa o śmierci prof. Edwarda Strutyńskiego. Na pogrzeb zacnego profesora udała się do Lwowa deputacya młodzieży i grona nauczycieli, a w dniu pogrzebu odprawiono nabożeństwo żałobne w kościele i cerkwi za spokój jego duszy.

Dnia 30. stycznia zakończono pierwsze półrocze rozdaniem świadectw uczniom.

Dnia 29. kwietnia 1901 zakończył życie emerytowany profesor tutejszego zakładu Michał Dura. Młodzież obu zakładów wzięła udział w pogrzebie zacnego męża i w nabożeństwie za spokój jego duszy.

Dnia 10. maja 1901 wzięła udział młodzież obu zakładów w żałobnem nabożeństwie za spokój duszy śp. Arcybiskupa Izaaka Isakowicza, wielkiego przyjaciela młodzieży i honorowego obywatela naszego miasta.

Dnia 25. maja 1901 zachorował ciężko profesor Konstanty Dmytrów, jego godziny rozebrali nauczyciele, a kl. VIII. i egzaminowanie przy maturze objął p. Kierownik gimnazyum Franciszka Józefa Dr. E. Kalitowski.

Dnia 2. i 3. czerwca 1901 zrobiło 25 uczniów gimnazyum polskiego pod kierunkiem prof. Adolfa Gawalewicza wycieczkę do Worochty. Młodzież ta zwiedziła Stanisławów, dolinę Prutu między Jaremczem i Worochtą i pasmo Czarnej Hory ze szczytu Rebrowacza.

Pisemny egzamin dojrzałości odbył się w dniach 6. do 11. maja; ustny pod przewodnictwem c. k. Inspektora krajowego gimnazyów W. P. Jana Lewickiego w dniach 25. czerwca do 4. lipca 1901. Warunki, w których ten egzamin składali abituryenci, były jeszcze niekorzystniejsze niż w ubiegłym roku, ponieważ p. prof. K. Dmytrów zachorował ciężko 25. maja i egzaminował ich Dr. E. Kalitowski, który nie miał sposobności poznać ich wiedzy przed egzaminem.

Dnia 28. czerwca, jako w rocznicę śmierci odprawiono dla młodzieży nabożeństwo żałobne za spokój duszy śp. Cesarza Ferdynanda I.

Dnia 5. lipca 1901 odbyło się uroczyste rozdanie świadectw dojrzałości abituryentom wobec zaproszonych gości, grona nauczy-

cielskiego i młodzieży gimnazyalnej. Do abituryentów przemówił c. k. Dyrektor, a odpowiedział imieniem abituryentów Koller Jerzy, poczem młodzież odśpiewała »Hymn ludu«.

Dnia 13. lipca 1901 po uroczystem nabożeństwie rozdano młodzieży świadectwa szkolne za II. półrocze.

Egzorty passyjne dla uczniów gimnazyum Franciszka Józefa odbywały się 25., 26. i 27. marca, dla uczniów głównego zakładu 31. marca, 1. i 2. kwietnia 1901.

W roku szkolnym 1900/1 przystępowała młodzież obydwóch obrządków katolickich trzy razy do św. Sakramentów, mianowicie gimnazyum Franciszka Józefa 28. października 1900, 28. marca i 17. czerwca 1901, głównego zakładu 30. października 1901, 3. kwietnia i 19. czerwca 1901.

VIII. Fizyczny rozwój młodzieży.

Stan zdrowia młodzieży w ostatnim roku nie był zupełnie pomyślny. Wielu uczniów chorowało na influencę w porze zimowej, a kilku w jesieni na szkarlatynę, która jednak miała przebieg łagodny.

W Bursie nauczycielskiej miało umieszczenie, utrzymanie i nadzór z zakładu głównego 42, z gimn. rusk 2, w Bursie ruskiej z gł. zakł 12, z gimn. rusk. 40 uczniów gimnazyalnych.

Z nauki gimnastyki korzystało w pierwszem półroczu z polsk. gimn. 144, z rusk. gimn. 138, na końcu drugiego półrocza z gimn. polsk. 191, z gimn. rusk. 112 uczniów. — Towarzystwo łyżwiarskie ułatwiło i w tym roku młodzieży korzystanie z toru przez obniżenie ceny wstępu, przeważna jednak część młodzieży używała ślizgawki na stawie.

Kapela składa się z 23 instrumentów. Uczniowie wyuczyli się grać 8 utworów i przygrywali podczas wycieczek i na dziedzińcu szkolnym podczas pauz.

Zabawy na placu zabaw odbywały się pod kierunkiem nauczycieli, o ile na to pogoda pozwalała; nadto odbyła młodzież poszczególnych klas kilka wycieczek w okolicę Tarnopola.

IX. Wzrost zbiorów naukowych w r. 1900/1.

A. Zakład główny.

1. Biblioteka nauczycielska powiększyła się w r. b. o 84 dzieł w 130 tomach i 243 programów szkół średnich; liczy

zatem obecnie 3186 dzieł w 7742 tomach i 7705 progr., razem 15447 sztuk. Do tegorocznych ofiarodawców należą: 1) Akademia Umiej. w Krakowie 17 tomów, 2) Biblioteka Uniwers. we Wiedniu 12 dzieł od księgarza i nakładcy Konegen'a, 3) Radca sekcyi w Min Wyzn i Ośw. Dr. H. Jirecek 3 dzieła, 4) Towarzystwo Nauczycieli szkół wyższych we Lwowie 4 tomy, 5) Prof. Dr. Lewicki 2 dzieła, 6) Dyr. W. Satke 2 dzieła, 7) Prof Dr. M. Jezienicki i Prof. Christof we Lwowie po 1 dziele; wszystkim ofiarodawcom składa Dyrekcya c. k. gimnazyum na tem miejscu najserdeczniejsze podziękowanie.

2. Biblioteka dla młodzieży liczy: a) polska 893 dzieł w 1331 tomach; b) ruska 406 dzieł w 410 tomach; c) niemiecka 606 dzieł w 718 tomach.

3. Zbiór map i przyrządów naukowych do historyi powszechnej i geografii liczy obecnie: 73 map histor., 99 map geogr., 9 relifów, 3 globusy, 1 telluryum, 38 obrazów historycznych Langla i Cybulskiego, 62 obrazów geograf. Lehmanna i 9 innych.

4. Gabinet fizyczny posiada obecnie przyrządów: do okazywania ogólnych własności ciał 14, do mechaniki 50, do hydromechaniki 25, do aeromechaniki 20, do akustyki 23, do kaloryki 30, do optyki 51, do nauki elektryczności 88, do chemii 21 — do nauki geometryi: modeli drewnianych 13, kątomierzy 4, cyrkli 14, tablic i map 14.

5. Gabinet historyi naturalnej posiada: minerałów i skał 663, zielnika fasc. 28, innych okazów botanicznych 33, okazów zwierząt 292, szkieletów i kości 24, preparatów mikroskopowych 48, modeli (zool. 21, botan. 124, miner. 234) 379, atlasów 13, tablic 280, ram i gablotek 22, mikroskop 1.

B) Gimnazyum Franciszka Józefa.

1. Biblioteka nauczycielska liczy dzieł 74 w 86 tomach.

2. Biblioteka dla młodzieży liczy: a) ruska dzieł 182 w 200 tomach, b) polska 41 dzieł w 41 tomach, c) niemiecka 31 dzieł w 33 tomach.

3. Zbiór map i przyrządów do nauki historyi powsz. i geografii liczy: 2 mapy histor., 17 map geogr., 2 globusy, 14 obrazów geogr. Lehmanna.

4. Gabinet fizyczny liczy przyrządów 15.

5. Gabinet historyi naturalnej posiada: minerałów 180, okazów zwierząt 38, modeli botan. 3, atlasów 2, tablic 90, zbiór owadów w 4 kasetkach, 1 gablotkę.

X. Warunki przyjęcia uczniów do zakładu na rok szkolny 1901/1902.

Wpisy uczniów do zakładu odbędą się w dniach 29. 30. i 31. sierpnia 1901. Późniejsze zgłoszenia uwzględni się tylko w wyjątkowych wypadkach, jednak po 20. września żaden uczeń nie może być przyjęty. Rok szkolny rozpocznie się dnia 3. września uroczystem nabożeństwem, poczem od dnia 4. września odbywać się będzie regularna nauka.

Każdy nowo wstępujący uczeń powinien zgłosić się w oznaczonym czasie w towarzystwie ojca, matki lub upoważnionego ich zastępcy i przedłożyć metrykę urodzenia, świadectwo szkolne tego zakładu, gdzie przedtem pobierał naukę, a jeżeli uczęszczał do szkół średnich, wykazać się potwierdzeniem dyrekcyi, że może być przyjęty do innego zakładu.

Uczeń zgłaszający się do I. kl. gimn. musi wykazać się metryką urodzenia, że skończył 10. rok życia, lub go ukończy w roku kalendarzowym; jeśli uczęszczał do publicznej szkoły ludowej, winien przedłożyć świadectwo szkolne. Końcowy ustęp tego świadectwa ma opiewać: »Ponieważ uczeń ten zamierza wstąpić do szkoły średniej, przeto wydaje mu się na ten cel niniejsze świadectwo«.

Uczniowie wstępujący do I. klasy, muszą dnia 15. lipca albo 1. i 2. września 1901 poddać się egzaminowi wstępnemu. Zakres wymagań przy tym egzaminie (rozp. Wys. c. k. Rady szk. z dnia 26. kwietnia 1890 l. 6595 i 7. marca 1894 l. 4803.) jest następujący:

a) z religii: wiadomości, których według teraźniejszego rozkładu nauki nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach ludowych czteroklasowych;

b) z języka wykładowego: czytanie płynne wyraziste, objaśnianie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli, opowiadanie treści większymi ustępami; z części gramatycznej zakres wiedzy objęty podręcznikiem Fr. Konarskiego dla czwartej klasy szkoły ludowej, mianowicie: znajomość części mowy, odmiana imion i czasowników, znajomość zdania i rozbiór jego części składowych pod względem składni zgody i rządu; poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom z uwzględnieniem głównych zasad interpunkcyi i rozbiór zdania pojedynczego rozszerzonego;

c) z języka niemieckiego: czytanie płynne i zrozumiałe; znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zaimków, (osobistych, dzierżawczych, wskazujących i względnych), od-

miana słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najzwyklejszych czasowników mocnych; zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych; poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym;

d) z rachunków: pisanie liczb do miliona włącznie; biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitemi, pewność w tabliczce mnożenia, znajomość ważniejszych miar metrycznych.

Niedostateczny postęp w jednym przedmiocie egzaminu usuwa ucznia na cały rok od przyjęcia w jakiejkolwiek szkole średniej.

Uczniowie wstępujący do klas wyższych, muszą również, jeśli nie przychodzą z innych c. k. gimnazyów, wykazać się przepisanym wiekiem i zdawać egzamin wstępny za złożeniem taksy egzaminacyjnej w kwocie 24 Kor., a dopiero od wyniku tego egzaminu zależeć będzie, do której klasy tutejszego zakładu mogą być przyjęci.

Zgłaszający się do zapisu uczniowie, którzy przedtem do żadnej szkoły publicznej nie uczęszczali, lub od dłuższego czasu uczęszczać przestali, muszą się wykazać dokumentem legalnym, gdzie i czem zajmowali się dotychczas i że co do ich moralności nie zachodzi żadna wątpliwość.

Egzamina wstępne tych uczniów odbędą się 4. września 1901. Każdy uczeń nowo wstępujący obowiązany jest złożyć przy wpisie 4 Kor. 20 h. jako taksę wstępną 2 Kor. na środki naukowe, i 1 Kor. na zabawy.

Uczeń zapisujący się ma wypełnić z u p e ł n i e 2 karty wpisowe, z których jedną odda c. k. dyrektorowi przy wpisie, drugą zaś panu gospodarzowi klasy zaraz na pierwszej lekcyi.

Ponieważ nie wolno uczniom mieszkać gdzieindziej, jak tylko tam, gdzie Dyrekcya pozwoli, przeto zechcą się rodzice i opiekunowie dowiedzieć, czy miejsce, gdzie syna chcą umieścić, nie należy do zabronionych. Żaden uczeń n i e mający w dniach wpisu nadzorcy domowego, n i e będzie do zakładu przyjętym; d l a t e g o n a l e ż y w y s z u k a ć stancyę p r z e d z g ł o s z e n i e m s i ę d o w p i s u.

Opłata szkolna w y n o s i w tutejszem c. k. gimnazyum półrocznie 40 Kor. i ma być złożona w markach szkolnych do 15. października w klasach II—VIII. a do 1. grudnia w klasie I.

Osoby chcące w roku szk. 1901/1902 być nadzorcami domowymi uczniów winny w myśl rozp. Wys. c. k. Ministerstwa w. i o. z dnia 17. grudnia 1897 l. 26715. zgłosić się

w czasie wakacyi w Dyrekcyi, podać swe imię, nazwisko, stan i mieszkanie, jako też ilość uczniów, których przyjąć zamierzają, a po wpisaniu ich w księgę nadzorców, otrzymają za potwierdzeniem odbioru „Regulamin dla osób utrzymujących w swych domach uczniów szkół średnich" wydany przez c. k. Radę szkolną krajową. Dyrekcya zastrzega sobie zwiedzenie ubikacyi przeznaczonych dla uczniów. Kancelarya Dyrekcyi będzie w tym celu otwartą w ciągu feryi codziennie prócz niedziel i świąt od godziny 10. do 11 rano.

XI. STATYSTYKA ZAKŁADU GŁOWNEGO.

Liczby po prawej stronie u góry umieszczone oznaczają uczniów prywatnych.

	W klasie															
	I.			II.		III.		IV.		V.		VI.		VII.	VIII.	Razem
	a	b	c	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b			
1. Liczba uczniów.																
Z końcem roku 1900 było	34^{2}	33^{2}	31	36^{5}	33^{4}	49	48^{1}	48	47^{2}	29^{1}	32	27^{1}	28^{1}	44	41	560^{19}
Z początkiem roku 1901 przyjęto	48	49	50	51	48	38	37	52	51	38	38	32	30	55	48	665
W ciągu roku przybyło	—	3	3	—	1	1	—	—	—	3	1	2	2	3	—	19
Wogóle przyjęto do zakładu	48	52	53	51	49	39	37	52	51	41	39	34	32	58	48	684
1. na podstawie egzaminu wstępnego	45	44	44	4	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	140
2. z innych zakładów, a to:																
a) z promocyą do wyższej klasy	—	2	3	2	2	—	—	2	2	4	1	1	3	5	—	27
b) repetentów	—	2	—	2	2	1	—	2	—	—	1	1	—	1	1	13
3. z tutejszego zakładu, a to:																
a) z promocyą do wyższej klasy	—	1	—	39	42	33	33	43	42	36	35	31	27	50	44	456
b) repetentów	3	3	6	4	3	4	4	5	7	1	2	—	2	2	2	48
W ciągu roku opuściło zakład	8	11	11	6	6	2	5	9	2	4	2	4	3	5	5	83
Liczba uczniów z końcem roku szkol.	40	41	42	45	43	37	32	43	49	37	37	30	29	53	43	601
Z tych: uczęszczało publicznie	38	39	40	44	41	34	29	42	49	37	37	29	29	51	43	582
uczyło się prywatnie	2	2	2	1	2	3	3	1	—	—	—	1	—	2	—	19
2. Według miejsca urodzenia było:																
Z Galicyi	37^{2}	38^{2}	40^{2}	44^{1}	40^{2}	33^{1}	27^{2}	41^{1}	49	37	36	29^{1}	28	49^{2}	42	570^{16}
Z Bukowiny	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Z Morawy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	2
Z Rumunii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Z Rosyi	1	1	—	—	—	1^{2}	2^{1}	1	—	—	—	—	—	—	—	6^{3}
Z Węgier	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
3. Według języka ojczystego było:																
Mówiących po polsku	33	39	40	39	38	32	27	28	31	29	25	19	17	36	26	459
» po rusku	5	—	—	5	3	2	2	14	18	8	12	10	12	15	17	123
4. Według wyznania religijnego było:																
Wyznania rzym. kat.	17	24	24	22	22	21	16	16	13	13	15	12	8	16	12	251
» gr. kat.	5	—	—	5	3	2	2	14	18	8	12	10	12	15	17	123
» ormiańsk. kat.	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
» mojżeszowego	16	15	16	17	16	10	11	12	18	16	10	6	8	20	14	205
» ewang.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
5. Wiek uczniów publ.																
11 lat miało	20	16	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49
12 » »	9	7	10	12	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53
13 » »	4	6	12	16	11	17	6	—	—	—	—	—	—	—	—	72
14 » »	4	9	2	8	4	4	4	15	14	—	—	—	—	—	—	64
15 » »	1	1	3	5	7	5	4	5	10	14	10	—	—	—	—	65
16 » »	—	—	—	3	4	6	10	13	12	5	4	9	5	—	—	71
17 » »	—	—	—	—	—	1	5	7	9	5	14	10	2	12	—	65
18 » »	—	—	—	—	—	1	—	2	4	9	9	3	13	13	4	58
19 » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	5	9	20	38
20 » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	5	3	5	8	23
21 » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11	8	20
22 » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3
23 » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24 » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
6. Według miejsca pobytu rodziców:																
Miejscowych	21	12	10	17	12	11	15	20	17	20	13	11	11	23	18	231
Zamiejscowych	17	27	30	27	29	23	14	22	32	17	24	18	18	28	25	351
7. Klasyfikacya:																
Stopień celujący otrzymało	4^{1}	5	8	2^{1}	2	0^{2}	1^{1}	3	2	3	2	5^{1}	5	4^{1}	12	58^{7}
» pierwszy »	28^{1}	25^{2}	17^{1}	36	26	19^{1}	19^{1}	30^{1}	33^{1}	27	26	21	15	31	30	383^{8}
Do egzaminu poprawczego przeznaczono	1	3	6	—	1^{2}	7	5	5^{1}	7	3	6	2	8	8	1	63^{3}

	W klasie															
	I.			II.		III.		IV.		V.		VI.		VII.	VIII.	Razem
	a	b	c	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b			
Z przeniesienia																
Stopień drugi otrzymało	2	1	—	4	6	5	3	4	7^{1}	4	3	1	—	6	—	46^{1}
» trzeci »	3	5	9	2	6	3	1	—	—	—	—	—	1	2	—	32
Opłata szkolna:																
a) opłatę całą złożyło:																
w 1. półroczu	19	19	24	15	9	13	8	12	13	8	10	2	5	17	7	181
w 2. półroczu	15	5	9	22	19	20	13	21	14	13	14	7	8	22	13	215
b) Od opł. szk. było uwolnionych:																
w 1. półroczu	20	22	17	33	36	22	25	36	38	31	28	28	23	35	41	435
w 2. półroczu	25	35	29	26	24	14	20	26	35	24	24	24	21	29	31	387
Opłata szkolna wynosiła:																
w 1. półroczu od uczniów publ. K.	760	760	960	600	360	520	320	480	520	320	400	80	200	680	280	7240K.
Od prywatystów za 2. półrocze r. szk. 1900	80	80	—	200	160	—	40	—	80	40	—	40	40	—	—	760 „
w 2. półroczu od uczniów publicznych K.	600	200	360	880	760	800	520	840	560	520	560	280	320	880	520	8600 „
Od prywatystów za 1. półrocze r. szk. 1901	200	80	80	80	80	120	120	40	—	40	40	80	40	40	—	1040 „
Taksy na duplikaty świadectw K.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48 „
Taksy wstępne wynosiły K.	197.40	210	201.60	37.80	25.20	21	8.40	33.60	8.40	16.80	21	21	16.80	29.40	12.60	861 „
Datki na środki naukowe K.	96	104	106	102	98	78	74	106	102	80	78	66	64	116	96	1366 „
Datki na fundusz zabawowy K.	47	50	50	45	45	33	34	50	49	38	37	30	30	54	45	637 „
9. Frekwencya na naukę przedmiotów obowiązkowych i nadobowiązkowych.																
Na naukę języka ruskiego uczęszczało	11	10	9	13	10	3	4	33	23	8	12	10	13	15	17	171
» » é francuskiego	—	—	—	—	—	7	1	4	10	2	—	2	2	—	—	28

Na naukę historyi kraju rodzinnego	—	—	—	—	—	34	29	42	49	—	—	29	29	51	—	263
» » gimnastyki	20	26	30	19	20	10	6	8	10	6	7	2	2	3	—	169
» » śpiewu	9	8	3	4	5	10	3	5	6	3	7	13	4	14	14	108
» » rysunków	5	7	5	6	4	3	5	11	4	2	2	1	—	1	—	56
» » kaligrafii	14	12	14	15	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	72
» muzykę	—	—	—	—	2	3	—	2	5	2	—	4	—	4	—	22
10. Stypendya:																
Liczba stypendystów	—	—	1	—	—	—	—	3	—	1	3	—	1	2	2	13
Ogólna kwota stypendyów K.	—	—	200	—	—	—	—	915	—	400	660	—	120	480	630	3405

	W klasie															
	I.			II.		III.		IV.		V.		VI.	VII.	VIII.		Razem
	a	b	c	a	b	a	b	a	b	a	b			a	b	
Uzupełnienie klasyfikacyi za r. szkolny 1900.																
Do egzaminu poprawczego i uzupełniającego przypuszczono	1	6^{1}	4	4^{1}	5^{1}	7	5^{1}	9	11	2	4	5	6^{1}	10	1	80^{5}
Egzamin popr. lub uzupełniający złożyło	—	6^{1}	4	4^{1}	5^{1}	7	5^{1}	9	11	2	3	5	6^{1}	10	1	78^{5}
Egzaminu nie złożyło	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2
Ostateczny wynik klasyfikacyi za rok szkolny 1900.																
Otrzymał stopień celujący	1^{1}	4	3	1^{1}	6^{2}	3	2	1	3^{1}	4^{1}	7	3	2	7	9	56^{6}
„ „ pierwszy	25^{1}	19^{2}	26	29^{3}	23^{2}	38	44^{1}	40	31^{1}	24	22	21^{1}	26^{1}	35	32	435^{12}
„ „ drugi	3	2	—	6	4	5	1	7	10	1	2	3	—	2	—	46
„ „ trzeci	5	8	2	0^{1}	—	3	1	—	3	—	1	—	—	—	—	23^{1}

Wspomnienie pośmiertne.

Edward Strutyński, profesor czynny tutejszego zakładu, zmarł we Lwowie dnia 28. stycznia 1901, zostawiając po sobie szczery żal w sercach kolegów i uczniów. Był to bowiem człowiek cichy, skromny, uprzejmy w pożyciu koleżeńskiem, a młodzież miłował całem sercem. Urodził się 26. października 1856 w Tarnopolu, gdzie też ukończył szkoły ludowe i średnie. Następnie udał się na Uniwersytet lwowski, gdzie się oddał studyum filologii klasycznej. Zawód nauczycielski rozpoczął w roku 1884 w IV-tem gimnazyum we Lwowie, poczem od drugiego półrocza r. 1890 pełnił obowiązki w gimnazyum tutejszem, w którem też niebawem otrzymał stałą posadę a z biegem lat i VIII rangę służbową. Pracował wytrwale pomimo choroby piersiowej, która od dłuższego czasu podkopała jego siły i zmusiła go do szukania porady lekarskiej we Lwowie, gdzie umarł.

Michał Dura, emer. profesor tutejszego zakładu, zmarł dnia 29. kwietnia 1901 r. Była to postać znana powszechnie w naszem mieście, pracował bowiem w zawodzie nauczycielskim prawie 40 lat, a w tutejszem gimnazyum 25 lat. Pod nieco oryginalną i szorstką na oko formą biło serce gorące dla młodzieży. Bardzo piękny charakter i pedantyczna sumienność były głównemi cechami człowieka, którego długi i pozornie spokojny żywot nie był usłany różami.

Urodzony w Jaszczurowej (pow. Wadowice) 26. września 1826 r. ukończył sześć klas w gimnazyum Boheńskiem, następnie kursa filozoficzne w Przemyślu; później był kilka lat nauczycielem prywatnym w różnych domach obywatelskich, poczem w r. 1852 słuchał przez trzy lata wykładów z zakresu matematyki i fizyki na Uniwersytecie lwowskim.

Zamianowany we wrześniu 1856 zastępcą nauczyciela w gimnazyum w Przemyślu z płacą 420 złr. przeżył na tej skromnej posadzie 13 lat, gdyż etat był mały, a na posady czekano bardzo długo. Posadę stałą z płacą 800 złr. otrzymał w tutejszym zakładzie.

Szczęścia w życiu nie zaznał, dlatego zamknął się w sobie i żył tylko matematyką i fizyką. W uznaniu gorliwości w pełnieniu obowiązków zawodowych otrzymał prócz Najwyższego uznania piąty dodatek pięcioletni, którego dla podeszłego wieku już dosłużyć nie mógł.

Cześć ich pamięci!

XIV. Klasyfikacya uczniów za 2. półr. 1901.

(Oznaczeni wydatniejszym drukiem otrzymali stopień celujący).

KLASA I. A.

Andruszewicz Witołd	Janowski Mieczysław	**Raczyński Stanisław**
Bauer Aleksander	Kozankiewicz Włodz.	Radziszewski Józef
Berger Henryk	Kozłowski Jan	Rohoziński Stefan
Brennholz Zacharje	Langer Joachim	Roth Wilhelm
Byk Abraham	Malicki Mikołaj	Staniewicz Adam
Feigenbaum Hirsch	Nussbaum Maurycy	Stolzenberg Wiktor
Frenkel Bernard	Ochs Abraham	**Szwajkowski Tadeusz**
Gorecki Roman	Peller Zygmunt	Vogl Jerzy
Hecht Karol	Pikaus Gustaw	Wilhelm Jerzy
Hellner Juda	**Pohorecki Feliks**	Zakrzewski Jan
Jastrzębski Teofil	**Pordes Nachum**	

2 uczniów otrzymało stopień drugi a 3 stopień trzeci; jednemu pozwolono poprawić po wakacyach egzamin z jednego przedmiotu.

KLASA I. B.

Aszkenazy Mojżesz	Kosser Manio	Rubin Leibisch
Axelrad Adolf	**Kuczerawy Jan**	Śliwiński Witold
Baran Kazimierz	Lippe Chaim	Smakouz Paweł
Baziak Eugeniusz	Maimann Ryszard	Szczepański Sebastyan
Chmurko Stanisław	Michel Sylwester	Szczyradłowski Bron.
Erde Jonasz	Nowyk Stanisław	Szlucha Roman
Fedorowicz Adam	**Paluch Józef**	Tarnowicz Ignacy
Gelbard Izydor	Pydles Salomon	**Toporowski Jakób**
Klinger Izrael	Pytel Andrzej	**Türk Norbert**
Klinger Schaje	**Pytel Dominik**	Wójcicki Zenon

Jeden uczeń otrzymał stopień drugi, 5 uczniów otrzymało stopień trzeci, 3 uczniom pozwolono poprawić egzamin po feryach z jednego przedmiotu.

KLASA I. C.

Altberg Mendel
Błaszkiewicz Mikołaj
Błażyński Jan
Bodian Jakób
Duch Franciszek
Feliks-Gliksman Leon
Finkelstein Wolf
Gałkaniewicz Adam
Genser Salomon
Hollenberg Karol
Klappholz Alfons
Kleinzand Albin
Latkiewicz Julian
Lewinter Dawid
Lubka Stanisław
Łomnicki Maryan
Matyka Maryan
Mazur Wawrzyniec
Messing Dawid
Pohorylles Markus
Rathhauser Izaak
Schalit Berman
Schnützer Jonasz
Skrypij Józef
Zieliński Kazimierz

9 uczniów otrzymało stopień trzeci, jednego przeznaczono do egzaminu uzupełniającego, a 5 uczniom pozwolono poprawić po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

KLASA II. A.

Barutowicz Józef
Bednarczuk Jan
Bestecki Jerzy
Borzemski Eugeniusz
Dobrocki Andrzej
Duczymiński Jan
Dworzański Tomasz
Dzióbkiewicz Antoni
Ehrlich Jakób
Goldhafer Chaim
Grünhaut Zygmunt
Habiński Adam
Halpern Izrael
Jagodziński Henryk
Janicki Maryan
Kaczkowski Alfred
Kofler Izydor pryw.
Kohn Max
Liebergall Izak
Lipański Konstanty
Lisowski Stanisław
Łuczka Włodzimierz
Muszyński Sebastyan
Ogrodnik Stefan
Pawlus Alfred
Perlmann Samuel
Pichurski Maryan
Podhorcer Abraham
Ratz Alexander
Repelowski Józef
Rudnik Szymon
Schwarz Tadeusz
Stark Mojżesz
Struszkiewicz Piotr
Szczurowski Stefan
Teitelbaum Alfred
Weissglas Jakób
Wilczarowski Grzeg.
Zuckerkandel Riven

Stopień drugi otrzymało 4 — stopień trzeci 2.

KLASA II. B.

Blaustein Eisig
Blaustein Nussen
Chrupowicz Mikołaj
Eichel Modest
Fedorowicz Jan
Fränkel Mojżesz
Furmankiewicz Waw.
Haliczer Józef
Horowitz Szaje
Hubert Julian
Jaworski Antoni
Jurczyński Edmund
Kręczyński Maryan
Krupicki Feliks
Kuntze Tadeusz
Lippe Jakób
Löwenthal Abraham
Mikuli Henryk
Rathhauser Jonasz Jul.
Roskosz Ignacy Rom.
Rosenblum Leib
Schwarz Hirsch
Schwebel Abraham
Seidmann Salomon
Starzewski Józef
Sygall Chune
Urbański Wiktor
Wilczek Tadeusz Wł.

Stopień drugi otrzymało 6, stopień trzeci 6, do egzaminu poprawczego przeznaczono 1.

KLASA III. A.

Axelrad Maurycy	Jasiński Michał	Muszyński Marcin
Balicki Maryan	Jawny Ignacy	Paliwoda Eustachy
Chrupowicz Stanisław	Kohn Abraham	Stroński Fortunat
Fabry Władysław	Kolarz Rudolf	Szłapak Franciszek
Frenkel Chaim	Kozłowski Jan	Truhanowicz Jan
Gawalewicz Tadeusz	Markiewicz Mieczysł.	
Grünbaum Adolf	Moschitz Stanisław	

Stopień drugi otrzymało 5, stopień trzeci 3, do poprawczego egzaminu po feryach przeznaczono 7 uczniów.

KLASA III. B.

Berkowicz Chaim	Kurzrock Mendel	**Szapu Nisson**
Bryczkowski Józef	Löwenherz Marek	Szczepaniszyn Franc.
Budzyna Franciszek	Patraszewski Włodz.	Teitelbaum Adolf
Eichel Wilhelm	Roth Szaje	Wojcieszczuk Antoni
Elektorowicz Leon	Sass Dawid	Zubrzycki Leon
Goldberg Nataniel	Silberg Baruch	Zygmunt Tomasz
Kondrowski Rudolf	Solarski Wincenty	

Stopień drugi otrzymało 3, stopień trzeci 1, do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 5.

KLASA IV. A.

Adler Dawid	**Mikulski Adolf**	Topolnicki Stanisław
Bekesiewicz Piotr	Pellich Włodzimierz	Tustanowski Jan
Czubaty Włodzimierz	Piech Alojzy	Tyczyński Waleryan
Dudar Antoni	Pohoryles Emil	Waltuch Fischel
Dywer Saul	Postrychacz Michał	Wątorski Alfred
Everard Bruno	Pronyszyn Tomasz	Weisshaus Jakób
Fedak Wiktor	**Rudnicki Ignacy**	Winnicki Mikołaj
Köppel Esiel	Semirozum Paweł	Zakliński Bogdan
Kozowyk Stefan	Stroński Bronisław	Zawadzki Wojciech
Łoszniów Oleg	Tartykower Leon	Zubrzycki Włodzim.
Majewski Zdzisław	**Teitelbaum Henryk**	Żarkowski Józef

Stopień drugi otrzymało 4, do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 5 uczniów,

KLASA IV. B.

Atlass Zygmunt	Budziński Michał	Engel Aleksander
Babyn Bazyli	Chmaj Adam	Gelber Abraham

Bilak Grzegorz	Malkowski Ludwik	Rosmarin Józef
Bomse Eisig	Mantel Herman	Smółka Leon
Czubaty Jan	Markus Jakób	Stöckel Maurycy
Dligacz Bensjon	Matyka Adolf	Szkolny Michał
Hahn Fischel	Maurer Filip	Täuber Natan
Kański Bolesław	May Arnold	Trojan Stefan
Kimmelmann Oswald	Nawrocki Michał	Tunis Leon
Kornstein Maks	**Patatof Juda**	Weinsaft Salomon
Krysowaty Joachim	Raczyński Jan	Wójcicki Kazimierz
Lewicki Bogdan	Rakoczy Grzegorz	

Stopień drugi otrzymało 7, do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 7 uczniów.

KLASA V. A.

Baczyński Bazyli	Gajewski Tadeusz	Matuszewski Dymitr
Bauer Jan	Harband Eliasz	Maxymowicz Kazim.
Beigel Józef	Hirschhorn Henryk	Müller Noe
Bielówka Józef	Iwaśkiewicz Dymitr	Nussbaum Herman
Brykowicz Stefan	Jaryczower Hirsch	**Nussbaum Mojżesz**
Cegielski Eugeniusz	Kapusta Mikołaj	Rapaport Jakób
Ćwiąkalski Seweryn	Kohn Kalman	Sabuda Edward
Dynowski Jan	Landau Marcin	Schorr Ludwik
Eckhardt Stanisław	**Lewiter Menachem**	Schwarzmann Abr.
Fischer Gustaw	Maciszewski Bolesław	Żaki Maryan

Stopień drugi otrzymało 4, przeznaczono do egzaminu poprawczego po feryach 3 uczniów.

KLASA V. B.

Bajrak Mikołaj	Jampoller Saul	Paporisz Maks
Buczkowski Jan	**Juźwiak Mikołaj**	Rogoszewski Jan
Czumak Stefan	Kania Albin	Seńkowski Dymitr
Dubiner Jachiel	Kaznowski Michał	Sosiński Alfred
Dumka Grzegorz	Kicyła Józef	Spittal Eugeniusz
Fränkel Nehemiasz	Kohn Hersch	Szust Łukasz
Fried Izydor	Krasnopera Włodz.	Witoszyński Miron
Goldapper Salomon	**Leiblinger Maurycy**	Wydra Jan
Grabowski Kazimierz	Limanowski Albin	
Hilberg Jakób	Limanowski Miecz.	

Stopień drugi otrzymało 3 uczniów, do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 6 uczniów.

KLASA VI. A.

Baley Stefan
Bieler Józef
Cieśla Stefan
Czarnecki Antoni
Czyczka Teodozy
Dąbrowski Roman
Derewianka Jan
Heyne Tadeusz
Kobierski Roman
Königsberg Alek.
Kuzyk Szymon
Morgenstern Salomon
Olchówka Józef
Parnas Salamon
Polański Jan
Puszczyński Edmund
Rasławski Kazimierz
Romaszkan Zygmunt
Rudnicki Stanisław
Samiec Mikołaj
Schneider Zygmunt
Siegelbaum Emil
Stećko Szymon
Sternschuss Abraham
Zalipski Paweł

Stopień drugi otrzymał 1 uczeń, do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 2 uczniów.

KLASA VI. B.

Auerbach Majer
Dobrzański Piotr
Feldhorn Ozyasz
Grünhaut Hersch M.
Herman Kazimierz
Hrycak Maryan
Kesselring Rudolf
Korduba Stefan
Kowal Bazyli
Löwenshon Leon
Łotowicz Antoni
Michalczuk Dyonizy
Ogrodnik Metody
Paszkowski Józef
Rippel Jan
Rzepnijski Bogdan
Sabuda Mieczysław
Sodomora Antoni
Stain Schloim
Wasilewski Władysł.

Stopień trzeci otrzymał 1 uczeń, do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 8 uczniów.

KLASA VII.

Badner Dyonizy
Barys Jan
Brzezina Stefan
Chmiel Józef
Dąbczewski Cypryan
Derkacz Jarosław
Dworzański Aleksander
Eichenkatz Wilhelm
Fischer Mojżesz
Gelbard Karol
Glücker Izaak
Goldberg Albert
Habura Józef
Hartmann Leon
Hubczak Michał
Jastrzębski Karol
Jaworski Jan
Kiekisz Jarosław
Kiekisz Józef
Maciszewski Feliks
Matreńczuk Spiryd.
Messing Jakób
Neronowicz Maryan
Onuferko Antoni
Roth Jakób
Rutka Gustaw
Sass Abraham
Schapira Izaak
Sośnicki Feliks
Spitzer Szymon
Stadnyk Mikołaj
Teitelbaum Karol
Temnicki Emil
Wacek Rudolf
Zawadowski Stanisł.

Stopień drugi otrzymało 6, trzeci 2, do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 8 uczniów.

KLASA VIII.

Aptowitzer Chaim
Auerbach Aba
Biliński Józef
Bojcun Aleksander
Bojko Andrzej
Brykowicz Michał
Bułkowski Ksawery
Ceglecki Kazimierz
Cichocki Bolesław
Eichenkatz Filip
Engel Sender
Friedmann Juda
Grünberg Abraham
Hołowka Grzegórz
Iwańczuk Mikołaj
Jersawitz Leon
Jolles Jakób
Kływak Eliasz
Koller Jerzy
Korngrün Filip
Kowalewski Stanisł.
Kurbas Roman
Michale Roman
Migocki Dymitr
Müller Alter
Nawrocki Eustachy
Nussbaum Eisig
Parille Berl
Pasieka Jan
Pierożek Stanisław
Prydatkiewicz Jan
Prytyka January
Rathauser Izydor
Redkiewicz Ambroży
Semkiw Włodzimierz
Sobol Maryan
Soniewicki Julian
Stesłowicz Aleksand.
Weissnicht Eliasz
Werber Stanisław
Wilczek Eugeniusz
Żaki Ignacy

1 uczniowi pozwolono poprawić cenzurę z jednego przedmiotu po feryach.

Wynik egzaminu dojrzałości.

Aptowitzer Chaim
Biliński Józef
Bojcun Aleksander
Bojko Andrzej
Brykowicz Michał
Bułkowski Ksawery
Engel Sender
Friedman Juda
Hawryszczak Andrzej
Hołowka Grzegorz
Iwańczuk Mikołaj
Jersawitz Leon
Koller Jerzy
Korngrün Filip
Kowalewski Stanisław
Kurbas Roman
Michale Roman
Müller Alter
Nawrocki Eustacy
Olexincer Baruch (ekst)
Parile Berl
Pasieka Jan
Prydatkiewicz Jan
Prytyka January
Rathhauser Izydor
Redkiewicz Ambroży
Semkiw Włodzimierz
Sobol Maryan
Stesłowicz Alexander
Weissnicht Eliasz
Werber Stanisław
Wilczek Eugeniusz
Żaki Ignacy

5 uczniów publ. przeznaczono do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po feryach, reprobowano na rok 2 ucz. publ. Nie zgłosił się do ustnego egzaminu 1 uczeń publ. i 1 eksternista, odstąpił od egzaminu 1 eksternista.

Ц. к. Ґімназия Франц-Йосифа I.

СКЛАД ЗБОРУ УЧИТЕЛІВ

з кінцем року шкільного 1901.

Калитовский Омелян, др. філь., управитель, професор в VII. р. службовій, учив мови німецкої в кл. III., ґеоґрафії в кл. III., історії природи в кл. I. а, разом годин в тижни . 9

О. Бородайкевич Тома, ісп. заступник катехита, господар кл. I. б, учив реліґії в кл. I. а б, II. а б, III., мови латиньскої і рускої в кл. I. б, тижнево годин 21

Вашкевич Михайло, учитель, завідатель бібліотеки для учителів і учеників, учив мови рускої в кл. II. а б і німецкої в кл. I. а. Крім того учив мови рускої в кл. V., VI., VII. і VIII. в I. ґімназиї, разом годин 20

Величко Григорий, др. філь., учитель, завідатель средств наукових до ґеоґрафії, учив мови німецкої в кл. II а, ґеоґрафії в кл. I. а б і II а б, разом годин 19

Матвіяс Софрон, учитель, завідатель ґабінету природничого і фізикального, господар кл. II а, учив математики в кл. I. а б, II. а б, III., історії природи в кл. I. б, II. а б і III. 23

Мостович Прокіп, учитель, господар кл. III., учив мови латиньскої в кл. III., рускої в кл. I. а і III. і німецкої в кл. I. б, разом годин 18

Ріпнійский Петро, професор, господар кл. I. а, учив латини в кл. I. а і II. а і греки в кл. III., разом годин . . 21

Смаль Семен, заступник учителя в I. ґімн., господар кл. II. б, учив мови латиньскої і німецкої в кл. II. б, мови польскої в кл. II. а б і III., разом годин . . . 20

Учителї предметів надобовязкових.

Калитовский Омелян, як в., учив історії краєвої в кл. III тижнево годин 1

Ріпнійский Петро, як в., учив каліґрафії в I. і II. кл. в год. 2

Шитилїньский Станїслав, начальник міскої огневої сторожи, учив яко учитель ґімнастичного товариства Сокіл ґімнастики в 2 віддїлах, годин на тиждень . . 2

Науку рисунків, сьпіву і язика французского побирали ученики в тім році шк. спільно з учениками ґімназиї I.

ПЛЯН НАУКИ.

I. кл. А. і Б.

Релїґія: 2 год. на тиждень. Катехизм А. Тороньского, 3 вид.

Язик латиньский: 8 год. на тиждень, після граматики і книжки для вправ Дра Самолевича-Цеглиньского. При кінци II. півроку повторено весь материял. — Від другої половини жовтня що тижня шкільна вправа; в 2. півроцї раз на місяць домова.

Язик руский: 3 години тижнево. З граматики Коцовского-Огоновского перероблено практично правопись; взято науку о будові реченя, о іменах і о дієслові, науку о реченю поєдинчім і зложенім і науку о знаках перепинаня. З читанки перечитано всї важнїйші уступи. Меморовано кільканайцять уступів поетичних. — В I. півр самі диктати що тижня, в II. півр. що тижня вправа шкільна, на переміну з диктатом.

Язик польский: 2 год. на т. після граматики Конарского і читанки польскої на I. клясу. Завданя що 2 тижнї, вправи ортоґрафічні і стилїстичні.

Язик нїмецкий: 6 год. на т. після вправ Ґермана-Петеленца-Калитовского. Що тижня завдане шкільне.

Ґеоґрафія: 3 год. на т. після підручника Бенонїого-Матієва. Ученики рисували мапи на таблиці і в зошитах.

Математика: в I. півр. 3 год. на т. аритметика, в II. півр. на переміну аритметика і ґеометрия. Вправи домашні на кожду год.; 4 вправи шкільні. Підручники: Огоновский Учебник аритметики ч. I.; Мочник-Савицкий, Наука ґеометриї ч. I. Чотири операциї числами цїлими і десяточними, спільна міра і многократь. Чотири операциї дробами. Ґеометрия в II. півр. Понятя основні тїла, поверхнї, лїнії, точки; коло; кути і лїнії; трикутник.

Історія природи: 2 год. на т.; в I. півр зоольоґія: ссавцї, а з комах: хрущі; в II. півр: прочі комахи і з ботанїки: козельцеваті, мікдаловаті, рожеваті, малиноваті, ябловаті, мотильковаті. лелїєваті і пальми. Зоольоґія Ів Верхратского і ботанїка Ростафіньского-Верхратского.

Кляса II. А і Б.

Релїґія: 2 год. на тиж. Історія бібл. старого завіта після А. Тороньского. II. вид.

Язик латиньский: 8 год. на т. Повторено після грамат. Самолевича-Цеглиньского II. вид. правильні відміни. Взято

науку о неправильних відмінах і частицях; acc. і nom. cum infin., ablat. absolut., gerundium, gerundivum і coniug. periphr.; до того відповідні вправи в перекладаню з книжки Самолевича-Коцовского. Що тижня шкільне задане, що 4. т. дом.

Язик руский: 3 год. на т. Грам. як в І. кл. Повторено науку о поєдинчім реченю і згоді слів. Взято науку о рівнорядних і підрядних реченях. Доповнено науку о деклїнациях і кон'юґациях, о звуках, правописи і перепинаню. З читанки для II. кл. шк. середн. перероблено з малими виїмками всї уступи прозаїчні і поетичні, будьто в школї, бутьто яко приватну лектуру. Меморовано 20 уступів. Місячно 3 завданя, шкільні на переміну з домовими і кілька диктатів.

Язик польский: 2 год. на т. Елементарна наука о зложенім реченю; повторене і доповнене елементарні науки о формах. Наука правописи і інтерпункциї. Читане після читанки, оповідане і декламация. Вправи ортоґрафічні в міру потреби; завдане що два тижнї.

Язик нїмецкий: 5 год на т. З вправ нїмецких Ґермана-Петеленца-Калитовского для II. кл. перероблено весь материял. Що тиждень завдане шкільне, раз на місяць домове.

Ґеоґрафія і история: 4 год. на т.; 2 год. іст. віків старинних, 2 год. ґеоґр. Азиї, Африки, полудневої і західної Европи. Ґеоґрафію учено після учебника Калитовского, историю після підручника Семковича-Ільницкого ч. І.

Математика: 3 год. на т., на переміну аритметика і ґеометрия. Учебник як в І. кл. Аритметика: Дїланя звичайними дробами; переміна дробів десяточних на звичайні і на відворот; відношеня і пропорциї; правило трох; рахунок проценту і дисконту. Ґеометрия: Симетральні лїнїй і кутів; пристайність трикутників враз з приміненєм; коло; чотиро-кутники і многокутники. Завданя як в І. клясї.

История природи: 2 год. на т. Учебник як в І. кл. В. І. півр. Зоольоґія: Птиці, гади, земноводники і риби; многоножники. II. півр.: пауковці, скаралупники, хробаки, мякуни, іглоскірці, безкишочні, первістники. Ботанїка: Зложені, базькові, трави, шпилькові, ператні, папоротні, мховці, глїни і гриби.

Кляса III.

Релїґія: 2 год. на т. Історія біблїйна нового завіта після Тороньского.

Язик латиньский: 6 год. на т. Підручники: Самолевич-Солтисік-Огоновский грам лат. ч. II. Прухнїцкий-Огоновский Вправи лат. для III. кл. Cornelius Nepos в виданю Людвіка

Саля. З грам. повт. про accus. і nom. c. inf., abl. abs. i coniug. periphr., gerundium i gerundivum; опісля взято науку о відмінках в цілости в сполученю з відп. уступами вправ. Прочитано Arist. Cimon, Epam. Pelop. Miltiad. Themist. Alcib. в цілости, а Hannibal на дом. лектуру. Що місяця 2 зад. шк., 1 дом.

Язик грецкий: 5 год тижнево Учебники: Фідерер-Мандибур-Цеглиньский Грам. грецка. Вінковский-Таборский-Цеглиньский Врави гр. Замітки вступні про азбуку, довгість складів і наголос. Відміна nomin. і дієслів до verb. на μι. Вправа письм. що 14 днів, на передміну дом. і шк.

Язик руский 3 год. т. Стоцкий-Ґартнер Грам. руска. Наука про відмінки, декл. і невідмінні части мови. — З Читанки для III кл. перероблено всї важнїйші уступи, кільканайцять поетичних меморовано. Що 14 днів вправи, на переміну дом. і шк.

Язик польскій: Małecki Gram. polska. Czubek-Zawiliński Wyp. dla kl. III.

Язик німецкий: З грам. взято науку про родівник, неправильну відміну іменників і дієслів, довгість і коротість самозвуків, науку про відмінки і предмет приіменниковий. З вправ для III. кл. преоблено весь поміщений там материял. Крім того оповіли ученики 2 казки Гавфа »Geschichte vom Khalif Storch« i »Geschichte vom Gespensterschiff«. Завдане що 14 днів, на переміну домове і шкільне.

Ґеоґрафія і история: Після учебника ґеоґрафії Калитовского взято краї північної, середущої і східної Европи, ґеоґрафію Америки і Австралії. Науку оперто головно на рисунку. З історії (учебник Семковича-Ільницкого ч. II.) представлено вдачу і діла 40 середновічних лиць.

Математика: Огоновский, Учебник аритметики ч. II. Чотири операциї числами альґебраічними, многочленами і дробами альґебраічними. Підношенє біному до квадрату і витяганє кореня другої степени Ґеометрия: рівність фіґур. Помір многокутників і кола. Ґеометричні пропорциї. Подібність трикутників і многокутників. — Задачі: вправи дом. на кужду год.; впр. шк. 4.

Істория природи: I. піврік фізика (Огоновский, Учебник фізики). Прикмети тїл. Наука о теплї. Хемія. — II. півр. мінеральоґія (Ломницкий-Верхрацкий II. вид.) Важнїйші роди мінералів.

СТАТИСТИКА ЗАКЛАДУ

	В клясі					Разом
	I		II.		III.	
	А	Б	А	Б		
1) Число учеників:						
З кінцем року 1900 було .	49	44	52	—	—	—
З початком р шк. 1901 принято	50	52	42	40	53	237
В році прибуло . . .	—	—	—	—	1	—
В загалї принято до заведеня .	50	52	42	40	54	238
1) на підставі іспиту вступного	45	47	1	1	—	94
2) з инших закладів, а то:						
а) з промоциєю до висшої кляси	—	—	1	1	4	6
б) репетентів . . .	—	—	—	—	5	5
3) з тутешнього заведеня .						
а) з промоциєю до висшої кляси	—	—	40	38	44	122
б) репетентів . . .	5	5	—	1	—	11
В році покинуло заведенє .	7	5	2	3	8	25
Число учеників з кінцем р. шк.	43	47	40	37	46	213
З тих:						
учащало публично . .	43	47	40	37	46	213
учило ся приватно . .	—	—	—	—	—	—
Після місця уродженя було:						
з Галичини	43	47	40	37	46	213
з Буковини	—	—	—	—	—	—
з Морави	—	—	—	—	—	—
з Румунії	—	—	—	—	—	—
з Росиї	—	--	—	—	—	—
з Угорщини	—	—	—	—	—	—
3) Після язика родин. було:						
Тих, що говорило по руски .	43	47	40	37	46	213
„ „ „ „ польски	—	—	—	—	—	—
4) Після релїґії було:						
Релїґії грец. кат. . . .	43	47	40	36	46	212
„ рим кат. . . .	—	—	—	—	—	—
„ вірм. кат. . . .	—	—	—	—	—	—
„ Мойсеєвої . . .	—	—	—	1	—	1
„ протестантскої . .	—	—	—	—	—	—
5) Вік учеників публичних:						
11 літ мало . . .	8	9	1	—	—	18
12 „ „ . . .	9	16	7	2	—	34
13 „ „ . . .	8	13	10	10	8	49

	В клясі					Разом
	I.		II		III.	
	А	Б	А	Б		
14 літ мало . . .	10	6	7	12	12	47
15 „ „ . . .	8	2	10	3	10	33
16 „ „ . . .	—	—	2	5	7	14
17 „ „ . . .	—	—	1	3	7	11
18 „ „ . . .	—	—	2	2	1	5
19 „ „ . . .	—	—	—	—	1	1
20 „ „ . . .	—	—	—	—	—	—
21 „ „ . . .	—	—	—	—	—	—
22 „ „ . . .	—	—	—	—	—	—
23 „ „ . . .	—	—	—	—	—	—
24 „ „ . . .	—	—	—	—	—	—
6) Після місця побуту родини:						
Місцевих . . .	1	8	8	7	10	34
Замісцевих . . .	42	39	32	30	36	179
7) Клясифікация :						
Степень відзначаючий одержало	8	8	6	7	6	35
„ перший „	31	30	28	22	32	143
До іспиту поправ призначено	2	1	1	3	1	8
Степень другий одержало .	0	5	2	4	3	14
„ третий „ .	2	3	3	1	3	12
8) Оплата шкільна :						
а) оплату цілу зложили .	—	—	—	—	—	—
на I. піврік . .	14	19	3	5	8	49
на II. піврік . .	6	9	9	6	18	48
б) від полов. оплати увіль. було:						
на I. піврік . .	—		—	—	—	—
на II. піврік . .	—	—	—	—	—	—
в) від цілої оплати увільн. було :						
на I піврік . .	31	32	39	35	44	181
на II піврік . .	37	36	32	30	33	168
Оплата шкільна виносила :						
на I. півр. від учеників публ. К.	560	760	120	200	320	1960
від прив. учен. за II. півр. 1900	—	—	—	—	—	—
на II. піврік від учен. публ. К.	240	360	360	240	720	1920
від прив учен. за I. півр 1901	—	—	—	—	—	—
Такси за дуплікати сьвідоцтв К.	—	—	—	—	—	—

Доповнене клясифікациї за р. шк 1900:

До іспиту поправчого і доповняючого припущено . 13

Іспит попр. або доповняючий зложило . . 11

Іспиту не зложило 2

Остаточний результат клясифікациї за рік шк. 1900:

	В клясі I. А	В клясі I. Б	В клясі II.	Разом
Степень відзначаючий . . .	9	6	11	26
„ перший (I) . . .	33	27	33	93
„ другий (II) . . .	5	5	4	14
„ третий (III) . . .	1	1	—	2

	В Клясі I. А	I. Б	II. А	II. Б	III	Разом
Такси вступні виносили К. .	189—	197.40	8.40	12.60	42—	449.40
Датки на средства наукові .	100—	104—	84—	80—	110.20	476.—
„ на фонд забав . .	50—	51	40—	38—	52—	231.—
9) Фреквенция на науку предметів взглядно обовязкових:						
Язика польского училось .	33	37	25	22	17	129
„ францус. „ .	—	—	—	—	15	15
історії краю род. „ .	—	—	—	—	46	46
ґімнастики . . .	29	27	17	20	19	112
сьпіву . . .	8	11	8	13	3	43
рисунків . . .	5	9	6	8	7	35
каліґрафії . .	18	20	18	16	—	72
10) Стипендиї:						
Число стипендистів:						
Загальна квота стип.:						
11) З Тернополя було всїх уч.	1	8	8	7	10	34
з повіту тернопільского .	14	22	17	15	21	89
„ „ скалатского . .	7	5	3	4	5	24
„ „ збаразкого . .	8	9	5	7	4	33
„ „ теребевельского .	3	5	7	3	3	21
„ „ гусятиньского .	3	1	2	5	3	14
„ „ бережаньского .	—	2	1	—	2	5
з иньших . . .	8	3	5	3	8	27

ФОНД ЗАПОМОГОВИЙ

ц. к. ґімназиї Франц-Йосифа I.

А) Дохід:	1. Решта касова з року 1898/9 .	— кор.	— гел.
	2. Філїя Товариства педаґоґічного зібрала „ . .	85 „	— „
	3. Дохід з проданих книжок шк. .	75 „	— „
	4. З пушки при вписах . .	94 „	— „
	5. З пушки в протягу року .	103 „	20 „
		357 кор.	20 гел.

Б) Розхід:	1. Закупно книжок для біблїотеки бідних учеників за . . .	160 кор.
	2. На одяг, обув і запомоги видано .	197 „
		357 кор

До побільшеня фонда запомогового причинили ся датками по 5 кор.: Панї Вітошиньска, Гладишовска, Гриневецка, Громницкі, Даниловичева, Крвавичева, Лучаківска, Мироновичева, Чикалюкова, Юськевичева, ; по 2 кор. панна Гладишовска і панї Ясеницка; крім того жертвовали панове: о. Бордуляк 1 кор., о. Глодзїньский 4 кор , Ґеців 4 кор., Мидловский 5 кор., Миколаєвич 2 кор. і о. Ґлиньский 10 кор.

Кляса I. А.

Балей Сьвятослав
Белзецкий Михайло
Болюх Василь
Бульчак Стефан
Ванчицкий Стефан
Вареница Дмитро
Васильків Іван
Волинець Михайло
Гаврилюк Андрій
Грицак Евген
Грицак Йосиф
Дурдела Лука
Єзерский Кость
Єзерский Евген
Задорожний Андрій
Зазуля Методий
Заячківский Іван
Кінах Григорій
Крохмалюк Евген
Куликовский Волод.
Куницкий Корнель
Лявринів Йосиф
Лацік Михайло
Оліярник Николай
Пунда Михайло
Рогошевский Зенон
Славута Григорій
Слюзар Роман
Сокальский Іван
Стадник Іван
Стечишин Йосиф
Стешин Теодор
Ткач Іван
Томків Тома
Фуртак Володимир
Цебровский Август
Цебровский Волод.
Чорній Андрій
Юрів Григорій

2 учеників одержало степень третий; 2 поправку.

Кляса I. Б.

Бріль Николай
Бутрин Михайло
Вербовецкий Илія
Гринчишин Пантал.
Грицина Михайло
Демчук Йосиф
Дозорский Михайло
Дольний Михайло
Дяків Василь
Заблоцкий Павло
Загораньский Дмитро
Керничний Василь
Кіндяк Іван
Кривий Симеон
Курица Григорій
Лиссий Симеон
Любачевский Іван
Мазур Павло
Макогон Василь
Макогон Михайло
Мартинюк Василь
Мартинюк Рудольф
Ноґас Мариян
Олійник Павло
Паздрій Іван
Процьків Іван
Сагайдак Володим.
Сагайдак Мариян
Сковроньский Стеф
Стебницкий Николай
Стецюк Василь
Стислович Роман
Телевяк Володим.
Трембач Павло
Трембач Симеон
Цегельский Роман
Чепельовский Стефан
Щурко Володимир

5 Учеників одержало степень другий, 3 степень третий, а одному позволено поправити предмет по фериях.

Кляса II. А.

Бойко Григорій
Бучак Іван
Василеньків Евстахій
Весна Константин
Воркун Стефан
Городиский Юліян
Гринькевич Михайло
Гук Антін
Дяків Сьвятослав
Задорожний Михайло
Іваськів Петро
Капій Мирослав
Кароль Евген
Костецкий Семен
Кузик Йосафат
Кужиль Михайло
Курдидик Олександ.
Лисий Ілия
Мекетів Іван
Молчко Роман
Мотало Іван

Ничик Йона
Онуферко Володимир
Парагуз Омелян
Посьмітюх Ілия
Починок Стефан
Решетуха Павло
Сьвістун Володимир
Семчишин Григорій
Сеник Данило
Собчак Ілия
Стадник Петро
Хаджай Іван
Цісик Юліян

Поправку одержав 1 ученик, другий степень одержало 2, третий степень 3 учеників.

Кляса II. Б.

Басараб Дмитро
Бих Николай
Білас Стефан
Бойко Іван
Гребенюк Симеон
Деркач Василь
Дяків Павло
Залуский Теофіль
Замора Теодор
Каміньский Лев
Клодзіньский Мих.
Кушнір Николай
Лучка Володимір
Любачевский Дмитро
Мазуренок Данило
Музичка Андрій
Мурий Йосиф
Ониськів Теодор
Онищук Николай
Осадчук Іван
Остапчук Стефан
Попович Іван
Стойко Петро
Тихоліз Йосиф
Хамчук Григорій
Хомин Пилип
Цебушник Дмитро
Шпунярский Мих.
Якимів Данило

Чотири ученики одержали степень другий, оден третий, а тром позволено поправити недостаточну ноту по феріях.

Кляса III.

Бабій Василь
Водяний Тома
Вонс Стефан
Гірка Володимир
Гладишовский Алекс.
Гриневецкий Волод.
Гусак Максим
Ґуґлевич Ярослав
Дудрович Юрій
Загораньский Мариан
Заяць Яків
Іванчук Семен
Коморовский Теофіль
Копач Петро
Коритко Сильвестер
Красноцера Северин
Кузїв Михайло
Кульчицкий Яків
Курбас Александер
Мандзїй Роман
Молчко Ярослав
Мудрий Павло
Налуковий Лука
Оґроднік Тимотей
Остапюк Теофіль
Петрусик Михайло
Поліщук Василь
Процишин Теодор
Процьків Сильвестер
Сатурский Волод.
Скибиньский Рудольф
Станиславский Ост.
Стахевич Роман
Тимочко Йосиф
Цегельский Лев
Чикета Іван
Чубатий Стефан
Чубатий Теодор

3 учеників одержало другий степень, 3 третий, одному позволено поправити ноту з одного предмету по феріях, а одного з причини довгої недуги призначено до доповняючого іспиту по феріях.

Зазив до родичів і опікунів.

Рік шкільний розпочинає ся дня 3. вересня торжественним Богослуженєм, на котре мають явити ся безусловно всї вписані ученики.

Записи учеників відбувають ся в трох послїдних днях серпня. При пізних зголошенях залежить принятє ученика від дозволу ц. к. Ради Шк. кр.

В тих самих днях відбувають ся іспити поправчі і доповняючі. Вступні іспити до кляси І. відбувають ся в двох речинцях: безпосередно по закінченю року шкільного в липню і 1.—3. вересня кождого року; вступні іспити до кл. II. межи 5.—15. вересня. Пізнїйше зголошенє до такого іспиту не буде увзгляднене. Приватні іспити відбувають ся в послїдних днях кождого півроку.

До запису повинен явити ся кождий ученик особисто, в товаристві вітця, матери або опікуна, або бодай їх заступника, домового надзирателя і має принести з собою сьвідоцтво шкільне з послїдного півроку і дві вписові карти точно виповнені.

Хто вперве записує ся до ґімназиї, має при записї виказати ся:

а) метрикою уродженя, без котрої жаден новий ученик не може бути принятий;

б) сьвідоцтвом щіпленої віспи взглядно сьвідоцвом ревакцинациї;

в) сьвідоцтвом тої школи, де передше ходив на науку. При переходї ученика з одної ґімназиї до иншої має знаходитись на послїднім сьвідоцтві шкільнім заява дирекциї, що ученика можна без перешкоди приняти деинде, а в разї увільненя від шкільної оплати, також і се посьвідчене враз з наведенєм дня і числа декрету увільненя.

Кождий ученик платить при записї 2 кор. на наукові средства; ті що не могуть виказати ся сьвідоцтвом сеї ґімназиї за північ безпосередно минувший, платять крім того ще 4 кор. 20 г. вписового: так само ті, що вправдї ходили давнїйше до сеї ґімназиї, але опісля хоч би навіть в послїднім півроцї, перестали ходити до школи.

Ученики, що зголошують ся до І. кляси, піддають ся вступному іспитови в означених речинцях. Хто не здасть іспиту вступного до І. кл. в однії ґімназиї, має на той рік запертий вступ до кождої иншої середної школи і не може зголошуватись до іспиту в иншій ґімназиї.

Вимоги при іспиті вступнім до І. ґімн. кл. суть слідуючі:

1. з науки релиґії: відомости, які може собі присвоїти ученик в перших чотирох літах обовязкової шкільної науки в 4-клясових народних школах.

2. з викладового язика: Плавне та виразне читанє, поясненє річеве прочитаного з поданєм мисли, оповіданє змісту ширшими уступами; знанє частий мови, відміна імен і дієслова; знанє реченя простого, розширеного і розбір складових єго частий що до згоди підмету з присудком і складні падежів; поправне написанє диктату з обєму понятий, звісних ученикови з увзглядненем головних засад перепинаня.

3. з німецкого язика: Плавне і зрозуміле читанє, відміна родівника, іменників, прикметників та заіменників (особових, посідательних, указуючих і відносних); відміна дієслів помічних і слабих у всіх формах родів, діяльного і страдального. Відтак відміна найзвичайнійших міцних дієслів, засіб слів відповідних понятям ученика; правильне писанє легкого диктату, котрого зміст подасть ся ученикам в мові викладовій перед подиктованєм.

4. з рахунків: Писанє чисел до міліона включно, вправність в чотирох головних діланях рахункових цілими числами; певність в табличці множеня і знанє важнійших метричних мір.

Звертає ся увагу родичів і опікунів на те, щоби з уваги на добро своїх дітий чи вихованьців, а тим самим і на своє власне добро, звідували ся як найчастійше в школі про їх науку і поведенє.